

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁSOBOVÁNÍ SCHWARZENBERSKÉ DOMÁCNOSTI
VE DRUHÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Bc. Ondřej Stolička

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: Druhý

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 31. července 2015

.....

Bc. Ondřej Stolička

Zde bych chtěl poděkovat na prvním místě PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D, za jeho užitečné rady a připomínky, ochotu a především trpělivost při vedení mé diplomové práce. Velký dík patří také všem z hradu Rožmberk, které jsem měl čest za dobu svého studia potkat. Rožmberk bude už navždy mým hradem a druhým domovem. Největší dík však patří mé rodině. I když jsem byl velmi často „na zabití“, tak nade mnou nezlomili hůl a vždy mě podporovali. Jako poslední osobě bych rád poděkoval své Vero, která mi pomáhá jít do míst, kde se pro mě nacházejí lvi.

Anotace

Diplomovou prací tvoří několik sond do problematiky zásobování šlechtických domácností v období baroka. Vše bylo provedeno na příkladu schwarzenberských domácností v letech 1656-1683 za vlády Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. První část práce obnáší sondu do organizace služebnictva v rámci jeho domácnosti. Druhá část se pak zabývá pohledem na pobyt jeho manželky Marie Justiny ze Schwarzenberka, rozené ze Starhemberka, v Praze okolo roku 1658. Na základě jejich osobních účtů provedl autor předložené kvalifikační práce rekonstrukci zásobování její domácnosti v Praze a také širší analýzu jejího možného vnitřního pohledu na výdaje v kategorii almužen. Následující kapitola se zabývá zásobováním potravinami domácnosti manželky knížete Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku v Třeboni. Poslední část se pak týká analýzy dopravy potravin do domácnosti schwarzenberků ve Vídni ve třetí čtvrtině 17. století, jejíž součástí je bližší sonda zaměřená na tamní zásobování a spotřebu alkoholu.

Annotation

The thesis consists of several parts discussing the issue of the supplying of aristocratic homes in the Baroque period. Everything was done on the example of the Schwarzenberg households between the years 1656 and 1683, during the reign of Jan Adolf I. of Schwarzenberg. The first part involves the organization of the servants in his household. The second part deals with looking at the residence of his wife Marie Justine from Schwarzenberg, born in Starhemberg, Prague, around 1658. On the basis of their personal accounts, the authors presented this reconstruction supplying her household in Prague and a wider analysis of potential internal view of the expenditures in the category of alms. The following chapter deals with food supplies for Jan Adolf I's wife's household at Trebon. The last part relates to the analysis of transport of food to Schwarzenberg households in Vienna in the third quarter of the 17th century, part of which is closer to the probe focused on local supply and consumption of alcohol.

Obsah

I. Úvod	7
I.1 Šlechta raného novověku v českém porevolučním dějepisectví a šlechtický dvůr	16
I.2 Schwarzenberkové - dějiny rodu.....	22
II. Služebnictvo schwarzenberských domácností	26
III. Zásobování schwarzenberských domácností.....	31
III.1 Život a domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku v Praze okolo roku 1658	31
III.1.1 Almužny - nová skupina šlechtických výdajů	42
v barokní době?	42
III.2 Zásobování třeboňské domácnosti kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku roku 1673	50
III.3 Zásobování schwarzenberského vídeňského paláce	58
III.4 Porovnání jednotlivých zásobovacích strategií	66
IV. Závěr.....	69
V. Prameny a literatura.....	72
V.1 Archivní prameny.....	72
V.2 Vydané prameny	72
V.3 Literatura	73
V.4 Internetové zdroje.....	81
VI. Seznam příloh.....	82
VII. Přílohy	83
VIII. Seznam zkratk	90

I. Úvod

Původní záměr předkládané kvalifikační práce měl spočívat pouze v rekonstrukci podoby zásobování schwarzenberského paláce ve Vídni, která nyní zabírá jen část celého pojednání. Zmíněná změna odráží skutečnou realitu badatelského života jakéhokoliv historika, který začíná pracovat s určitým záměrem a idejemi. Následně však po prozkoumání mnohých archivních pramenů musí lehce pozměnit směr svého bádání. Stejným způsobem vstoupil do svého výzkumu také autor této kvalifikační práce. Původně si představoval, že se mu podaří vytvořit první „ucelený“ přehled zásobování paláce hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku ve Vídni v období jeho působení u císařského dvora, nejlépe ze systematicky uspořádaných ročních přehledných soupisů výdajů. Jeho „zidealizovaný“ záměr podporovala přítomnost účetních knih za jednotlivé roky ve Schwarzenberském rodinném archivu uloženém na zámku v Českém Krumlově.¹ O tom jak velice se mýlil, se přesvědčil při prvních návštěvách pobočky třeboňského oblastního archivu v Českém Krumlově.

Zmíněné účetní záznamy rozhodně nenaplnily prvotní očekávání badatele. Místo velkých a tlustých knih před něj pracovnice archivu předložila malou knížečku rozměrů A5, jejíž obsah by se mohl vejít do sešitu pro žáka prvního stupně základní školy. Tomu odpovídaly také nekonkrétní zápisy, jež se v ní nacházely. Nezbyvalo tedy nic jiného, než se vydat složitější a pracnější cestou, která spočívala v rozboru pramenů z fondu označovaného jako „Haushalt“ hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. Zmíněný materiál se skládá z mimořádně různorodého souboru pramenů, jež vypovídá o chodu „domácnosti“ hraběte a posléze knížete ze Schwarzenberku. Avšak co se skrývá pod tímto mnohoznačným termínem?

Právě také na tuto otázku se autor předkládané kvalifikační práce alespoň částečně pokusí odpovědět, pomocí několika sond do mnohdy značně, rozličných témat, které však navzájem spojovalo slovo „domácnost“. Hlavním tématem předložené diplomové práce stále zůstává zásobování, ne však již výhradně schwarzenberského paláce ve Vídni, ale domácností hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jeho manželky ve druhé polovině 17. století. V zásadě se jedná spíše o úvod do dané problematiky, jež je sama o sobě tak široká, že svým rozsahem přesahuje časové možnosti vyhrazené pro vypracování diplomové práce. Autor zmíněného pojednání si

¹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 13-38, sign. III A 1, kniha 12-37.

tedy klade za hlavní úkol naznačit, jak probíhalo zásobování zmíněných schwarzenberských domácností.

K tomuto účelu posloužily prameny české a rakouské provenience. Jako základ pro svou práci autor využil pramenný materiál z českokrumlovské pobočky státního oblastního archivu v Třeboni, jenž se nachází ve fondu rodinného archivu schwarzenberské primogenitury - Haushalt, ze kterého nejvíce uplatnil část označenou jako „*Domácnost Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku*“ s časovým rozsahem 1656 až 1683.² Z tohoto velmi různorodého pramenného materiálu sestavil autor několik ucelenějších tematických sond. Pomocí nichž se snaží podat vůbec první moderně zpracovaný pohled na různé možnosti zásobování barokních schwarzenberských domácností v chronologicky přesně vymezeném okamžiku.

Pro první sondu, rekonstrukci podoby personálního složení služebnictva schwarzenberských domácností, autor zvolil soupis služného z 1. července až 30. září 1658.³ Zmíněná pasáž nemá snahu jakýmkoliv způsobem vystihnout proměnu schwarzenberského dvora v epoše dlouhého trvání. Má za cíl spíše naznačit specifika organizace domácností jen, aby tak doplnila pohled na zásobování a provoz schwarzenberských rezidencí v přesně ohraničeném časovém období. Navíc svým provedením pramen nabízí možnost srovnání mužské a ženské domácnosti, jelikož autor pramene jasně strukturoval služebnickou složku dvora Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jeho manželky Marie Justiny ze Schwarzenberku, rozené ze Starhemberku.⁴ K tomuto kroku jej vedl text synteticky zaměřené studie Jiřího Kubeše o služebnictvu urozených jedinců zemí Korony české v letech 1550 až 1750, který se zmínil o absenci podobně zaměřeného výzkumu u barokních Schwarzenberků.⁵

Druhá část předkládané práce pak představuje sondu do života hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku, rozené ze Starhemberku,⁶ kolem roku 1658. Následuje pohled na každodennost a zásobování pražského schwarzenberského paláce v průběhu

² SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ TAMTÉŽ.

⁴ TAMTÉŽ.

⁵ Jiří KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550-1750*, in: Anna Fundárková - István Fazekas (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert / A Cseh királyság egyházi és világi elitje a Bécsi udvarban a 16.-17. században*, Wien-Pécs 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Band 8.), s. 296.

⁶ Pro větší plynulost výkladu bude autor předkládané kvalifikační práce používat pro tuto šlechtičnu pouze její zkrácené jméno Marie Justina ze Schwarzenberku.

jejího pobytu v metropoli Království českého na počátku roku 1658. K rekonstrukci společenského života šlechtičny ve zmíněném roce slouží zejména záznamy z vydaného deníku kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu.⁷ Naopak v případě výzkumu každodennosti a zásobování pražské domácnosti Schwarzenberků se jedná především o obsáhlý soubor týdenních účtů manželky Jana Adolfa I. ze Schwarzenberka z počátku roku 1658.⁸ Zmíněné účty mají sice stejnou strukturu jako ty, jež zkoumal Jiří Kubeš ve své diplomové práci o zásobování potravinami sídel Petra Voka z Rožmberku a které označoval termínem „kuchyňské“. Jak ale sám podotkl, již za posledních Rožmberků tento typ pramene vydával nesmírně zajímavé svědectví také o mnoha dalších oblastech každodenního života šlechtického sídla než jen o zásobování panské kuchyně.⁹ V případě pražské schwarzenberské domácnosti to platí dvojnásobně, jelikož v jednotlivých položkách výdajů na stravování se jejich autor, blíže nejmenovaný rytíř Hoffer, nijak zevrubněji nerozepisoval o nakoupených viktualiích a nápojích.¹⁰

Třetí část předkládané kvalifikační práce představuje sonda do zásobování domácnosti kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku na zámku v Třeboni v roce 1673.¹¹ Již předeslaný záměr pramenil z nalezení celkového soupisu nakoupených či spotřebovaných potravin ve zmíněném roku.¹² Naopak pro rekonstrukci zásobování schwarzenberského paláce ve Vídni a tamější domácnosti Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku ve druhé polovině 17. století autor čerpal z nepřehledného množství zpráv, které se této činnosti týkaly. Jedná se o různé soupisy poslaných potravin nebo úřední korespondenci mezi šlechticem a jeho hejtmany, jež obsahuje věcné informace k dané problematice.¹³ Součástí je také sonda do způsobu zásobování schwarzenberského sklepa ve Vídni alkoholem. Přičemž s tím souvisí také rekonstrukce

⁷ Katrin KELLER - Alessandro CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) VI*, Wien 2010 (= Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 104/6).

⁸ Týdenní účty z počátku roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

⁹ Jiří KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel (Příspěvek ke komunikaci ve společnosti aristokratického dvora Petra Voka z Rožmberka v jeho vedlejších, dočasných a příležitostných rezidencích v letech 1592-1602)*, České Budějovice 1998, s. 11-15 (Diplomová práce).

¹⁰ Týdenní účty z počátku roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹¹ V pramenech se užívají především rakouské míry a váhy. Pokud jde o hmotnost, tak se jednalo o pražské libry (1 libra = 514,37 kg). Dále v dutých mírách autoři pramenů používali u piva Fassy (bečka), přičemž 1 Fass = 2 vědra = 113, 210 litrů. U vína byl naopak základní jednotkou Eimer (rakouské vědro), 1 rakouské vědro = 40 mázů = 56,605 litrů, také uváděli víno v achtlich (1 achtl = 11,645 litrů). [<http://www.bilyujezd.cz/bu/kronika/pr03.html>, odkaz funkční k 22. 7. 2015].

¹² Souhrnný soupis nakoupeného zboží za rok 1673. TAMTÉŽ.

¹³ TAMTÉŽ.

konzumace piva a vína služebníky Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku v rámci jeho tamější domácnosti. K těmto dvou posledně zmíněným záměrům čerpá autor ze záznamů o pivu a vínu ve fondu Haushalt Schwarzenberského rodinného archivu, který se nachází v oddělení třeboňského oblastního archivu v Českém Krumlově.¹⁴

Vedle archiválií uložených ve Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení Český Krumlov, autor využívá také prameny z rakouských archivů a knihoven. Především jde o záznamy, které vypovídají o schwarzenberském vlastnictví domů v metropoli habsburského soustátí. V první řadě autor čerpá z „*Hofquartierbücher*“, jež jsou uloženy v Österreichisches Staatsarchiv Wien ve fondu Hofkammerarchiv.¹⁵ Tyto poznatky doplňuje s informacemi z Wiener Stadt- und Landesarchiv, ve kterém se nachází doposud nevydaná topograficky zaměřená práce Paula Harrera o historii majitelů vídeňských domů.¹⁶ Autor dále během svého výzkumného pobytu ve Vídni prozkoumal celou řadu dalších pramenů uložených ve vídeňských archivech a knihovnách, které však bezprostředně úzce nesouvisejí s rozsahem předkládané kvalifikační práce a svou interpretační hodnotou přesahují možnosti obsahu diplomové práce (například osobní korespondence mezi Janem Adolfem I. ze Schwarzenberku a Ferdinandem Bonaventurou I. z Harrachu v Allgemeines Verwaltungsarchiv ve Vídni, různé prameny úřední povahy archivu města Vídně týkající se především budov nebo obchodních záležitostí a v neposlední řadě prameny normativní a ikonografické v Österreichische Nationalbibliothek Wien). Stejným způsobem autor vybral pro předkládanou kvalifikační práci nejvhodnější prameny z prozkoumaného materiálu v českých archivech.

V rámci předkládané kvalifikační práce autor používá již několikrát zmíněnou metodu sondy a následně analyzuje získané informace.¹⁷ Získané výsledky z jednotlivých sond komparuje nejen mezi sebou, ale také s dosavadní odbornou literaturou k danému tématu. Dále autor aplikoval metody historické antropologie, dějin každodennosti a snažil se proniknout do myšlenkového světa raně novověkého

¹⁴ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

¹⁵ Byť autor nakonec ve své práci využil pouze ty knihy, v nichž se nacházely informace o hraběti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku, musel prozkoumat všechny knihy z let 1646, 1664, 1669 a 1679. ÖStA, HKA, Hofquartierbücher. Blíže k významu a struktuře Hofquartierbücher například Maximilian MAURER, *Das Hofquartierwesen am Wiener Hof in der Frühen Neuzeit*, Wien 2013 (Diplomarbeit).

¹⁶ Paul HARRER, *Wien - seine Häuser, Menschen und Kultur*, Wien 1952.

¹⁷ Blíže k metodě sondy Václav BŮŽEK, *Úvod do studia historie*, České Budějovice 1994, s. 61-63.

jedince.¹⁸ V české historiografii se tomuto směru bádání věnovalo v minulosti pouze několik badatelů, kteří se navíc zajímali téměř výhradně o předbělohorské období.¹⁹ Zmínění autoři pohlíželi na zásobování především jako na proces získávání potravin pro panské kuchyně. Pouze jihočeský historik Josef Hrdlička rozšířil svůj pohled na zásobování šlechtické rezidence potravinami o antropologicky pojatý výzkum průběhu rituálu stolování.²⁰ Samotné bádání, které by se týkalo zásobování dalšími předměty (ne)každodenní potřeby, jež směřovaly do urozené domácnosti (svítidla, látky a jiné), však již nerozvinul.

Ačkoliv, výše uvedení badatelé zkoumali především zásobování šlechtických kuchyní potravinami, jejich zjištění, metodologické a koncepční postupy se mohou uplatnit také pro výzkum zásobování šlechtických domácností, jakýmkoliv dalšími předměty. Například Josef Hrdlička ve své práci rozdělil způsoby získávání potravin do čtyř základních kategorií. V první řadě šlo o dary, dále o přírodní zdroje, suroviny z vlastního hospodaření a v neposlední řadě o potraviny získané na trzích.²¹ Avšak u první výše uvedené možnosti se nabízí otázka, zda lze vůbec dary řadit do kategorie zásobování.

Josef Hrdlička spojil novodobý termín „zásobování“ se získáváním potravin v jedno.²² I když pomocí daru mohla domácnost obdržet nějaký předmět, nejednalo se o činnost, které by příjemce daru předpovídal a ovlivňoval. Zásobování naopak muselo probíhat vědomě a plánovaně. Navíc význam obdarování či daru spočíval ve zcela jiné

¹⁸ K historické antropologii například Richard DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; Martin NODL - Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Lucie STORCHOVÁ (ed.), *Conditio humana – konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007. K dějinám každodennosti například Richard DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století, dům a jeho lidé*, Praha 1999.

¹⁹ Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000, s. 32-63; TÝŽ, *Rezidenční město a panská kuchyně. Podíl jindřichohradeckých měšťanů, ostatních obyvatel a panských služebníků na zásobování předbělohorského dvora pánů z Hradce potravinami*, JSH 64, 1995, s. 84-112; TÝŽ, *Potraviny na předbělohorském dvoře pánů z Hradce (Způsoby zásobování a finanční náklady)*, in: Václav Bůžek - Josef Hrdlička (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 5-62; Jiří KUBEŠ, *Zásobování sídel Petra Voka z Rožmberka potravinami (1592-1602)*, JSH 68, s. 255-289; TÝŽ, „*Tehdáž, když v voboře před morem bytností jsem byl.*“ *Zásobování letohrádku Kratochvíle v letech 1592-1602*, in: *Historie 97. Sborník z celostátní studentské vědecké konference*, Brno 1998, s. 143-180; TÝŽ, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel*.

²⁰ Josef HRDLIČKA, *Rituál stolování na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích*, in: Václav Bůžek - Josef Hrdlička (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 619-653.

²¹ TÝŽ, *Hodovní stůl*, s. 32-63.

²² TAMTÉŽ, s. 33.

rovině než v praktickém přísunu potravin do domácnosti. Hlavní smysl daru tkvěl v jeho funkci jako prostředku, který šlechta raného novověku využívala k vyjádření přátelství, a také k budování klientských vazeb,²³ navazování nových společenských kontaktů, protekce a získání politického prospěchu.²⁴ K tomu všemu dary tvořily v porovnání se skutečným zásobováním šlechtické domácnosti v předbělohorském období zanedbatelné množství potravin.²⁵

Jiná situace nepanovala ani při zásobování schwarzenberských domácností, kde se nacházely písemné záznamy darů velmi sporadicky.²⁶ V celém hospodaření domácnosti od padesátých let až do osmdesátých let 17. století se dochovalo pouze pár záznamů o darech.²⁷ Ve všech zmíněných případech poslali dárci hraběti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku zvěřinu nebo divoké ptactvo.²⁸ Oproti předbělohorské šlechtě v případě Schwarzenberků se zde nevyskytovalo žádné ovoce, ryby, pivo nebo víno. Za touto skutečností patrně stojí dva důvody.²⁹ V první řadě hraje důležitou roli

²³ Blíže ke klientelismu či potvrzování dobrého přátelství. Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, 229-264; Otto Gerhard OEXLE, *Soziale Gruppen in der Ständegesellschaft: Lebensformen des Mittelalters und ihre historischen Wirkungen*, in: Otto Gerhard Oexle - Andrea von HÜLSEN-ESCH (edd.), *Die Repräsentation der Gruppen. Texte - Bilder - Objekte*, Göttingen 1998 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 141), s. 9-44; Werner PARAVICINI, *Interesse am Adel, Eine Einleitung*, in: Otto Gerhard Oexle - Werner PARAVICINI (edd.), *Nobilitas. Funktion und Repräsentation des Adels in Altereuropa*, Göttingen 1997, s. 9-25.

²⁴ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 35. Blíže k sociologickému a filozofickému pohledu na dar Elba Maria FRANK, *Der Gabe auf der Spur, eine soziologische Untersuchung zu Gabe und Geschenk im gesellschaftlichen Kontext*, Salzburg 2011 (Dissertation). Dary z historického pohledu J. HRDLIČKA, *Potraviny*, s. 6; Marie KOLDÍNSKÁ - Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna (1602-1633)*, Praha 1997.

, s. 262, 314, 337; Václav BŮŽEK, *Prameny k českým šlechtickým dějinám 16. a první poloviny 17. století v Rodinném archivu Starhemberg-Riedeggů*, Archivní časopis 43, 1993, s. 24; Petr VOREL, *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století*, Pardubice 1997, s. 203; Václav BŮŽEK - Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 192-193. Z pohledu slavnostních vjezdů a symboliky například Robert ANTONÍN - Tomáš BOROVSÝ, *Panovnické vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009, s. 147-193; Ondřej STOLIČKA, *Slavnostní vjezd Amálie Vilemíny Brunšvicko-Lüneburské do Vídně roku 1699*, České Budějovice 2013, s. 24 (Bakalářská práce).

²⁵ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 33.

²⁶ Mnohem více záznamů se však nachází v archivních pramenech, které se týkají přímo přání Schwarzenberků. Pro jejich značný rozsah - přibližně 30 fasciкул - však autor předkládané kvalifikační práce nepřistoupil k jejich analýze.

²⁷ TAMTÉŽ.

²⁸ Zpráva o přijetí dopisu a jeho přepis přijatý ve Vídni od blíže nezmiňovaného johanitského administrátora pro hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku z Olomouc dne 19. dubna 1656. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/ 14, kart. 58. Druhý dopis od štyrsko-hradeckého biskupa Jana Arnošta Thurnu pro hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku z 3. ledna 1660. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 33.

dochovaný pramenný materiál v prozkoumaných fondech a následně také výsadní symbolické postavení zvěřiny v myšlenkovém světě raně novověké šlechty.³⁰

Po vyčlenění darů ze zásobování se ještě navíc autor předkládané kvalifikační práce rozhodl spojit kategorie přírodních zdrojů a surovin z vlastní produkce v jednu. Důvod spočívá v tom, že pro výzkum schwarzenberské domácnosti je dostačující pouhé základní rozdělení kategorií na předměty původem z trhů (místních a cizích) nebo z vlastního panství. Hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku totiž vnímal zásobování obdobně, jelikož pro něj hrály zásadní roli především pořizovací náklady. Jak suroviny z přírodních zdrojů tak z vlastní produkce ještě spojovala jejich výhodnost oproti koupenému zboží tím, že v jejich ceně nefiguroval podíl obchodníka. Avšak u věci pořizovaných na trhu obdržel kupující již víceméně konečný produkt, ve chvíli kdy jej potřeboval. (Například nemusel čekat, až jeho myslivec něco uloví, ale mohl zakoupit již naporcovanou zvěř na místním trhu.) Hrabě ze Schwarzenberku si patrně dobře uvědomoval výhody či nevýhody jednotlivých variant, proto také pro každé sídlo používal jiný způsob zásobování. V písemných pramenech se nezapřel jeho hospodářský duch, který se projevoval postupným zdokonalováním vedení účetnictví a jeho osobní kontroly.³¹ Podle dochovaných pramenů rozhodně nepatřil ke šlechticům, kteří se nezajímali o chod svého hospodářství.

V různých rezidencích Schwarzenberků se využívala také odlišná strategie zásobování. Z toho důvodu je také důležité vymezit pojem rezidence a rezidenční síť.³²

³⁰ Symbolická hodnota masa z divokých zvířat vyplývala ze způsobu jeho získávání. Lov již od středověku patřil k výhradním právům šlechty, původně však patřil k právům panovníka. Lovy se postupně staly spíše společenskou záležitostí a kratochvílí, avšak původní myšlenka souboje mezi mužem a zvířetem v jeho významu nadále zůstávala zašifrována. Postupně se také získávání zvěřiny proměnilo a do rezidence šlechtice jej dodávali myslivci. To však nebránilo tomu, aby divoká zvěř svou symbolikou předčila domácí zvířata. Divokou zvěř používala šlechta jako symboly nejen ve svých rodových znacích, ale také si je nechávala vyobrazovat na zdech svých rezidencí. Ne nadarmo v žádné z nich nenajdete vyobrazenou krávu či klasického vepře. K lovům například Heiko LAß - Norbert STEINAU, *Die höfische Jagd der Herzöge zu Braunschweig und Lüneburg in Celle in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: Heiko Laß (ed.), *Hof und Medien im Spannungsfeld von dynastischer Tradition und politischer Innovation zwischen 1648 und 1714 (= Rudolstädter Forschungen zur Residenzkultur, Band 4)*, Berlin 2008, s. 181-208. K symbolice divokých zvířat ve šlechtických rezidencích například Václav BŮŽEK - Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012; Rostislav SMÍŠEK, *Antická mytologie v zámeckých malbách Jaroměřic nad Rokytnou*, *Relationes Budvicenses. Miscellanea philologiae classicae. Sborník prací o antickém starověku* 3, 2002, s. 183-187.

³¹ Vytvořený souhrn výdajů pro hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku od roku 1657 až do 1663. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³² Výzkumem rezidencí po teoretické stránce například Zdeněk HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku. Několik tezí*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference na pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, Ústí nad Labem 1992*, s. 161-178; Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie*

Termín rezidence používá autor jako označení pro šlechtické sídlo, kde šlechtic raného novověku pobýval.³³ Následně rezidenční síť označuje v předkládané kvalifikační práci skupinu těchto sídel.³⁴ Autor se v následujících částech své práce zabývá třemi schwarzenberskými sídly. Jmenovitě jde o pražský a vídeňský palác, a také o zámek Třeboň v jižních Čechách.³⁵

S tím souvisí také otázka umístění schwarzenberského paláce ve Vídni ve druhé polovině 17. věku. Problém však nastával v nalezení její uspokojivé odpovědi. Hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku sice pobýval ve druhé polovině 17. století značnou část svého života u dvora v metropoli habsburského soustátí, ale první dům zde zakoupil až 18. dubna 1669 na Judenplatz (dům číslo 11).³⁶ Podle Jiřího Kubeše dokonce nekoupil jen jedinou stavbu, ale hned dva domy ve stejné oblasti.³⁷ Následně ve své disertační práci uvádí, že syn Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku - Ferdinand - zmíněné domy nevyužíval, ale pro svou potřebu si mezi léty 1674 až 1688 pronajímal dům od Verdenberků na Neuer Marktu. Ten později, v roce 1688, koupil a nechal z něj i okolních domů postavit velký palác.³⁸ Totožná situace panovala také u jeho otce, který platil v letech 1670 až 1674 ročně 1200 zlatých za pronájem domu v Herrengasse.³⁹ Zmíněný dům patřil hraběcí rodině Trautsonů.⁴⁰ Následně tedy musel pobývat ve svém domě na Judenplatz.⁴¹ Všechny zmíněné domy se nacházely v bezprostřední blízkosti

mezi stavovstvím a absolutismem, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= *Opera historica* 7), s. 139-162; Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*, Brno 2006; pokus o syntézu Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).

³³ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 144-156.

³⁴ Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů*, Olomouc 2001, s. 131-135.

³⁵ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/ 14, kart. 58.

³⁶ „Mit Kaufkontrakt vom 18. April 1669 erwarb es von ihnen der Graf (spätere Fürst) Johann Adolf von Schwarzenberg, der es Ferdinand Fürst von Schwarzenberg hinterließ.“ P. HARRER, *Wien*, s. 426.

³⁷ ÖStA, HKA, Hofquartierbücher, svazek 94; J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 103.

³⁸ TAMTÉŽ.

³⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 1252, sign. III B 3b, kart. 168. Srov. Hanka TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, České Budějovice 2012, s. 26 (Bakalářská práce); Jan IVANEGA, *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka ze Schwarzenbergu (1703-1732)*, České Budějovice 2012, s. 29 (Rigorózní práce).

⁴⁰ Poslední malé částky za zmíněný dům ve Vídni pocházely ještě z roku 1675, jednalo se však již jen o doplátky za pronájem. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 1252, sign. III B 3b, kart. 168.

⁴¹ Tuto logickou úvahu potvrzují účty, ve kterých figuroval kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku stále jako hlava rodiny. TAMTÉŽ.

Hoffburg, což potvrzovalo vysoké postavení šlechtice ve společnosti a jeho velké ambice u císařského dvora.⁴²

⁴² Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 107; TÝŽ, *Die Schwarzenberger und ihr Weg an den Kaiserhof im 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts*, in: Anna Fundárková - István Fazekas (edd.), *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert*, Wien 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), s. 441-468; TÝŽ, *Die „höfische“ Karriere der Fürsten von Dietrichstein und zu Schwarzenberg während der Regierungszeit Kaiser Leopolds I.*, in: David Schriffl - Niklas Perzi (edd.), *Schlaglichter auf die Geschichte der Böhmisches Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert. Ausgewählte Ergebnisse zu den österreichisch-tschechischen Historikertagen 2006 und 2008*, Wien-Berlin 2011, s. 63-72.

I.1 Šlechta raného novověku v českém porevolučním dějepisectví a šlechtický dvůr

Jak uvedl ve své bilanční studii Václav Bůžek, devadesátá léta 20. století znamenala pro české historiky zásadní proměnu jejich badatelského prostředí. Kombinace svobodnější tvorby a otevření hranic se západní Evropou přinesla nové koncepční, metodologické i tematické impulzy do historického výzkumu. I když se nové možnosti projevíly nejzřetelněji při bádání soudobých dějin, ani historikové starších českých dějin za svými kolegy nezaostávali.⁴³ Mladší generace našly kontinuitu v dílech starších historiků, kteří působili v normalizační době z politických důvodů především v regionálních institucích.⁴⁴ Uchovávali si osobní kontakty od konce šedesátých let s vývojem historické vědy v západní Evropě, především se školou *Annales*.⁴⁵

V rámci studia raně novověké šlechty se v devadesátých letech 20. století prosadily tři hlavní směry bádání. V první řadě se jednalo o srovnávací studium mocenských struktur stavovského a absolutistického státu, studium politických a náboženských programů zmíněných struktur na úrovni regionu, země, státu a vyšších národních celků.⁴⁶ Druhá badatelská tendence, která se v českém prostředí prosazovala již od osmdesátých let minulého věku, vycházela zejména z poznatků hospodářských dějin. Na základě studia zvláště účetního materiálu vznikaly podrobné analytické studie, které prohloubily dosavadní poznání složitých hospodářských, účetních a finančních

⁴³Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= *Opera historica* 7), s. 5; Václav BŮŽEK, Václav GRUBHOFFER, Libor JAN, *Wandlungen des Adels in den böhmischen Ländern*, *Bohemia* 54, 2014, s. 285-287; Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007, s. 10-12.

⁴⁴Mezi inspirativní díla patřili například Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská*, Praha 1968; Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*, Brno 1987; Alois MIKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, *SH* 15, 1967, s. 45-73; Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové - velmoži české renesance*, Praha 1989; Václav LEDVINKA *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985.

⁴⁵Jaroslav MAREK - František ŠMAHEL, *Škola Annales v zrcadle českého dějepisectví*, ČČH 97, 1999, s. 1-18; Jaroslav PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Václav BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= *Opera historica* 5), s. 24.

⁴⁶Například Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006; k náboženství J. HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě*, České Budějovice 2013; Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

mechanismů předbělohorských šlechtických dominií i modernizačních procesů v oblasti vrchnostenské správy a s ní související byrokratizace.⁴⁷

Právě hospodářské dějiny zásadně ovlivnily také studium mezioborově pojímaných kulturních dějin šlechty. Tyto výzkumy se nejprve soustředily na popis každodenního života šlechtických rezidencí a dvorů v 16. století a vzácně v 17. století.⁴⁸ Pramenným základem analýz se staly v první řadě účty, evidenční a normativní prameny, dále písemnosti osobní povahy (především korespondence) a nakonec také ikonografie.⁴⁹

Třetí směr bádání raně novověké šlechty souvisel s metodologickým vlivem studia dějin mentalit, sociální a kulturní antropologie. Historici mladší generace se snažili využitím do té doby netradičních pramenů (například osobní korespondenci, deníků, kalendářů, testamentů a jiných) posunout výzkum blíže k poznávání „myšlenkového světa české a moravské šlechty, k pochopení dobových hodnot chování, k poznatkům o prožívání rituálů mezi narozením a smrtí, k soužití muže, ženy a dětí

⁴⁷ TAMTĚŽ, s. 16. Výběrově ke zkoumání šlechty v raném novověku z pohledu financí Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985; Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; Aleš STEJSKAL, *Nedoplatek a zpětná dotace - sociálně ekonomické kategorie rožmberských velkostatků (1550-1611)*, ČNM - řada historická 164, s. 6-39. K baroknímu období především Aleš VALENTA, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století (Chlumečtí Kinští v letech 1740-1770)*, Hradec Králové 2006; TÝŽ, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011. Dále k tématu vzniklo ze studia hospodářských pramenů v kombinaci s korespondencí několik biografii dvořanů například Aleš STEJSKAL - Milan BASTL, *Vzestup a pád rožmberského úředníka*, Historický obzor 6, 1995, s. 118-123, Aleš STEJSKAL, *Matyáš Fuch z Fuchýřova - kariéra sluhy dvou pánů*, Historický obzor 8, 1997, s. 22-33; Petr VOREL, *Petr Hamza ze Zábědovic a regentská správa pernštejnských dominií v Čechách v letech 1550-1552*, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 2, 1996, s. 113-140.

⁴⁸ Václav BŮŽEK - Jaroslav HRDLÍČKA, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; Markéta KORYCHOVÁ, *Dvůr posledního Eggenberka v Českém Krumlově. Každodenní život českokrumlovské zámecké rezidence v letech 1665-1667*, Opera historica 5, 1996, s. 423-441; TAŽ, *Personální složení dvora Kristiana z Eggenberku a jeho manželky Marie Arnoštky v Českém Krumlově mezi lety 1665-1719*, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001, s. 30-51; Jiří KUBEŠ, *Švamborský dvůr v Třeboni v letech 1611/1612 - 1620*, In: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 441-468; Petr KOPIČKA, *Dvůr Zdeňka Vojtěch a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*, In: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 469-493; Irena BUKAČOVÁ, *Zámecká společnost ve světle obrazových a písemných pramenů v Manětíně na počátku 18. století*, Studia historica I., 1992, s. 190-204; Marie MAREŠOVÁ, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorfu na počátku 18. století*, in: Historie 2004. Celostátní studentská vědecká konference, Brno 2004, s. 83.

⁴⁹ K dosud nezmíněnému výzkumu ikonografických a hmotných pramenů například Ondřej JAKUBEC - Pavel KRÁL - V. BŮŽEK, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009; O. JAKUBEC - V. BŮŽEK, *Kratochvíle*. K barokní době Martin KRUMMHOLZ, *Clam-Gallasův palác, Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007; Jan IVANEGA, *Le château de chasse d'Ohrada au temps d'Adam Franz zu Schwarzenberg*, in: Olivier Chaline - Ivo Cerman (edd.), *Les Schwarzenberg, une famille dans l'histoire de l'Europe, XVIe-XXIe siècle*, Paris 2012, s. 329-342.

v aristokratické rodině“.⁵⁰ Odpoutali se tak od popisného pojetí, které však nadále tvoří důležitý a nezbytný předstupeň dalšího bádání.⁵¹

Čeští historikové věnovali v porevolučním období svou pozornost při studiu raně novověké šlechty především omezené elitní aristokratické skupině. Aristokracie si dlouhodobě budovala své nadřazené postavení v rámci země a monarchie tím, že získala podíl na výkonu politické moci v nejvyšších úřadech u císařského dvora.⁵² Svou výlučnost zdůrazňovali nejen mírou urozenosti či značným majetkovým zázemím, ale promítla se také do jejich životního stylu. Výrazné památky na jejich odlišný způsob života od obyčejného obyvatelstva zůstaly dodnes zachovány v podobě okázalých hradů a zámků, bývalých míst šlechtických rezidencí a center jejich dvorů. Právě výzkum těchto dvou pojmů patřil k nejrychleji se rozvíjejícím oblastem bádání v české historiografii devadesátých let 20. století.⁵³

Samotnou charakteristikou organizace šlechtického dvora v raném novověku se prozatím nejpodrobněji zabývali Václav Bůžek s Josefem Hrdličkou.⁵⁴ Z dochovaných raně novověkých pramenů vyplývá, že pod pojmem „rezidence“ šlechtice, chápal soudobý člověk především šlechtický dvůr. Z dnešního pohledu evropského bádání se označuje jako dvůr „širší“. Tomuto označení v 16. a 17. století odpovídalo slovo zámek či další termíny (hrad, letohrádek a jiné). Označovaly se jimi venkovská nebo městská sídla v rámci rezidenční sítě raně novověkého šlechtice.⁵⁵ K „širšímu“ dvoru patřili

⁵⁰ K tomu například Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2001; TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; Marie RYANTOVÁ, *Památníky, aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007.

⁵¹ V. BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, s. 18-20.

⁵² Autor předkládané diplomové práce definuje aristokracii jako „mocenský, vládní stav, třída, kasta, soubor jedinců, majících mocenské, právní výsady spojené se šlechtickým titulem a zpravidla i znakem rodu - erbem ve feudální společenské formaci. Tvořila tak základ mocenského společenského uspořádání států (zejména evropského středověku). Platnost těchto výsad měla omezení na stát, kterým byly uděleny, ale čestné výsady byly často respektovány i v cizině.“ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 11.

⁵³ V. BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, s. 20-21; K charakteristice šlechtické rezidence v raném novověku v Čechách blíže také například J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, 51-53; TÝŽ, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592*, in: Zdeněk HOJDA - Jiří Pešek - Blanka Zilynská (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, 189-199; TÝŽ., *Renesanční dvůr olomouckého biskupa - obecné a zvláštní rysy*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních místech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= *Opera historica* 3), 167-177; P. MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: V. BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory*, s. 139-162; J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 5; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 273-299.

⁵⁴ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*; V. BŮŽEK - P. KRÁL (edd.), *Rezidence a dvory*.

⁵⁵ V. BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, s. 22.

služebníci, kteří zajišťovali především hospodářsko-administrativní a každodenní provoz šlechtického sídla. V dochovaných pramenech se jejich označení dosti lišilo, od souhrnných označení čeládka či služebnictvo až po jednotlivá konkrétní pojmenování podle vykonávaného druhu služby.⁵⁶ Václav Bůžek také naznačil, že se v průběhu raného novověku se s rostoucí centralizací šlechtických dominií začali vyčleňovat někteří služebníci ze souhrnné skupiny, která se označovala jako „čeládka“.⁵⁷

Druhou, „užší“ složku označil Václav Bůžek termínem „hofštát“, který zahrnoval skupinu služebníků, jež se postupem času odlišila od příslušníků „širšího“ dvora. Působila totiž v blízkosti šlechtické rodiny téměř nepřetržitě. Starala se o domácnost, její zásobování, přípravu jídla, obsluhu při stolování a mobilitu šlechticů.⁵⁸ V dochovaných pramenech byli příslušníci hofštátu označováni především jako služebníci, což vyjadřovalo očekávání „dvořanské služby“ pánu dvora od toho, „kdo sloužil“.⁵⁹ Často byli označováni názvem svého dvorního úřadu (hofmistr, maršálek, komorník, atd.). Další variantou používaného označení této distinktivní skupiny bylo „oficiři“. Naopak ženská složka se označovala jako fraucimor.⁶⁰

K výše naznačenému rozdělení používání pojmu „šlechtický dvůr“ a jeho rozdělení na „užší“ a „širší“ se ve své syntéze z roku 2004 odmítavě vyjádřil Petr Maťa.⁶¹ Sám zvolil pro osoby v blízkosti šlechtice označení „služebnictvo“, které definoval jako početnou skupinu lidí, jež poutal k aristokratovi služební poměr.⁶² Za své služby pak dostávali peněžní služné a deputát, který mnohdy obsahoval jídlo a ošacení. Skupina služebníků podle něj byla různorodá, jak z pohledu označení, počtu osob nebo výše platu.⁶³ Až na tyto odchylky souhlasil s předchozími badateli, že v průběhu 16. století došlo k postupné byrokratizaci šlechtického služebnictva.⁶⁴ I když Petr Maťa

⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 22-23.

⁵⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 23.

⁵⁹ TAMTÉŽ.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 24.

⁶¹ Hlavní problém viděl Petr Maťa v automatickém přejímání termínů z panovnického dvora a následné jejich využití při bádání dvora aristokratického. To byl také důvod, proč vybízel ke konkrétnímu pramennému výzkumu prostředí šlechtického dvora a jeho následného bližšího terminologického určení jeho obsahu. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie, 1500-1700*, Praha 2004, s. 238-240. Srov. Michal KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost v 17. - 19. století*, Brno 2007, s. 6 (Diplomová práce); J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 277.

⁶² J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 277; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 238.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 238-239.

⁶⁴ TAMTEŽ, s. 239.

ohraničil svou práci lety 1500 až 1700, zásadněji se však pobělohorskému období nevěnoval. Za hlavní důvod lze považovat naprostou absenci systematického základního výzkumu šlechtických dvorů v barokním období.⁶⁵

K výraznému pokroku ve výzkumu zmíněného tématu nedošlo do současnosti. I proto před dvěma lety Jiří Kubeš napsal svou studii o výzkumu aristokratického dvoru spíše jako inspiraci pro ostatní historiky než jako syntézu.⁶⁶ Ve své práci využil jako zdroj informací doposud publikované studie na téma šlechtický dvůr, případně prameny z rodinného archivu Nosticů.⁶⁷ V prvních částech své stati vyslovil pochyby o zkoumání počtu služebníků, jelikož dostupné prameny dostatečně nepostihly proměnlivost organizace samotného dvoru v průběhu delšího časového horizontu.⁶⁸ V další části se věnoval zkoumání složení dvoru, přičemž naznačil jeho různorodost nejen mezi jednotlivými šlechtickými rody, ale také v rámci jednoho dvoru v průběhu životního cyklu konkrétního urozeného jedince.⁶⁹ V zásadě však organizačně rozčlenil dvůr do podobných skupin, jako předchozí badatelé. Podle Jiřího Kubeše lze dělit šlechtický dvůr na služebníky v bezprostředním okolí šlechtice.⁷⁰ Tito služebníci se ještě mezi sebou odlišovali podle svých úkolů na šlechtickém dvoře - první se starali o stáje a přepravu šlechtice a jeho rodiny, druzí o stravování, třetí o oblečení a dům, čtvrtí o úřednickou agendu a poslední část tvořil fraucimor.⁷¹ Druhou, větší skupinu pak tvořili služebníci vázaní svou prací a pobytem přímo ke konkrétním rezidencím. Poslední velkou nadskupinu podle něj tvořil virtuální dvůr. V tomto případě se jednalo o osoby, které pracovaly ve prospěch daného šlechtice (například agenti, lékaři, právníci), ale nepatřily ani k jedné z prvních dvou skupin.⁷² Převzatá koncepce

⁶⁵ J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 279.

⁶⁶ TAMTÉŽ.

⁶⁷ TAMTÉŽ.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 279-283.

⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 283-296.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 287.

⁷¹ Jelikož zmíněné členění odpovídá nalezeným pramenům, autor je využije pro sondu do organizace služebnictva v rámci schwarzenberské domácnosti. TAMTÉŽ, s. 287. Podobné, téměř totožné členění naznačili J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 10; M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18. Navíc zmíněná skupina služebníků tvořila společně s rodinou hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku jeho pomyslnou domácnost. Používáním termínu domácnost se autor předkládané kvalifikační práce snaží vyhnout problematickému definování šlechtického dvoru. Do domácnosti jmenovitě patřili členové schwarzenberského rodu společně s jejich služebníky, kteří se starali o jejich každodenní potřeby a zabezpečovali základní chod šlechtického sídla, kde zrovna urozený jedinec pobýval. Nebyla tedy přímo vázána místně ke šlechtické rezidenci, jako spíše ke konkrétnímu členovi schwarzenberského rodu. Z toho vyplývá, že pokud manželé nepobývali na stejném místě, disponoval každý zvlášť svou domácností. Stejného termínu využíval již Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury IV/4.*, Praha 1995, s. 222.

⁷² J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 289.

virtuálního dvora od Marka Hengerera může sice působit jako novinka, ale ve své podstatě jde pouze o jiný název pro osoby, které dříve Václav Bůžek řadil do širšího dvora.⁷³

⁷³ K problematice virtuálnímu dvoru například Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 2004, s. 66-123; Václav BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 22-23; TYŽ, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 26-27.

I.2 Schwarzenberkové - dějiny rodu

Počátek písemně doložené historie jednoho z nejvýznamnějších českých a přeneseně i středoevropských šlechtických rodů sahá do 12. století. Schwarzenberkové odvozují svůj původ od pánů ze Seinsheimu, kteří sídlili na tvrzi Seinsheim (Sowenheim) v Dolních Frankách.⁷⁴ Z listiny císaře⁷⁵ Fridricha Barbarossy z roku 1172 lze určit prvního známého člena tohoto rodu - rytíře Siegfrieda ze Seinsheimu.⁷⁶ Avšak za skutečného zakladatele schwarzenberského rodu je považován až Erkringer ze Seinsheimu (1362-1437), jenž začal jako první používat domicil „na Schwarzenberku“. Učinil tak na počátku 15. století, kdy zakoupil hrad a panství Schwarzenberk.⁷⁷ Jako první ze zmíněného rodu se také zapsal do české historie. Účastnil se křížové výpravy proti husitům a současně finančně podporoval císaře Zikmunda Lucemburského.⁷⁸ V roce 1422 získal do zástavy několik českých hradů a měst (Točnick, Žebrák, Kadaň, Žatec, Beroun a dvůr v Libanicích).⁷⁹ O sedm let později jej navíc panovník povýšil do stavu říšských svobodných pánů.⁸⁰ Po smrti Erkringera vytvořili jeho synové dvě rodové linie - stefansberskou a hohenlandsberskou.⁸¹ Takto rozdělen zůstal schwarzenberský rod až do poloviny 17. století, kdy roku 1646 hohenlandsberská větev Schwarzenberků osobou Jiřího Ludvíka (1586-1646) vymřela.⁸² Její veškerý majetek následně zdědila hlava stefansberské linie - hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku, který se ve stejném období také usadil na českém území.⁸³

Za další důležitý moment v historii schwarzenberského rodu lze považovat povýšení Adolfa ze Schwarzenberku (1551-1600) do hraběcího stavu dne 5. června 1599 císařem Rudolfem II. Schwarzenberkové toho dne získali do svého rodového

⁷⁴ Jiří ZÁLOHA, *O původu Schwarzenberků*, Obnovená tradice 12, 2001, s. 56; Pavel JURÍK, *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008, s. 120.

⁷⁵ Pro zjednodušení textu využívá autor práce označení „císař“ jako zkrácení titulu pro císaře Svaté říše římské národa německého. K tomu více např. Petr ČORNEJ, *Panovníci Svaté říše římské*, Praha 1994.

⁷⁶ Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936, s. 3.

⁷⁷ TAMTÉŽ; Václav RAMEŠ, *Proměny schwarzenberského panství v Čechách*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové*, s. 26.

⁷⁸ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 3-4; J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 1.

⁷⁹ Jan ŽUPANIČ - Michal FIALA - František STELLNER (edd.), *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001, s. 239.

⁸⁰ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 4; J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 1.

⁸¹ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 1.

⁸² *Allgemeine Deutsche Biographie XXXIII*, München-Leipzig 1891, s. 304-305.

⁸³ V. RAMEŠ, *Proměny*, s. 26.

znaku i pověstnou hlavu Turka, do které klove havran.⁸⁴ Vyznamenáním za znovudobytí pevnosti Ráb završil Adolf ze Schwarzenberku svou úspěšnou vojenskou kariéru, během níž postupně působil ve službách španělského krále Filipa II., kolínského kurfiřta Kristiána I. a císaře Rudolfa II.⁸⁵ Již 29. července následujícího roku však podlehl smrtelnému zranění při obléhání Pápy.⁸⁶ Jeho jediný syn Adam ze Schwarzenberku (1583-1641) sice rovněž započal svou kariéru ve službách Habsburků, ale od roku 1610 působil u dvora braniborského kurfiřta Jana Zikmunda (1572-1619), kde postupně získal vliv na jeho syna a nástupce Jiřího Viléma (1595-1640). Po jeho nástupu na trůn roku 1619 získal úřad prezidenta tajné rady a nejvyššího komorníka.⁸⁷ K jeho dalším kariérním úspěchům patřilo také jmenování mistrem johanitského řádu v Braniborské marce roku 1625.⁸⁸ Od třicátých let však pomalu ztrácel vliv na braniborskou politiku, jelikož se jeho postavení nezamlouvalo braniborskému spojenci - švédskému králi Gustavu II.⁸⁹ S nástupem nového braniborského kurfiřta Fridricha Viléma (1620-1688) přišel o vydobyté mocenské pozice.⁹⁰ Dne 14. března 1641 zemřel ve Spandau na následky mrtvice.⁹¹ Po sobě zanechal jediného žijícího syna - Jana Adolfa I. (1615-1683).⁹²

O výchovu Jana Adolfa I. a jeho staršího bratra Františka Hartarda (1614-1636) se starala jejich babička Magdalena z Reiffenberku. Jejich matka Markéta, rozená z Pallantu (1592-1615), totiž zemřela devět dnů po porodu mladšího syna.⁹³ Oba mladíci společně absolvovali v letech 1630-1636 kavalírskou cestu po západní Evropě.⁹⁴ Jelikož jejich otec působil na braniborském markraběcím dvoře, doporučil jim hledat kariérní uplatnění spíše ve Francii než ve službách Habsburků,⁹⁵ která si v té

⁸⁴ TAMTÉŽ.

⁸⁵ K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 105.

⁸⁶ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 104; A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 10.

⁸⁷ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 105; Adolph BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866, s. 93-94.

⁸⁸ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 105; A. BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, s. 100.

⁸⁹ J. ŽUPANIČ - M. FIALA - F. STELLNER (edd.), *Encyklopedie*, s. 242.

⁹⁰ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 11.

⁹¹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 105.

⁹² A. BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, s. 103.

⁹³ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 12.

⁹⁴ Jean BÉRENGER, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, in: Václav BŮŽEK (ed.) *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= *Opera historica* 13), s. 42.

⁹⁵ TAMTÉŽ.

době byla s Braniborskem politicky blízka.⁹⁶ Když však vypukla roku 1635 válka mezi Francií a Španělskem, zachoval mladý Schwarzenberk svou oddanost Habsburkům. Španělský král jej i díky tomu v roce 1650 vyznamenal Řádem zlatého rouna.⁹⁷

Jan Adolf I. ze Schwarzenberku začal na přání svého otce od roku 1635 působit v johanitském řádu. Po náhlé smrti svého bratra roku 1636 se ovšem musel ujmout správy rodinných držav.⁹⁸ Stále však po dlouhou dobu, až do počátku padesátých let 17. století, usiloval o úřad velmistra, jak si přál jeho otec.⁹⁹ Současně si začal budovat novou kariéru na dvoře středoevropských Habsburků ve Vídni, kde jej Ferdinand III. roku 1640 jmenoval do říšské dvorské rady.¹⁰⁰

Zásadnější kariérní vzestup však pro hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku znamenal jeho vstup do služeb arciknížete Leopolda Viléma (1614-1662) v druhé třetině čtyřicátých let 17. věku.¹⁰¹ U mladšího bratra císaře Ferdinanda III. zastával od roku 1645 úřad nejvyššího komorníka.¹⁰² Poté, co byl zmíněný arcikníže roku 1646 jmenován místodržícím ve Španělském Nizozemí, jej hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku doprovázel do Bruselu, což prohloubilo jejich přátelství.¹⁰³ Následně zastával úřady nejvyššího štolmistra a po roce 1656 nejvyššího hofmistra arciknížete.¹⁰⁴ Avšak již v roce 1653 přesídlil hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku do Vídně, kam se o tři roky později vrátil také Leopold Vilém.¹⁰⁵ V roce 1660 navíc hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku získal od Leopolda Viléma, jako odměnu za své

⁹⁶ TAMTÉŽ.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 42-43; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 106.

⁹⁸ A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 12.

⁹⁹ Blíže k jeho neúspěšnému snažení Arnold RÄBER, *Der Kampf um das Herrenmeistertum des Johanniterordens (1641-1652). Zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Grafen Adam und Johann Adolf zu Schwartzenberg*, Würzburg 1911.

¹⁰⁰ J. BÉRENGER, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, s. 43; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 106-107.

¹⁰¹ Leopold I. Vilém Habsburský (případně Rakouský) se narodil jako sedmý potomek císaře Ferdinanda II. a Marie Anny Bavorské. Byl od mládí předurčen pro církevní kariéru. Za svůj život zastával úřady pasovského biskupa (1625-1662), štrasburského biskupa (1526-1662), halberstadského biskupa (1627-1648), olomouckého biskupa (1638-1662) a vratislavského biskupa (1656-1662). Také byl zvolen roku 1642 velmistrem řádu německých rytířů a v neposlední řadě působil jako místodržitel ve španělském Nizozemí (1646-1656). Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 408.

¹⁰² J. BÉRENGER, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, s. 43.

¹⁰³ Renate SCHREIBER, „Ein Galeria nach meinem Humor“, *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2005 (= Schriften des Kunsthistorischen Museums 8), s. 37; A. BERGER, *Studien zu den Beziehungen*, s. 52-72.

¹⁰⁴ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 106.

¹⁰⁵ R. SCHREIBER, „Ein Galeria nach meinem Humor“, s. 43-45; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 106; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 118.

věrné služby a nemalé finanční půjčky jihočeské panství Třeboň.¹⁰⁶ Navíc jej doporučil před svou smrtí v roce 1662 mladému císaři Leopoldovi I., který jej 28. července 1670 jmenoval prezidentem říšské dvorské rady a současně jej povýšil do knížecího stavu.¹⁰⁷ Kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku skonal 26. května 1683 na zámku v Laxenburku.¹⁰⁸

V průběhu svého života se hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku oženil pouze jedinkrát, a sice s Marií Justinou ze Schwarzenberku, rozenou ze Starhemberku (1618-1681).¹⁰⁹ Jako vhodnou nevěstu mu ji prostřednictvím hraběte Františka Kryštofa z Khevenhüllera doporučil přímo císařský pár (Leopold I. a Markéta Tereza Španělská).¹¹⁰ Nikdo však nepředpokládal duševní chorobu, která se u šlechtičny projevila prvně v roce 1658.¹¹¹ Po vypuknutí nemoci se hraběnka zdržovala převážně na třeboňském panství, kde také 31. ledna 1681 zemřela.¹¹² I přes duševní chorobu šlechtičny se v manželství narodilo sedm dětí, avšak dospělosti se dožili pouze syn Ferdinand Vilém Eusebius a dcera Marie Arnoštka.¹¹³

¹⁰⁶ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 106-107; A. MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, s. 14; R. SCHREIBER, „*Ein Galeria nach meinem Humor*“, s. 45.

¹⁰⁷ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 107.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 122-123.

¹⁰⁹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 219; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 127.

¹¹⁰ R. SMÍŠEK, *Die Heiratsstrategien der Fürsten zu Schwarzenberg 1600 bis 1750*, in: Ronald G. Asch - Václav Bůžek - Volker Trugenberger (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450-1850*, Stuttgart 2013 (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg 191, Reihe B), s. 127-154.

¹¹¹ Hanka TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 24.

¹¹² TAMTÉŽ.

¹¹³ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra*, s. 219; K. zu SCHWARZENBERG, *Geschichte*, s. 127.

II. Služebnictvo schwarzenberských domácností

Celkem vynaložil šlechtic na platy členů své domácnosti za třetí čtvrtletí - 887 zlatých a 15 krejcarů.¹¹⁴ Organizačně se služebnictvo hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku rozdělovalo do pěti skupin podle jednotlivých úkolů, které vykonávaly.¹¹⁵ V první řadě se jednalo o část služebníků, kteří zabezpečovali mobilitu šlechtice a jeho rodiny. Na základě výše platového ohodnocení patřila skupina, jež se starala o schwarzenberské stáje, k nejnižší postaveným služebníkům. Pobírali služné od 7 zlatých do 9 zlatých a 30 krejcarů za čtvrtletí.¹¹⁶ Avšak i mezi nimi panovala určitá hierarchie, kterou určovala výše služného. Do první, platově nejvyšší skupiny, která pobírala 9 zlatých a 30 krejcarů, patřili jezdcí, kočí šlechtice a jeho manželky. Do druhé přínáleželi především různí pomocníci knechtů či předjezdci.¹¹⁷ I když někteří ze služebníků pracovali ve stájích pro hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jiní sloužili jeho manželce, na jejich výši platu se tato skutečnost nijak neprojevovala. Větší část služebníků však pracovala pro šlechtice, neboť hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku disponovala ve svých službách pouze jedním vozkou z celkového počtu minimálně osmi sloužících osob. Přesný počet členů stáji schwarzenberské domácnosti v tomto období však nebylo možné stanovit, jelikož počet služebníků s nejnižším možným platem - 7 zlatých - autor soupisu nestanovil konkrétně.¹¹⁸

Druhá velmi důležitá skupina zabezpečovala stravu šlechtice a jeho rodiny.¹¹⁹ Zahrnovala nejen sloužící určené k přípravě pokrmů. Do této skupiny patřili také sluhové, kteří servírovali vybrané pochoutky na hraběcí tabuli.¹²⁰ Hlavní a nejdůležitější osobou z nich byl podle finančního ohodnocení kuchmistr. Svým platem (45 zlatých za 3 měsíce) předstihl téměř všechny osoby, jež sloužily ve schwarzenberské

¹¹⁴ Celkový přehled služebníků a jejich platů v příloze Tabulka č. 1. „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹¹⁵ Tomu odpovídají také srovnání se zjištěními o barokním služebnictvu v dalších studiích především v M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18. Dále například J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287; J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 10.

¹¹⁶ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹¹⁷ TAMTÉŽ.

¹¹⁸ TAMTÉŽ.

¹¹⁹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 10; M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

¹²⁰ Nejpodrobněji J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 169-170; pro srovnání M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

domácnosti.¹²¹ O jeho mimořádné kvalitě svědčily rovněž četné pochvaly ohledně jeho schopností z úst hostů Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. Slova uznání na jeho adresu si například zaznamenal do svého deníku pražský arcibiskup, kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu: „*Wier haben ein panskhettl bei den graf [Johann Adolf] von Schwarzenberg gehabt, der einen gar gueten koch hatt ...*“¹²² Podruhé jej pochválil 16. listopadu 1662 při návštěvě Vídně slovy: „... *sein koch gar maisterlich khan, ...*“¹²³

O kulturu stolování se staraly dvě osoby označené jako „Taffeldekher“.¹²⁴ V tomto případě je však potřeba rozlišit mezi pokrývačem stolu šlechtice a jeho manželky. Zatímco hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku platil svému služebníkovu 22 zlatých, pokrývač stolu jeho manželky pobíral pouze 15 zlatých.¹²⁵ Značný rozdíl v platech stolníků byl pravděpodobně zapříčiněn v rozdílné náročnosti jejich práce, jelikož hraběnka obvykle stolovala v menší společnosti než její muž. O servírování pokrmů a nápojů na stůl se mohli mimo jiné také postarat lokajové nebo pážata.¹²⁶ Jelikož lokajové pobírali služné ve výši 9 zlatých a 30 krejcarů, řadili se tak z hlediska čtvrtletních příjmů ve schwarzenberské domácnosti na stejnou pozici jako jezdcí. Opět i u nich se projevil rozdíl mezi počtem sloužících lokajů hraběte ze Schwarzenberku a počtem služebníků patřících jeho manželce. Jan Adolf I. ze Schwarzenberku disponoval třemi lokaji, naopak Marii Justině ze Schwarzenberku sloužil pouze jediný. Posledního sluhu autor záznamu označil jako „Haus Logay“.¹²⁷ Ten pravděpodobně sloužil dle potřeby buď šlechtici, nebo šlechticně. Jelikož se Jan Adolfa I. ze Schwarzenberku potřeboval řádně prezentovat ve společnosti ostatních šlechticů, tak zákonitě k tomuto účelu využíval větší počet sluhů. Naopak o pážatech se pramen nezmiňuje, jelikož

¹²¹ Pouze hofmistr a pár nevyšších úředníků mělo vyšší služebné. Srov. „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹²² Záznam z 10. června 1657. K. KELLER – A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI*, s. 328.

¹²³ TAMTÉŽ, s. 277.

¹²⁴ Jednalo se o takzvaného pokrývače stolu, který měl na starosti příbory, nádobí a vůbec přípravu jídelního stolu. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 168. Srov. J. PÁNEK, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592*. in: Zdeněk HOJDA - Jiří PEŠEK - Blanka ZILYNSKÁ (edd.), *Seminář a jeho hosté*. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 192, 194.

¹²⁵ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58. Srov. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 170; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

¹²⁶ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 170; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

¹²⁷ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

nebyla chápána kancléřem Tillmanem Haugem jako klasické služebnictvo, ale spíše jako reprezentativní složka šlechtického dvoru.¹²⁸

Třetí organizační složka se starala o oblečení a dům šlechtice a jeho rodiny.¹²⁹ Do této skupinu se řadili opět sluhové, ale také komorníci. Pokud došlo k nějaké náhlé a nečekané události, která znemožnila služebníkům vykonávat svou práci, hrabě ze Schwarzenberku či jeho manželka reagovali na tuto situaci najmutím jedince na dobu určitou. Podobná neočekávaná situace nastala například na počátku roku 1658. Tehdy onemocněla, pravděpodobně nachlazením, větší část služebnictva pražského paláce Schwarzenberků. Na výslovný příkaz Marie Justiny ze Schwarzenberku byl najat blíže nejmenovaný muž na výpomoc, kterému musela hraběnka zaplatit služné a také ubytování.¹³⁰ Oproti obyčejným sluhům patřili komorníci dle výše svého peněžního ohodnocení na vyšší hierarchický stupeň. Avšak i mezi nimi panovaly rozdíly ve výši jejich platů. I když se v analyzovaném prameni výslovně nehovoří o jejich příslušnosti k domácnosti Jana Adolfa I. či Marie Justiny ze Schwarzenberku, je velmi pravděpodobné, že hrabě platil svému komorníkovi větší sumu než osobnímu služebníkovi své manželky. Plat hraběcího komorníka činil 37 zlatých a 30 krejcarů, naopak komorník hraběnky pobíral o 12 zlatých a 30 krejcarů za čtvrtletí méně.¹³¹

Čtvrtou skupinou, která zabezpečovala chod domácnosti po úřednické stránce, tvořili hofmistr, osobní sekretář hraběte Tillmann Haug, řečený Metmann, a blíže nejmenovaný kancléř Silbert.¹³² Jejich hierarchickou nadřazenost nad ostatními služebníky jasně naznačuje výše platů těchto osob. Hraběcí sekretář pobíral 37 zlatých a 30 krejcarů za čtvrtletí, naopak kancléř dostával za stejné časové období služné ve výši 25 zlatých.¹³³ Jak vyplynulo z hospodářské korespondence mezi Tillmannem Haugem a jistým Hofferem, sekretář se staral především o finanční hotovost a účty hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku.¹³⁴ Právě sekretář hraběte také vydával hotovost pro domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku.¹³⁵ Ve vykonávání

¹²⁸ Týdenní účet 10.-16. května 1658 TAMTÉŽ.

¹²⁹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 10; M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

¹³⁰ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹³¹ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹³² Srovnání platů významných služebníků v domácnosti hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku s platy služebníků dalších českých šlechticů se nachází v příloze Tabulka č. 2. TAMTÉŽ.

¹³³ TAMTÉŽ.

¹³⁴ Souhrn týdenních účtů ze začátku roku 1658. TAMTÉŽ.

¹³⁵ TAMTÉŽ.

úřednických povinností jim s velkou pravděpodobností pomáhali další úředníci, kteří pracovali schwarzenberské ústřední pokladně.¹³⁶ O této skupině osob se sekretář Tillmann Haug, několikrát zmínil ve své úřednické korespondenci z let 1657 až 1663. Bohužel do analyzovaného kvartálního soupisu služebníků je autor nezahrnul, jelikož nepatřily do úzkého okruhu služebnictva v rámci schwarzenberské domácnosti.

K výše zmíněným úředníkům autor soupisu platů ještě přiřadil dva nestálé členy domácnosti, kteří však pobírali srovnatelné služné jako sekretář a kancléř. To svědčí o jejich vysoké hierarchické pozici uvnitř schwarzenberské domácnosti. První z nich pracoval jako preceptor, přičemž se staral o vzdělání hraběcích dětí. Za to dostával čtvrtletně 50 zlatých. V porovnání s ostatními služebníky ho platem předčil o šest zlatých jen hofmistr.¹³⁷ Druhou osobou, kterou Jan Adolf I. ze Schwarzenberka najal jen na několik měsíců, byl blíže nejmenovaný malíř. Svým honorářem se sice téměř vyrovnal preceptorovi, avšak pobíral stejnou výši peněz jako kuchmistr - 45 zlatých za čtvrtletí.¹³⁸

Poslední složku domácnosti šlechtice tvořila ženská část domácnosti, která se starala o manželku a děti.¹³⁹ Většina badatelů ji označuje termínem *fracimor*.¹⁴⁰ Nabízí se však otázka však zní, jestli toto slovo, se stejným významovým obsahem, lze použít jak pro období renesance, tak i pro období baroka. Autor soupisu výplat služebníků totiž označil zmíněnou část domácnosti jako sloužící hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku a mladého panstva („*Junge Herschafft*“).¹⁴¹ Mezi nimi se především nacházely kojné, sloužící dětí, pomocné síly, stříbrnice a v neposlední řadě žena, kterou

¹³⁶ J. IVANEGA, *Rezidenční strategie Adama Františka ze Schwarzenbergu na příkladu panství Hluboká nad Vltavou počátkem 18. století*, České Budějovice 2012, s. 10 (Diplomová práce).

¹³⁷ „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹³⁸ TAMTÉŽ.

¹³⁹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 10; M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 18; J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 287.

¹⁴⁰ Blíže k výzkumu ženské části šlechtických dvorů v raném novověku především Beatrix BASTL, *Tugend, Liebe, Ehe. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien - Köln - Weimar 2000; TÁŽ, *Das Österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Fest- und Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, in: V. Bůžek - P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (=Opera historica 8), s. 79-105; Milena HAJNÁ, *Rožmberský fracimor. Ženský živel na aristokratickém dvoře koncem předbělohorské doby*, JSH 69-70, 2000-2001, s. 5-29.

¹⁴¹ Termín „*Junge Herschafft*“ lze v kontextu doby vysvětlit jako mladé příslušníky rodu, tedy děti hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jeho manželky. „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58. Dítě po narození šlechtična světila do péče chův a kojné. J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury IV(4)*, s. 191.

sekretář Tillman Haug označoval jako Charlota.¹⁴² Podle výše platů nelze vyvodit nějaké hierarchické uspořádání ženské části domácnosti. Výjimku představovala pouze jedna žena, která se starala o stříbro. Jako jediná pobírala pouhých 6 zlatých čtvrtletně, ostatní ženy dostávaly každá 9 zlatých za 3 měsíce služby.¹⁴³ Naopak podle pořadí v seznamu ženské části dvora, figurovala na prvním místě Charlota. Autor pramene sice blíže nijak nespécifikoval její služební postavení v rámci schwarzenberské domácnosti, avšak s největší pravděpodobností šlo o hofmistryni.

Z analyzovaného pramene nelze přímo určit přesné množství služebníků v domácnosti hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. Je možné pouze konstatovat, že počet osob se v daném období pohyboval okolo čtyřiceti.¹⁴⁴ Na pomyslném vrcholu hierarchického žebříčku schwarzenberské domácnosti se nacházel hofmistr, následovali ho další úředníci společně s kuchmistrem, za touto skupinou pak stáli komorníci. K nejhůře placeným osobám patřili služebníci ve stájích, kuchyni a sloužící hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku. Zajímavé srovnání vyplývá také při pohledu na osoby, které se staraly o děti hraběcího páru. Pokud šlo ještě o menší děti, tak kojné a chůvy patřily z hlediska platového ohodnocení na konec pomyslného hierarchického žebříčku schwarzenberské domácnosti. Naopak domácího učitele, který pracoval s již staršími, dospělejšími dětmi, si hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku cenil mnohem více a také ho patřičně finančně ohodnotil z důvodu jeho vyšší odbornosti.¹⁴⁵

¹⁴² TAMTÉŽ.

¹⁴³ TAMTÉŽ.

¹⁴⁴ V porovnání s výzkumy dalších šlechtických domácností schwarzenberská svým počtem nijak nevybočovala. Naopak potvrzovala trend snižování počtu služebníků ve druhé polovině 17. století oproti renesančnímu období. U valné většiny dosud zkoumaných šlechticů je toto číslo velmi podobné - mezi 30 až 50 - osobami. J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 281.

¹⁴⁵ O výchovu urozených dětí se do šesti let se starala ženská část služebnictva. Následně ve výchově pokračoval soukromý učitel (preceptor, kněz nebo učitel z místní školy). J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury IV(4)*, s. 193. K výchově šlechticů dále například Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.

III. Zásobování schwarzenberských domácností

III.1 Život a domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku v Praze okolo roku 1658

Praha ještě před třicetiletou válkou přišla o postavení hlavního sídelního města císaře a jeho dvora. Navíc se po skončení konfliktu musela vzpamatovávat z prožitých útrap.¹⁴⁶ V průběhu podzimu 1666 ji navštívil v rámci své kavalírské cesty Evropou florentský cestovatel Francesco Riccardi (1648-1719).¹⁴⁷ Mladý šlechtic si povšiml především potenciálu Prahy jako možného sídla císaře. Ta procházela stavebními úpravami a přes napáchané škody švédskými vojsky údajně nepatřila k provinčním městům: *„Různé řády a jednotlivci v Praze hodně stavějí. Z veřejných zdrojů se s velkou prací stále pokračuje s výstavbou opevnění a ze strany nového města vyrůstá kvůli nerovnosti terénu velmi nákladné dílo. ... Ulice v Praze jsou většinou úzké a nerovné. Některé z nich vypadají pěkně. Hojně se tu nyní staví, takže toto město bude vbrzku dosti pozoruhodné a pokud se tu bude zdržovat císařský dvůr a město se zalidní šlechtou a jiným obyvatelstvem, které doprovází osobu Jeho Milosti, předpokládám, že tu bude možno trávit veselý a rozkošný pobyt.“*¹⁴⁸ Jak podotkl cestovatel, tak město v době jeho návštěvy procházelo stavební přeměnou, která zákonitě musela probíhat již od konce třicetileté války. Jistě se tomu tak dělo v době pobytu hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku, která se vrátila z Bruselu do střední Evropy roku 1653. Ke svému pobytu využívala podle svého uvážení střídavě paláce v Praze, Vídni a venkovské rezidence Schwarzenberků.

V průběhu svých pobytů v metropoli Království českého patřila manželka hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku do oblíbené skupiny šlechticů v okruhu kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu.¹⁴⁹ Podle dochovaných záznamů v jeho deníku

¹⁴⁶ Zdeněk KALISTA, *Stručné dějiny československé*, Praha 1992, s. 194-195.

¹⁴⁷ Jaroslava KAŠPAROVÁ, *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, České Budějovice 2010, s. 170.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ.

¹⁴⁹ V Praze pobývalo také mnoho jiných šlechticů, kterým město poskytovalo dostatek společenského vyžití a kultury. Také bylo dále od tureckého nebezpečí. Josef Petráň navíc dodává, že velká část českých šlechticů začala stavět palác ve Vídni až v poslední čtvrtině 17. století. To, že tomu pomohlo turecké vojsko při obléhání Vídně v roce 1683, kdy vytvořilo řadu nových stavebních parcel, však už nedodává. J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury* IV(4), s. 285. K obléhání Vídně tureckým vojskem roku 1683 například

se nejprve s manželem a posléze sama účastnila jeho zábav. K jejich prvnímu písemně doloženému setkání došlo ve Vídni 14. května 1657. Kardinál z Harrachu si pochvaloval dobrou konverzaci s hraběnkou Marií Justinou ze Schwarzenberku, která prý oplývala nejen vytříbeným humorem: „*Die graff[in] von Schwarzenberg conservieret sich recht woll in ihrer gestalt, und bleibet ihres alten lustigen humor und gueter sprüchell.*“¹⁵⁰

Společných setkání se často účastnila téměř neměnná skupina lidí. Mezi její základ patřil kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu, jeho bratr František Albrecht z Harrachu, Jan Adolf I. ze Schwarzenberku, Jan Hertvík z Nostic, Maxmilián Valentin z Martinic. Mezi pravidelné hosty kardinála z Harrachu patřily také jejich manželky. O zábavu šlechtičen se starali zmiňovaní bratři Harrachové. Často totiž společně se šlechtičkami hrávali karetní hry, například „*la bette*“. Podle zápisků v deníku kardinála Harracha patřil hazard k hlavní zábavě při podobných setkáních: „... *da er vill stundt bei der gräffin [Maria Justina] von Schwarzenberg zu nahendt an dem offen mitt den frauzimmer spihlen müeßen...*“¹⁵¹ Další hra následovala 9. října 1658: „... *Der cardinal hatt mit dem frauzimmer müeßen la bette spihlen...*“¹⁵² Účastníci dokonce hráli tak dlouho, že Arnošt Vojtěch z Harrachu nestihl odeslat poštu: „... *welche ihn so lang darmit aufgehalten, da ser khaumb zeit ubrig gehabt etliche wenige brief auf die post zu expedieren...*“¹⁵³ Záliba v hazardních hrách manželku Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku neopustila ani v pokročilejším věku. Dokonce se stala jednou z příčin nelibosti jejího manžela. Ten se údajně rozhodl šetřit, aby tak mohl využít peníze pro svůj kariérní vzestup. Očividně mu vadily hraběněny prohry, které dosahovaly výše až 12 zlatých za jednu hru.¹⁵⁴

Velkou část roku 1658 žila Marie Justina ze Schwarzenberku Praze.¹⁵⁵ Toto konstatování potvrzují zápisky z deníku kardinála Arnošta Vojtěcha Harracha. Podle

Roman PUNČOCHÁŘ, *Turecké obléhání Vídne a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha Felixe Novodvorského*, České Budějovice 2013 (Bakalářská práce)

¹⁵⁰ K. KELLER - A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI*, s. 316. V téměř stejném složení poobědvali hraběnka ze Schwarzenberku se svým chotěm u kardinála Harracha také 8. srpna 1657 tentokrát však v Praze. Podobná setkání proběhla ještě 22. listopadu a 14. prosinci téhož roku. TAMTÉŽ, s. 352, 391, 399.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 391.

¹⁵² TAMTÉŽ, s. 533.

¹⁵³ TAMTÉŽ, s. 533.

¹⁵⁴ H. TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 27.

¹⁵⁵ Roční hrubý soupis výdajů Marie Justiny ze Schwarzenberku za rok 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

nich patřila manželka hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku k oblíbeným společníkům kardinála Harracha. Do stejného roku, jak naznačila Hanka Tlamsová ve své kvalifikační práci, spadají první zmínky o projevech duševní choroby šlechtičny.¹⁵⁶ Otázkou je, jestli pobyt Marie Justiny ze Schwarzenberku souvisel s rozvíjející se chorobou či ne? Týdenní soupisy účtů, které vedl blíže nejmenovaný rytíř Hoffer, dokládají značnou kontrolu a podřízenost urozené dámy jejímu manželovi, jenž dlouhodobě pobýval ve Vídni.¹⁵⁷ Právě rytíři Hofferovi zasílal Jan Adolf I. ze Schwarzenberku pravidelně každý týden prostřednictvím svého sekretáře Tillmanna Hauga určitou sumu peněz.¹⁵⁸ Na oplátku odeslal rytíř Hoffer do Vídně týdenní účet hraběnky, který ještě před odesláním manželka Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku osobně podepsala.¹⁵⁹ Podpis svědčí o pravděpodobné přičetnosti šlechtičny a skutečně pomalejšímu nástupu choroby, jež se prozatím nijak výrazněji neprojevovala.¹⁶⁰ Vlastnoruční signatuře v listinách by autor nepřikládal větší důležitost, pokud by za přibližně 20 let z písemností urozené dámy úplně nevymizela.¹⁶¹ Z toho vyplývá, že hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku měla dostatečný přehled o svých příjmech a výdajích. Dokonce v této době dokázala dobře hospodařit poskytnutými prostředky, o čemž svědčí pravidelné týdenní přebytky.¹⁶²

V průběhu pobytu Marie Justiny ze Schwarzenberku v Praze roku 1658 se sice o značnou část nákupů schwarzenberské domácnosti staral rytíř Hoffer. Současně však musel také plnit některá výslovná přání hraběnky.¹⁶³ Období od 27. do 31. ledna roku 1658 bylo pravděpodobně začátkem pobytu šlechtičny v Praze, jelikož týdenní příjem její pražské domácnosti činil 500 zlatých z pokladny Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku.¹⁶⁴ Tato suma několikanásobně převyšovala finanční prostředky,

¹⁵⁶ H. TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 24.

¹⁵⁷ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁵⁸ Soupis týdenních účtů za rok 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁵⁹ Podpisy hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku obsahovaly týdenní účty z prvního čtvrtletí roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ.

¹⁶¹ Souhrnný soupis nakoupeného zboží za rok 1673. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁶² Týdenní účty z prvního čtvrtletí roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁶³ Tuto skutečnost potvrzují záznamy v týdenních účtech. Například hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku vyžadovala speciální pivo od jezuitů. Více o tom níže v části o výdajích na nákup alkoholu do pražského paláce Schwarzenberků.

¹⁶⁴ Přehled týdenních stavů peněz a celkových výdajů domácnosti Marie Justiny ze Schwarzenberku se nachází v příloze Tabulka č. 3. Týdenní účty od 27. do 31. ledna roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

kteřé ji manžel pravidelně posílal v následujících týdnech.¹⁶⁵ Po prvním týdnu následovalo podstatné zkrácení poskytované částky peněz, jelikož dříve uvedený obnos peněz manželka hraběte ze Schwarzenberku utratila do posledního krejcaru. V následných týdnech tak šlechtična musela vystačit se 100 zlatými v průměru pět dní.¹⁶⁶

Celkové týdenní přehledy dělil rytíř Hoffer do šesti samostatných skupin: „*Kuchel, Extra Kuchel, Keller, Stall, Extra Ordl. a Almusen*“.¹⁶⁷ Náklady na stravu, provoz kuchyně a zásoby sklepa tvořily z vybraného období zhruba 40 % z celkové útraty.¹⁶⁸ Samotné náklady zahrnuté do první složky týdenních účtů pražské domácnosti - kuchyň („*Kuchel*“) - se pohybovaly okolo 5 zlatých na den, což ukazuje relativní stálost osazenstva městského paláce v Praze.¹⁶⁹ Za zajímavou výjimku lze považovat týden od 27. ledna až 31. ledna 1658, kdy hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku hostila vybranou společnost urozených mladých pánů.¹⁷⁰ Bohužel další záznamy například přesnou skladbu potravin v období od 27. ledna až do 16. března 1658 rytíř Hoffer blíže nerozepsal, v dalších složkách rozpočtu si však počínal o poznání lépe.

¹⁶⁵ Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. TAMTÉŽ.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ.

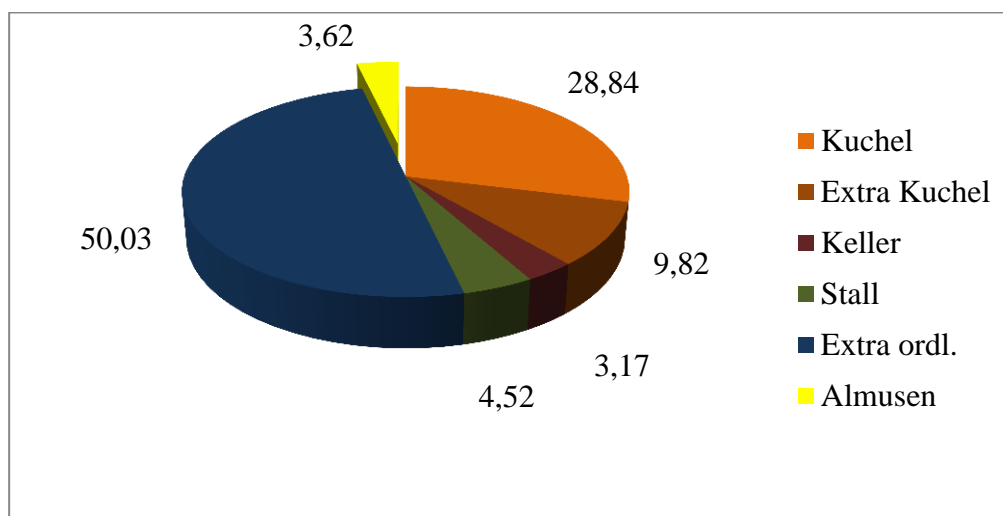
¹⁶⁷ Týdenní účty z roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁶⁸ Srov. Graf č. 1; Tabulka č. 4 v příloze.

¹⁶⁹ Pokud by manželka Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku hostila větší množství lidí, muselo by se vše projevit na zakoupeném množství potravin, tudíž i na zaznamenané sumě. Jelikož se vykázané peníze za jídlo měnily v průběhu dní jen nepatrně, tak je možné najít příčinu těchto malých rozdílů spíše v rozdílné ceně nakoupených surovin pro přípravu jídla. Týdenní účty z roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58. V porovnání s „*kuchyňskými účty*“ pánů z Rožmberka ke konci 16. století zaujímala tato složka mnohem menší část, to byl možná jeden z důvodů, proč nebylo nutné nakoupené potraviny blíže rozepisovat. Rožmberský písař do této skupiny zařazoval například nádobí, výdaje na platy služebníků v kuchyni, na jejich oblečení a tak dále. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 12. Podobné výdaje v případech schwarzenberských účtů patřily do jiných skupin.

¹⁷⁰ Patřili mezi ně blíže nejmenovaní příslušníci šlechtických rodů Valdštejnů, Porciů, Zinzendorfů, Kouniců a Lesliů. Týdenní účet z 27. až 31. ledna 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

Graf č. 1: Procentuální složení výdajů hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku v Praze z období od 27. ledna do 2. března 1658 a od 10. do 16. března 1658

Druhou složku výdajů šlechtičny tvořila část označovaná německy jako „*Extra Kuchel*“.¹⁷¹ Již podle svého názvu souvisela s chodem kuchyně městského paláce. Řadily se do ní především různé druhy zásob, které zajišťovaly základní chod panské kuchyně.¹⁷² Oproti jiným potravinám či potřebám v kuchyni se téměř neměnily podle druhů pokrmů, které služebníci právě připravovali. K nejzákladnějším položkám této skupiny patřilo dřevo, bez něhož by kuchař rozhodně vařit nemohl. Současně se zřejmě používalo pro vytápění pražského paláce, protože se v jiných složkách rozpočtu již nevyskytovalo.¹⁷³ Na počátku roku 1658 nechal rytíř Hoffer nakoupit dřevo dvakrát během tří dnů.¹⁷⁴ Topivo pravděpodobně zpracovali najednou v průběhu týdne a k výtopu jim pak mohlo sloužit po celý rok. Většimu množství pořízené topné látky odpovídala vynaložená částka 35 zlatých, která svou hodnotou převyšovala zbylé nakoupené zboží.¹⁷⁵

Dále v kuchyni patřilo k nejzákladnějším surovinám solené máslo a sádlo.¹⁷⁶ Bez sádla a másla nebylo možné připravit téměř žádný pokrm.¹⁷⁷ Vynaložená částka na

¹⁷¹ Týdenní účty z roku 1658. TAMTÉŽ.

¹⁷² Týdenní účty z období od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března 1658. TAMTÉŽ.

¹⁷³ TAMTÉŽ.

¹⁷⁴ Týdenní účty z období od 7. do 11. února 1658. TAMTÉŽ.

¹⁷⁵ Cena jedné kopy dřeva byla jeden zlatý. TAMTÉŽ.

¹⁷⁶ Důvod v přimíchávání soli do másla spočíval v prodloužení jeho trvanlivosti. Radka KŘENKOVÁ, *Vyhodnocení kvality másla a směsných tuků*, Brno 2011, s. 11 (Diplomová práce).

¹⁷⁷ Důležitost sádla a másla doložil ve své diplomové práci Josef Sobotka, který analyzoval kuchařky v období raného novověku na českém území. Obě dvě suroviny se totiž objevovaly ve velkém množství receptů. Josef SOBOTKA, *České kuchařské knihy 18. století*, České Budějovice 2010, s. 15 (Diplomová práce). O relevanci receptů pro bádání o šlechtickém stravování hovoří skutečnost, že Johana Tereza z

zakoupení sádla a soleného másla odpovídala jeho nepostradatelnosti při vaření. Jednalo se přibližně o pětinu hodnoty jídla na den, tedy zhruba 1 zlatý denně.¹⁷⁸ Sádlo společně s máslem služebníci doplňovali do kuchyně vcelku rovnoměrně, přibližně jednou týdně. První záznam ze sledovaného období (od 27. ledna do 16. března 1658) o nakoupeném sádle a másle však pochází teprve z týdne od 9. do 16. února 1658.¹⁷⁹ V následných týdnech se nákupy již pravidelně opakovaly. Z toho je možné usoudit, že se v předchozím období (od 27. ledna do 8. února roku 1658) v pražské domácnosti Schwarzenberků nacházela větší zásoba másla a sádla.¹⁸⁰ Důvod, proč se začalo máslo a sádlo nakupovat až ve druhém týdnu měsíce února, mohl také spočívat v právě končící zimě. S tím souvisel tenčící se stav zásob z vlastní produkce. Proti tomuto závěru však hovoří skutečnost, že většina porážek vepřů se konala v zimních měsících (zpravidla v prosinci). Vše souviselo s praktickými důvody většího podílu tuku ve zvířatech a následného snadnějšího uskladnění masa v chladu.¹⁸¹ S ohledem na množství vynaložených prostředků na koupi sádla a másla se jednalo spíše o ekonomickou výhodnost, která se mnohem více projevila později ve způsobu zásobování domácnosti šlechtičny během jejího pobytu na třeboňském panství roku 1673. Praha pravděpodobně patřila k cenově výhodnějším místům pro nákup potravin než například Vídeň. Z předložených poznatků také vyplývá, že nákup zásob v Praze či v jejím okolí byl pro domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku ekonomicky mnohem výhodnější, než doprava zásob z vlastních panství.

Třetí velmi významnou složku této skupiny tvořil nákup „*Specerei*“. Tímto termínem se označovaly různé speciality nebo koření.¹⁸² V tomto případě šlechtična za zmiňované speciality či koření zaplatila celkem 23 zlatých. I když uvedená suma převyšovala ostatní položky ve skupině „*extra Kuchel*“, jednalo se o jednorázové vydání. Manželka hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku je nechala nakoupit pro vybranou společnost, která ji navštěvovala u společných obědů v týdnu od 27.

Harrachu považovala za důležité pro šlechtičnu, být v kuchyni „jako doma“. Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt, Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002, s. 112-113.

¹⁷⁸ Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁷⁹ Týdenní účty z období od 9. do 16. února 1658. TAMTÉŽ.

¹⁸⁰ S největší pravděpodobností se dostatečně předzásobili viktuáliemi kvůli předpokládanému příjezdu Marie Justiny ze Schwarzenberku.

¹⁸¹ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury IV(4)*, s. 59-63.

¹⁸² Hildegard BOKOVÁ - Libuše SPÁČILOVÁ, *Stručný raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí / Kurzes frühneuhochdeutsches Glossar zu Quellen aus den böhmischen Ländern*, Olomouc 2003, s. 403.

do 31. ledna 1658.¹⁸³ Tato skutečnost potvrzuje obecně přijímaný fakt, že jídlo sloužilo v raném novověku k patřičné reprezentaci dané osoby.¹⁸⁴ Ke stejné příležitosti nechala hraběnka rovněž nakoupit chléb: „...für die gl. frl. und 30 Mundt broth...“¹⁸⁵ Za tuto položku zaplatil rytíř Hoffer zanedbatelnou částku 1 zlatý a 15 krejcarů.¹⁸⁶ Ještě menší částka se vynaložila na nákup kuchyňského vybavení, jelikož za sledované období pořídili služebníci pouze jeden nástroj označovaný jako „*Osten Gabel*“.¹⁸⁷ S velkou pravděpodobností se jednalo o vidličku či nějaký bodec na vaření, jež měla hodnotu pouhých 12 krejcarů.¹⁸⁸ Protože chyběla u většiny nakoupených surovin či zboží bližší specifikace původu jejich nákupu, s velkou pravděpodobností vše pocházelo z místního trhu v Praze či v bezprostředním okolí metropole Království českého.¹⁸⁹

Další složku výdajů, která úzce souvisela s konzumací jídla, označoval rytíř Hoffer jako „*Keller*“.¹⁹⁰ V doslovném překladu se jednalo o sklep, který však sloužil, jak ukázaly dochované dokumenty, výhradně pro alkoholické nápoje.¹⁹¹ Ve sledovaném období se navíc jednalo pouze o pivo, což však mohlo být způsobeno krátkým časovým rozsahem vybrané sondy. Celkově nakoupil rytíř Hoffer 7 beček piva, což znamenalo přibližně 800 litrů piva.¹⁹² Nápoj putoval do schwarzenberského paláce ze dvou zdrojů. Ty se od sebe odlišovaly prodejní cenou i svým konečným konzumentem. V případě pěti beček šlo o bílé pivo v ceně 4 zlatých a 20 krejcarů za bečku.¹⁹³ Bílé - levnější - pivo sloužilo pro služebnictvo: „*Den 16. dito für die Haus*...“¹⁹⁴ Zbylé dvě bečky autor pocházely z jiného zdroje. Jednalo se o pivo od pražských jezuitů sídlících na Malé

¹⁸³ Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁸⁴ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 131.

¹⁸⁵ Týdenní účty z období od 27. do 31. ledna 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ. V polovině 17. století patřila vidlička již běžně ke stolování. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 151.

¹⁸⁹ Týdenní účty z od 27. ledna až do 2. března a od 10. až do 16. března 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ.

¹⁹¹ V porovnání s „*kuchyňskými účty*“ pánů z Rožmberka z konce 16. století se v této skupině výdajů u Schwarzenberků vyskytoval výhradně alkohol. Naopak u Rožmberků do této skupiny písař zařadil také nákupy svíček, které u vydání hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku patřily do skupiny ostatních výdajů. Dále do skupiny „*vydání na pivnici*“ písař Rožmberků zařadil nákupy sklenic, korbelů, ledu a sudů. Vysvětlení chybějící položky led ve schwarzenberských účtech z Prahy se mohlo skrývat v zimním období zvolené sondy. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 12.

¹⁹² Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁹³ TAMTÉŽ.

¹⁹⁴ Týdenní účty z období od 9. do 16. února 1658. TAMTÉŽ.

Straně.¹⁹⁵ Tento nápoj sloužil výhradně pro potřeby hraběnky Justiny Marie ze Schwarzenberku a jejích návštěvníků.¹⁹⁶

Třetí skupina výdajů v týdenních účtech představovala peníze na provoz stájí pražského paláce Schwarzenberků.¹⁹⁷ Z jednotlivých účetních položek si však není možné udělat přesný obrázek o počtu koní, který se v maštálích pražského paláce Schwarzenberků nacházel. V pramenech se nachází pouhá zmínka o dvou starých koních: „...den 2. Merzen für 2 fuhr Heit iede zu 3 G thuet..6“.¹⁹⁸ Do této položky také spadaly veškeré náklady spojené s nácíním na ošetřování koní. Z toho důvodu bylo pořízeno několik kartáčů a další blíže neuvedené náčiní za jeden zlatý a 52 krejcarů.¹⁹⁹ Nejvyšší náklady však tvořila část výdajů v týdnu od 27. ledna do 31. ledna 1658, kdy hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku investoval do blíže nespécifikované výbavy pro 7 jezdců, 2 pážata a jednoho lokaje celkem 12 zlatých a 12 krejcarů.²⁰⁰

Poslední a největší podíl na celkových vydáních pražské schwarzenberské domácnosti měla složka označovaná jako „*Extra. Ordentliche*“.²⁰¹ Ve své podstatě šlo o veškeré zbylé výdaje, které zahrnovaly potřeby pro provoz domácnosti, osazenstvo a samozřejmě příslušníky šlechtické rodiny a typově nezapadaly do žádné ze čtyř výše uvedených skupin.²⁰² Mezi základní potřeby pro život ve šlechtické rezidenci patřilo světlo. Každý týden schwarzenberští služebníci nakupovali tři druhy svídel. Vzájemně se lišily nejen svým účelem, ale i barvou. Ke stolování se pořizovaly bílé svíčky, na noc

¹⁹⁵ Týdenní účty 6.-16. února roku 1658. TAMTÉŽ.

¹⁹⁶ „Den 9. Februari für ain Vass bier von den pp: Jesúiten in der Altstadt für die gl Hrl Grl...“ Týdenní účty z období od 9. do 16. února 1658. TAMTÉŽ. Pražští jezuité sice mohli vařit pivo pouze pro vlastní potřebu, ale i tak ho využívali k vlastnímu obohacení. Blíže ke střetům při prodeji piva v Praze v raném novověku Jaroslava MENDELOVÁ, *Dovoz piva do pražských šlechtických paláců v 16. a 17. století (Pražští nákladníci piva vaření a jejich boj s konkurenčním pivem)*, Documenta Pragensia 9, 1991, s. 181-190.

¹⁹⁷ Tentokrát se ve srovnání se zápisy písaře Rožmberků z konce 16. století téměř nelišily. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 12. Blíže ke stájím například J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury IV(4)*, s. 284.

¹⁹⁸ Logicky by počet 2 herek odpovídal jednomu kočáru pro Marii Justinu ze Schwarzenberku. Počet koní se však musel zákonitě měnit přinejmenším při příjezdu jejího manžela nebo při cestách šlechtičny na vzdálenější místa, kdy ji muselo doprovázet služebnictvo. Vše se samozřejmě mohlo řešit zapůjčením koní. V tomto případě by se jakákoliv změna projevila v nákupech krmení pro koně, což se však ve sledovaném období nestalo. Týdenní účty z období od 24. do 28. února 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

¹⁹⁹ Týdenní účty z období od 1. do 5. února 1658. TAMTÉŽ.

²⁰⁰ Týdenní účty z období od 27. do 31. ledna 1658. TAMTÉŽ.

²⁰¹ V rožmberských „*Kuchyňských účtech*“ tato položka nesla název „*vydání obecná*“. Podle Jiřího Kubeše se jednalo, stejně jako v tomto případě především o výdaje, které se nedaly nikam jinam zařadit. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 13.

²⁰² Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

žluté a pro venkovní využití louče.²⁰³ Svíčky a louče byly ve sledovaném období nakoupeny třikrát, v cenovém průměru 5 zlatých za blíže nespecifikované množství.²⁰⁴ Svíčky se zasazovaly do stříbrných svícňů, jelikož jeden z nich musel být v daném období opraven za 1 zlatý a 3 krejcarů.²⁰⁵ Stříbrné svícny pak u stolu nejspíše doplňovaly další předměty z téhož kovu.²⁰⁶ Navíc stříbro stejně jako bílá barva symbolizovalo čistotu.²⁰⁷ Zdobení předmětů drahými kovy či kameny náleželo k tradičním projevům reprezentace raně novověké šlechty a patřilo k jejím distinktivním znakům.²⁰⁸

K dalším pravidelným výdajům patřilo nezbytné praní špinavého prádla, za které domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku platila měičně 15 zlatých.²⁰⁹ S tím samozřejmě souvisí otázka ložního prádla a oblečení služebnictva i samotné šlechtické rodiny.²¹⁰ O oděvech sloužících se v účetních materiálech nedochovala žádná zmínka. Rytíř Hoffer naopak zaznamenal náklady na přivezení vybavení ložnice šlechtičny.²¹¹ Záznam o této skutečnosti pochází z posledního týdne v únoru 1658, kdy za hraběnkou Marií Justinou ze Schwarzenberku přijel do Prahy její syn Ferdinand Vilém Eusebius ze Schwarzenberku.²¹² Náklady spojené s pořízením potřebných věcí

²⁰³ Využití bílých svíček při stolování v očích raně novověké společnosti sloužilo jako výraz vyššího společenského postavení šlechtičny. Bílé svíčky se totiž až do období vlády císaře Karla IV. musely do Prahy dovážet z Itálie. Nízký počet voskářů a svíčkařů zůstal v Praze zachován od středověku až do třicetileté války, jelikož okruh jejich zákazníků byl malý. Tomu musela odpovídat i jejich vyšší cena. První privilegium na bělení vosku obdržel od císaře Karla IV. v roce 1342 voskář Jan Bavor. Oproti klasickému přírodnímu vosku (žluté svíčky) pro výrobu bílých svíček byl používán vosk, který byl bělen na slunci. Dále v roce 1419 pracovalo v Praze šest voskářů a třináct svíčkařů. Podobný počet zůstal zachován až do třicetileté války. V jiných městech než v Praze se svíčkaři téměř nevyskytovali. Navíc u pražského císařského dvora byli obvykle nejvýše dva svíčkaři v období středověku a raného novověku. Více o tom [<http://www.odbornecasopisy.cz/svetlo/casopis/tema/cesta-svicky-historii-cast-1--16287>], odkaz funkční k 10.7.2015].

²⁰⁴ Bohužel svíčky byly v týdenních účtech zaznamenávány společně, takže nebylo možné prokázat jejich odlišnou peněžní hodnotu. Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁰⁵ Týdenní účty z období 7. do 23. února 1658. TAMTĚŽ.

²⁰⁶ Laděné stříbrné stolování potvrdila také zakoupená stříbrná slánka v hodnotě 1 zlatého a 30 krejcarů. Týdenní účty z období od 9. do 16. února 1658. TAMTĚŽ.

²⁰⁷ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2007, s. 280.

²⁰⁸ J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 151.

²⁰⁹ Týdenní účty od 27. ledna do 2. března a od 10. do 16. března roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²¹⁰ Do stejné výdajové skupiny patřilo praní a ošacení také v „*kuchyňských*“ účtech pánů z Rožmberka, bohužel Jiří Kubeš se o tyto účty podrobněji nezajímal. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 13.

²¹¹ Týdenní účty od 27. až do 31. ledna roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²¹² TAMTĚŽ. Jeho příjezd však nelze stoprocentně potvrdit, jelikož se ve stejném týdnu nacházel v účtech pouze termín „Junge Herrschafft“ a ne jeho jméno. Nejednalo se však o jeho sestru Marii Arnoštku, která již s Marií Justinou ze Schwarzenberku pobývala v Praze. Termínu „Junge Herrschafft“ se využívalo také při platovém soupisu schwarzenberské domácnosti ze stejného roku. Tudíž se muselo

pro ubytování nově příchozích a vybavení ložnice šlechtičny navýšilo položku ostatní až na částku 100 zlatých.²¹³

Konkrétně koncem února února 1658 nejprve dorazil z Vídně kočár s matrací a tapiseriemi pro Marii Justinu ze Schwarzenberku v celkové hodnotě 6 zlatých.²¹⁴ Současně bylo šlechtičně vyměněno peří v peřině a polštáři, o čemž svědčí nákup 44 a půl liber peří pro manželku Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku.²¹⁵ Oproti tomu mnohem nižší částku - 12 grošů - použil rytíř Hoffer na nákup hřebíků, aby služebnictvo mohlo připevnit dovezené tapiserie.²¹⁶ Mnohem větší suma peněz pak byla spojena s příjezdem syna šlechtičny a jeho doprovodu. Pro jejich pohodlné ubytování nechala Marie Justina ze Schwarzenberku nakoupit u pražských Židů nové ložní prádlo v celkové hodnotě 9 zlatých a 30 grošů.²¹⁷ Pravděpodobně také kvůli příjezdu hostů nechala šlechtična dovézt „*gueten österreichischen wein*“²¹⁸ Dále rytíř Hoffer na přání hraběnky ze Schwarzenberku koupil za 3 zlaté takzvanou „*Bett spiel*“ za 3 zlaté.²¹⁹

Další pomyslnou podskupinu výdajů uvnitř „*Extra. Ordentliche*“ tvořily především náklady týkající se služebnictva. Ať už šlo o - najímaní nového či především náklady na jeho ošacení. Ve sledovaném době musela hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku najmout do svých služeb dvě osoby. V první řadě šlo o chůvu, která se měla starat o nově narozenou dceru Polyxenu, za což obdržela 3 zlaté.²²⁰ Ve druhém případě manželka hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku musela řešit náhlý problém způsobený onemocněním služebnictva: „*Ainen Mann welcher den Krankhen, als Canzelisten, Camerdiener und pagen Lied auch ababgeweks und naher biß auf den 17. Februari für ainen hauß Knecht gedient aus befehl d. gl. fl. Grl geben...3*“²²¹ S ním se pojiil nejen plat 3 zlatých, ale také náklady na jeho ubytování ve výši dalších 3 zlatých a

jednat o označení pro mladší členy schwarzenberské rodiny. „*Der drittens Quartal besoldung von dem 1. Juli 1658 bis lezsten Septembris.*“ TAMTÉŽ.

²¹³ Týdenní účty od 27. až do 31. ledna roku 1658. TAMTÉŽ.

²¹⁴ „*Weg eines verschlags mit tapisserey und Madrazen welche die gl. frl. Grl. hat von Wien khomen lassen...*“ TAMTÉŽ.

²¹⁵ „*... für 44 ½ tt federn zu der gl frl grl und bett...*“ TAMTÉŽ.

²¹⁶ „*... für Negel die tapesserey auf Zuschlag...*“ TAMTÉŽ.

²¹⁷ „*für 18 ½ allen weisen Carsi für die Zukomende Junge Herrschafft, welche die gl hl von den Juden erkaufft...*“ TAMTÉŽ.

²¹⁸ TAMTÉŽ.

²¹⁹ Pravděpodobně se jednalo o druh francouzské karetní hry. TAMTÉŽ.

²²⁰ „*Den 12 dito ist ainem Kindts Weib, welches die gl frl grl aufgenommen...*“ Týdenní účty od 9. až do 16. února roku 1658. TAMTÉŽ. Polyxena se narodila 30. března 1658 a zemřela následujícího roku. H. TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 24.

²²¹ TAMTÉŽ.

15 krejcarů.²²² I když další výdaj přímo nepatřil do vydání kvůli služebnictvu, pojil se právě s touto událostí. Ve stejné době byl zakoupen lék pro dceru hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku Marii Arnoštku v hodnotě 51 krejcarů: „...für die freyl Ernestina Zukher Candl für den Husten“²²³

Až na některé výjimky neměl autor týdenních účtů potřebu nijak podrobně rozepisovat původ nakoupeného zboží, jelikož pravděpodobně téměř 99 % vydání schwarzenberské pražské domácnosti směřovalo na místní trh. Pokud se však jednalo o nákup zboží ze vzdálenějšího místa, projevilo se to na celkové ceně zásob. Zářným příkladem takového tvrzení může být nákup starého rakouského vína. Hlavní důvod nákupu spočíval v jeho mimořádné kvalitě, jelikož se v pozdějším období pravidelně objevovalo také při nákupech do sklepa vídeňského paláce Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku.²²⁴ Podobně se rytíř Hoffer rozepisoval rovněž u významnějších položek, mezi které patřilo pivo pro hraběnku Marii Justinu ze Schwarzenberku od pražských jezuitů sídlících na Malé Straně a také látky od tamních Židů.²²⁵

²²² „...für ain beth welches haus Knecht ... 1 Monath ...“ TAMTÉŽ.

²²³ TAMTÉŽ.

²²⁴ Více o tom níže, kapitola o zásobování vídeňského paláce.

²²⁵ V případě látek se jednalo o pravidlo, jelikož další záznamy ze stejného roku nákupy u Židů potvrdily. Výpis z „*Extra Ordl.*“ za celý rok 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

III.1.1 Almužny - nová skupina šlechtických výdajů

v barokní době?

Ač procentuálně nejmenší - pouze zhruba tříprocentní - složku týdenních výdajů Marie Justiny ze Schwarzenberku tvořily almužny.²²⁶ Jejich význam v myšlení raně novověkého člověka byl značný.²²⁷ Kořeny tohoto zvyku pocházely z mnohem dřívější doby než ze 17. století. Samotné slovo „*Almosen*“ případně česky almužna pocházelo z řeckého slova „*eleēmosynē*“, které znamenalo milosrdný dar.²²⁸ Tento náboženský termín se vmísil do všech evropských jazyků společně s šířením křesťanství do jednotlivých zemí.²²⁹ Často se jím zabývali rozliční evropští učenci ve svých liturgických či mravokárných pojednáních o křesťanském náboženství.²³⁰ Projev milosrdenství formou daru zmínil již autor Matoušova evangelia na přelomu prvního a druhého století našeho letopočtu, který v textu zdůrazňoval skromnost darujícího a neveřejnost jeho činu. Dotyčný měl raději předat almužnu bez očitých svědků, aniž by využíval milosrdenství pro svou veřejnou slávu. Pokud by se mu prostřednictvím slávy za almužnu dostalo odměny za života, nedostalo by se mu odměny následně od Boha.²³¹

V průběhu středověku patřil k nejvýznamnějším náboženským autorům Tomáš Akvinský, který věnoval významu almužny prostor ve svém díle „*Summa theologiae*“.²³² Charakterizoval zmíněný pojem takto: „...*je jasné, že dáti almužnu je vlastní úkon milosrdenství. A to se jeví ze samého jména, neboť v řeckém se odvozuje od milosrdenství, jako v latině od smilování. A poněvadž milosrdenství je úkon lásky, ...*

²²⁶ Náklady na almužny zahrnoval do „*kuchyňských účtů*“ také rožmberský písař v posledním desetiletí 16. století. V jeho účtech však almužny netvoří vlastní skupinu, ale jsou zařazeny do skupiny „ostatní“. Z toho vyplývá, že možná almužny pro posledního Petra Voka z Rožmberku nemusely patřit k pravidelným výdajům. Rozhodně to však potvrzuje důležitost almužen v barokní době, jelikož se jednalo již o samostatnou skupinu, se kterou se pravidelně počítalo. J. KUBEŠ, *Kuchyně a zásobování*, s. 13.

²²⁷ Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I*, Praha 2000, s. 208-210.

²²⁸ E. M. FRANK, *Der Gabe*, s. 61.

²²⁹ TAMTÉŽ.

²³⁰ TAMTÉŽ.

²³¹ „*Varujte se konat skutky spravedlnosti před lidmi, jim na odiv; jinak nemáte odměnu u svého Otce v nebesích. Když prokazuješ dobrodiní, nechtěj budít pozornost, jako činí pokrytci v synagógách a na ulicích, aby došli slávy u lidí; amen, pravím vám, už mají svou odměnu. Když ty prokazuješ dobrodiní, ať neví tvá levice, co činí pravice, aby tvé dobrodiní zůstalo skryto, a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí.*“ [<http://www.bible.net.cz/app/b/Matt/chapter/6>, 24. 2. 2015].

²³² Více k podrobnému rozboru díla Tomáše Akvinského Andreas KECK, *Das philosophische Motiv der Fürsorge im Wandel. Vom Almosen bei Thomas von Aquin zu Juan Luis Vives, De subventione pauperum*, Würzburg 2010.

*následně dáti almužnu je úkon lásky prostřednictvím milosrdenství...*²³³ Učenec dělil almužny podle nedostatků bližních na duchovní almužny (rada, odpuštění, útěcha či napomenutí) a tělesné almužny (jídlo, pití, oděv či přijmutí hosta).²³⁴ Tomáš Akvinský si osobně mnohem více cenil duchovní pomoci než materiální, protože ji považoval za daleko ušlechtlejší. Pokud se však nejednalo o mimořádné okolnosti, kdy například dotyčný umíral hladem.²³⁵ Neustále však připomínal, stejně jako autor Matoušova evangelia, že věřící měl darovat jen to, co bylo přebytečné pro něj i jeho rodinu.²³⁶

V českém prostředí se již ve středověku věnovali významu almužen šlechtic Tomáš Štítný ze Štítného (1333-1409) a posléze Jan Rokycana (1396-1471). Prvně jmenovaný napsal mravokárné naučení *O obecných věcech křesťanských*, v němž se zabíral také problémem almužen.²³⁷ Český šlechtic definoval almužnu jako „...druh[ou] věc, již nám dávají za pokánie, abychom jí dosti učinili protiv lakomství...i šlechtnost' veliká, když z lítosti nedostatku bližnieho pocházie...“²³⁸ Stejně jako Tomáš Akvinský rozlišoval mezi almužnou duchovní a tělesnou.²³⁹ Mezi tělesné řadil dary jídla, pití, oblečení, návštěvu nemocného nebo vyplacení vězně, kterého zadrželi pro nedostatek peněz.²⁴⁰ Naopak varoval před skutky některých šlechticů, jež vyplácely zloděje či jiné zločince, protože „byl-li jest dříve zlý, bude horší.“²⁴¹ Do druhé skupinu almužen zahrnoval: „múdrost, sílu, aneb moc světských úradov“.²⁴² Oproti výše zmiňovaným Tomáš Štítný ze Štítného rozšířil duchovní pomoc o výklad pro zemské úředníky, aby byli milosrdní, pokud se jim naskytne možnost.²⁴³

Český šlechtic ještě čtenáře nabádal k tomu, že nestačilo jen darovat almužnu, ale člověk se také musel chovat zbožně. Jinak „[b]y měl celé královstvie, a to dal v almužnu, a se v hrdost' neb v závist, v hnev neb v lakomství, opět žádaje, ač by protiv

²³³ <http://areopag.sk/thomas/SummaTheologica-II-II.html> (26. února 2015)

²³⁴ TAMTÉŽ.

²³⁵ TAMTÉŽ.

²³⁶ TAMTÉŽ.

²³⁷ Tomáš ze ŠTÍTNÉHO, *O obecných věcech křesťanských*, Karel Jaromír Erben (ed.), Praha 1852, s. 250-258.

²³⁸ TAMTÉŽ, s. 250.

²³⁹ TAMTÉŽ, s. 251.

²⁴⁰ „jakož nakrmiti družce lačného, neb napojiti; nahého rúchem omysliti; v dóm přivinúti hosti neznámého; nemocného navštieviti a jeho pohodlé obmysliti, přenesti na potřebu, ustlati, utěšiti; vězně, kteréhož držíe pro peníze, vyplatiti, zaplatiec zaň, a pohřesti mrtvého.“ TAMTÉŽ.

²⁴¹ TAMTÉŽ.

²⁴² TAMTÉŽ.

²⁴³ „...; a mocný, jenž má id pod sebou, aneb vládne kterým úradem zemským, móż také vzácnú almužnu učiniti, vráně z milordenstvie před násilím lidí upriemých, a přede lstí, na něž sú směli chytreci a násilníci nebojati...“ TAMTÉŽ.

*pravdě i méně žádal, než jest dal pro Buoh; aneb se poddal lenosti, neb lakotě, neb smilstvu: ještě by se zle dělil, neprávě s Boem, nebyla by vzácná oběť jeho.*²⁴⁴ V jeho díle se už objevily základní rysy středověkého církevního systému, když jmenoval několik nejbohulibějších adresovaných obětí bohu.²⁴⁵ V jeho očích se na prvním místě nacházely desátky a následně ofěra.²⁴⁶ Zde se v jeho díle střetla původní křesťanská nauka s dobovou praxí, když připustil možnost nedobrovolně vybrané ofěry.²⁴⁷ Až posléze jmenoval dary milosrdné, které sloužily jako výraz slitování se nad potřebným. Tato pomoc chudým podle autora očišťovala od hříchu.²⁴⁸ V této části čerpal z Matoušova evangelia a zdůraznil, že se člověk musí nejdříve postarat o „své“ lidi a pak až o cizí.²⁴⁹

Z trochu jiného úhlu pohlížel na zmiňovanou problematiku Jan Rokycana, který ve svém díle zařadil almužny pod širší téma cesty ke spasení.²⁵⁰ S předchozími autory se shodl na rozdělení almužen na duchovní a tělesné. Podobně jako Tomáš Akvinský si ve svém vnitřním symbolickém pořadí vážil více duchovní pomoci, protože „[k]do nedá tělesnou almužnu, protože sám nemá nazbyt, může být spasen, kdo však by nedal duchovní almužnu, nemůže býti vymluven ani spasen.“²⁵¹ Oproti předchozím autorům zakomponoval do svého díla také soudobou problematiku křesťanské lichvy, když rozhodně odmítl finanční pomoc potřebnému jako příležitost k budoucímu profitu.²⁵² Následně podruhé zmínil lichvu v případě obdarování, kdy zakazoval darovat peníze získané tímto způsobem, jelikož by se pak almužna Bohu nelíbila.²⁵³ V jeho očích si dárci mohli zasloužit almužnou království nebeské, naopak lakomcům sliboval věčná muka a ztracení.²⁵⁴ V jeho případě se výklad almužny rozšířil o trest, pokud by člověk nečinil podle křesťanské nauky. Zásadně pozměnil také část původního výkladu, kdy by se člověk měl nejprve postarat o své blízké a až pak o nuzného. Ve svém díle přenesl

²⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 252.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 253.

²⁴⁶ Ofěry jsou dary, kterými věřící přispívali církvi (například sbírky v kostele). Více Karel BOROŮVÝ, *Úřední sloh církevní. Příruční kniha praktického úřadování pro katolické duchovenstvo*, Praha, 1887.

²⁴⁷ „A kaž koli má ofěra býti dobrovolná, však ktož by v ty dni neofěroval, mohl by k tomu přitištěn býti.“ TAMTÉŽ.

²⁴⁸ TAMTÉŽ.

²⁴⁹ „...neb každý má sám svů a svých, jimiž vládne, potřebu najprv obmysliti, a potom z toho, ješto jako zbývá, chudým pomáhati...“ TAMTÉŽ, s. 254.

²⁵⁰ František ŠIMEK (ed.), *Učení M. Jana Rokycany*, Praha 1938, s. 139-142.

²⁵¹ TAMTÉŽ, s. 139.

²⁵² „Tělesná almužna znamená chudému, nuznému dáti, půjčiti, založiti ho. Ale my bychom puojčili, a bychom lichvu vzali a hlúb jeden druhého v núzi vrazil.“ TAMTÉŽ.

²⁵³ TAMTÉŽ, s. 140.

²⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 139.

odpovědnost starosti o potomky na Boha, který se o ně postará.²⁵⁵ V tomto konkrétním příkladu se mistr Jan Rokycana dostal až do extrémního výkladu, v němž křesťan musel doslova povinně darovat almužnu a pomáhat potřebným. Navíc vše měl nejlépe činit s radostí.²⁵⁶

Ve svém díle také konkretizoval, z čeho a samozřejmě komu měla almužna náležet. V této části se v jeho myšlení projevil dobový problém, když vyjmul z možných příjemců každého, kdo přijímal pod obojí, slovy: „...a Čechové, hovada hlupá, slepá, vše to krmí, chovají, pichlí...“²⁵⁷ V této souvislosti zmínil, že almužna nenáležela nepřátelům Boha, tudíž ani husitům. V kontrastu k tomu naopak vyzdvihoval almužnu, která působila Bohu radost. Do almužny v první řadě patřily dary svěžené kostelům na vzdělávání jejich příslušníků, dále na koupi věcí do kostela, nuzným kněžím, nuzným a chudým lidem. Oproti ostatním Jan Rokycana zařadil do pomoci větší skupiny lidí jako například vesnici, kterou postihl požár. Majetní lidé měli následně obci poskytnout pomoc ve formě dřeva, případně něčeho jiného - vše však muselo pocházet z počestné činnosti. Navíc pro blaho ostatních přenesl starost o cesty na zámožnější osoby.²⁵⁸ Upozornil na dobový problém zdravých žebráků, kteří mohli pracovat. Přispěním tomuto člověku věřící nedostal odplatu od Boha po své smrti. Měl naopak najít někoho, kdo svou chudobu nedával tak okatě najevo.²⁵⁹ Podle Jana Rokycany náležela almužna lidem, kteří nemohli pracovat. Mezi ně řadil rodiny s mnoha dětmi, a především kněží a pány. Jedni se starali o spásu duše, druzí o vojenskou ochranu.²⁶⁰ Tím naznačil klasické středověké rozdělení společnosti na trojí lid, tedy oratores, laboratores, bellatores.²⁶¹ V neposlední řadě varoval také případné lakomce, kteří by nechtěli pomoci bližnímu. Jako jejich trest by jim prý Bůh zkrátil život, podobně jako se chudým lidem zkracoval z nedostatku jídla. Pokud však taková osoba žila dlouho, Bůh prý tajně chtěl, aby mohl dotyčný déle trpět na onom světě.²⁶²

Z uvedených příkladů vyplývá postupná snaha ve středověku vymezit a uspořádat systém almužen, který by odrážel postupný nárůst darů v průběhu 12. a 13.

²⁵⁵ „Není třeba se obávat o budoucnost dětí a pro ně lakotiti a nedávat almužny - Bůh se o ně postará, jako se postaral o rodiče.“ TAMTÉŽ.

²⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 140.

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ TAMTÉŽ.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 141.

²⁶⁰ TAMTÉŽ.

²⁶¹ Jacques Le GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991, s. 251-257.

²⁶² F. ŠIMEK (ed.), *Učení M. Jana Rokycany*, s. 141.

století.²⁶³ Vše vedlo k vytvoření rozdělení na zasloužilé a nezasloužilé chudé.²⁶⁴ Vrchol nastal v období reformace, kdy se vyvinula tři základní rozdělení náhledů na rozdávání almužen.²⁶⁵ Podobně jako se rozštěpila křesťanská víra, lišily se i přístupy k obdarování chudých. Pravděpodobně nejradikálnější přístup zastával reformátor Martin Luther, který přinášel racionální pohled. Odmítal dary, které mohly hříšníky osvobodit od posmrtného utrpení. Samotné žebráky nadto označil jako vyděrače. Odmítal individuální pomoc chudým a preferoval sociální pomoc státu, který by měl nasměrovat pomoc na skutečně potřebná místa. Volil cestu celkového zákazu žebrání. Péči o chudé naopak směřoval pod povinnosti církve, která se měla postarat o vytvoření odpovídajícího systému. V tomto pojetí se almužny vyčlenily pouze pro místní obyvatele, kteří byli skutečně v nouzi. Luteránská města navíc pro tyto účely vytvořila byrokratický proces pro ověřování skutečných potřeb.²⁶⁶

V luteránském prostředí se vše projevilo v podobě Norimberského chudinského práva, jež propojilo městské a církevní instituce. Vznikly veřejné pokladny, které se ve městech umísťovaly do chrámů. Celkovou zodpovědnost za chudinu a nutnou pomoc organizovaně přebíraly centrální úřady, přičemž peníze na tuto činnost získávaly pomocí chudinských daní.²⁶⁷ Jako protipól k luteránskému „státnímu“ systému fungoval způsob preferovaný vyznavači kalvinismu, kde „stát“ nepřebíral odpovědnost za chudinu. Jeho základem byla víra v absolutní povinnost práce, přičemž chudobu považovali jako trest za lenost a zahálku. Striktní definice dobrého života kalvinisty se měla projevit v životě prostřednictvím osobní odpovědnosti, individualismem, disciplínou a odříkáním. Bohatství sloužilo jako poznávací znamení pro rozřazení mezi zatracené a spasené, jelikož kalvinisté věřili v predestinaci před narozením, která se projevila již během života. Pro udělení pomoci rozdělovali chudé dle jejich ochoty pracovat a jejich chování. Almužny měly být zachovány na nízké úrovni, aby svou výší nevytvářely blahobyť.²⁶⁸

Třetí způsob pohledu na pomoc bližním vycházel z katolického prostředí. Právě tento byl nejdůležitějším na území habsburské monarchie v období baroka. Katolická

²⁶³ František SVOBODA, *Ekonomika daru, dar a jeho reflexe v ekonomické teorii*, Politická ekonomie 1, 2010, s. 110.

²⁶⁴ TAMTÉŽ.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 111.

²⁶⁶ TAMTÉŽ.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 112.

²⁶⁸ TAMTÉŽ.

reakce na reformační snahy luteránů a kalvinistů se projevila v posilování dosavadních hodnot, jež spočívaly v tradičním pojetí „Caritas“ potvrzené Tridentským koncilem.²⁶⁹ Udělování almužen stále zůstalo individuálním činem, kterým jedinec projevovat dobrý skutek.²⁷⁰ Z katolického pohledu patřilo darování peněz mezi morální povinnosti bohatších. Na druhou stranu na takovou podporu neexistoval právní nárok chudých.²⁷¹ Doklady o podobném smýšlení českých katolických šlechticů je možné nalézt především v jejich osobní korespondenci. Například Zuzana Černínová z Harasova nabádala svého syna Humprechta Jana Černína z Chudenic ke katolické „Caritas“ slovy: „*Mý dítě! Dej přece chudým lidem almužnu svatú na poděkování svému milýmu Pánu Bohu a dokázání vděčnosti...*“²⁷² Podobný motiv se opakoval v dalším dopisu z 25. května 1647: „*...K tomu, jakž Tvá možnost postačuje, dej chudým almužnu sám svou vlastní rukou, než šetř, aby[s] to na schlibu nečinil, tak aby ta Tvá almužna Pánu Bohu příjemná byla! Věř, mý milý dítě, co jsem zde, že jsem to nastokrát zkusila platnou věc a Pánu Bohu příjemnou bejti: půst, almužnu a modlitbu svatú, což jsou to věrný a rychlý poslové ku Pánu Bohu a žádnéj jich nezastaví...*“²⁷³ Její vnitřní přesvědčení o síle almužny se projevilo rovněž v dalším dopise z 9. listopadu 1647: „*...půst, almužna, modlitba nebesa proráží a hbitý posel [je] ku Pánu Bohu.*“²⁷⁴

Z korespondence barokní šlechtičny vyplývá zajímavé zjištění, jež potvrzuje tradici ustanovenou Tridentským koncilem. V myšlení dotyčné šlechtičny se almužna přeměňovala v prostředek, jak se zalíbit Bohu. Svému synovi ještě zdůrazňovala darování vlastní rukou, což se v jejím vnímání pravděpodobně snoubilo s pokorou a hlavně v rámci její víry zajišťovalo daru mnohem větší váhu v očích Boha samotného. Z toho vyplývá, že ani v barokní době se vnímání almužen katolíky nijak zvláště nezměnilo. Podobné tendence je možné vysledovat také v chování hraběnky Marie Justýny ze Schwarzenberku. Přes chybějící osobní korespondenci se podařilo nalézt doklady o jejím vnímání almužen v jiných typech pramenů. Důležitost příspěvků ve formě almužen, potvrdily především týdenní účty šlechtičny. Dary sice netvořily

²⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 111-112.

²⁷⁰ TAMTÉŽ.

²⁷¹ TAMTÉŽ.

²⁷² Dopis Zuzany Černínové z Harasova synovi Humprechtu Janu Černínovi z Chudenic z 24. února 1646. Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941, s. 97.

²⁷³ List Zuzany Černínové z Harasova synovi Humprechtu Janu Černínovi z Chudenic z 25. května 1647. TAMTÉŽ, s. 170.

²⁷⁴ Dopis Zuzany Černínové z Harasova synovi Humprechtu Janu Černínovi z Chudenic z 9. listopadu 1647. TAMTÉŽ, s. 206.

nijak zvlášt' vysoké procento celkových výdajů na provoz jejího dvora, avšak jejich pravidelnost potvrzovala hraběnčino hluboké náboženské smýšlení. Výzkum vývoje položky „*Almosen*“ v průběhu jejího několikaměsíčního pobytu v Praze navíc potvrdil jedno z dříve zmíněných pravidel, a sice že by se věřící měl nejprve postarat o sebe a až posléze projevit milosrdenství. V jednom z týdenních účtů zcela chyběla položka výdajů na almužny. Důvod spočíval především v tom, že Marie Justina ze Schwarzenberku obdržela na zmíněný týden menší finanční obnos, který sotva stačil na pokrytí běžných výdajů.²⁷⁵

Šlechtična pravděpodobně darovala almužny pravidelně každý den, neboť sumy odpovídaly vždy počtu vyúčtovaných dnů. Jejich hodnota nejprve tvořila jeden zlatý denně, tedy 7 zlatých za týden, přičemž následující rok to byly dokonce 3 zlaté denně a 21 zlatých týdně.²⁷⁶ Marie Justina ze Schwarzenberku s velkou pravděpodobností zvolila velikost almužen záměrně. Číslo jedna symbolizovalo jednotu, ale především sloužilo jako symbol pro Boha samotného.²⁷⁷ Sedmička naopak připomínala křesťanům sedm smrtelných hříchů.²⁷⁸ Almužna proto sloužila jako vhodný způsob, jak zmírnit následky těchto hříchů. Číslo tři mohlo znamenat trojjedinost Boha či tři hlavní křesťanské ctnosti (víru, lásku a naději).²⁷⁹ Autor považuje za nepravděpodobné, že by peněžní výši almužen ovlivnila náhoda. Bohužel zasazení do myšlenkového světa Marie Justiny ze Schwarzenberku nebylo možné z důvodu její chybějící osobní korespondence. Na druhou stranu zbožnost a vzdělanost šlechtičny potvrzovaly také knihy, které patřily hraběnce Marii Justině ze Schwarzenberku.²⁸⁰ Jelikož se jednalo pouze o knihy s náboženskou tematikou silně orientovanou na jezuitský řád, šlechtična jistě disponovala takovými znalostmi, aby si byla vědoma symbolických významů těchto čísel.

²⁷⁵ Týdenní účty počátku roku 1658. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁷⁶ TAMTÉŽ.

²⁷⁷ U. BECKER, *Slovník*, s. 104.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 256.

²⁷⁹ TAMTÉŽ.

²⁸⁰ Podle výzkumu Eggenberské knihovny v Českém Krumlově patřily hraběnce tři francouzské výtisky od jezuitských autorů. Jmenovitě šlo o práce: Pierre LE MOYNE, *La dévotion aisée*, Paříž 1652; Philipp D'OULTREMAN, *Le pédagogue chrétien ou la manière de vivre chrétiennement*, Paříž 1641; Pedro de RIBADENEYR, *La vie du B. Père Ignace de Loyola, fondateur de la compagnie de Jésus*, Arras 1607. O tom podrobněji Jitka RADIMSKÁ, *Knihovna šlechtičny, Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007, s. 25.

Pravidelnost, s jakou šlechtična almužny udělovala, sice naznačovala její velkou milosrdnost a oddanost Bohu, ale svou periodicitou mohla zároveň působit jako něco strojeného, co sloužilo spíše k její reprezentaci v barokní společnosti. Pravděpodobnější první variantu potvrdily další projevy její solidarity, které nepatřily do pravidelných výdajů. Hraběnka Marie Justina ze Schwarzenberku se nezdráhala, pokud bylo třeba, pomoci svým poddaným. To se ne vždy zamlouvalo jejímu muži, jelikož hraběnka mnohdy nedokázala odhadnout míru pomoci.²⁸¹ Hanka Tlamsová ve své práci vše přičítala tíživé finanční situaci Schwarzenberků, jelikož Jan Adolf I. ze Schwarzenberku podle ní neoplýval dostatečným jměním.²⁸² Toto tvrzení však vyvrací testament arciknížete Leopolda Viléma, ve kterém mladší bratr Ferdinanda III. odkázal manželovi hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku částku 250 000 zlatých.²⁸³ Spíše se u Schwarzenberska projevovaly vrozené vlastnosti dobrého hospodáře, který se pečlivě staral o svou pokladnu. V tomto smyslu se snažil také kontrolovat případné služebníky, kterým by jeho manželka svěřila peníze určené k přerozdělení chudým lidem: „...*wie Meiner Gemahlin Lokai, welcher das Almosengeld in Händen hat, ... und ob er es denen armen Leuthen völlig und aufrecht gebe, und wie damit handle.*“²⁸⁴

²⁸¹ H. TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 27.

²⁸² TAMTÉŽ.

²⁸³ Zápis v deníku Arnošta Vojtěcha z Harrachu z 24. listopadu 1662. K. KELLER - A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VII*, s. 280.

²⁸⁴ Theodor WAGNER, *Zum Charaktergemälde des Fürsten Johann Adolf zu Schwarzenberg, Präsidenten des kaiserl. Reichshofrathes u. s. w., Wittingau 1852*, s. 350. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbirka rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 80.

III.2 Zásobování třeboňské domácnosti kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku roku 1673

Soupis veškerých potravin a dalších potřeb nakoupených pro kněžnu Marii Justinu ze Schwarzenberku, která toho času již pobývala na třeboňském zámku, vytvořil hejtman třeboňského panství Eliáš Meyerhofer pro období od Vánoc 1673 do Vánoc následujícího roku.²⁸⁵ Důvod vzniku soupisu spočíval v provedení kontroly vynaložených prostředků na nákup viktualií v rezidenci manželky knížete Jan Adolf I. ze Schwarzenberku.²⁸⁶ Podle tohoto soupisu nakoupených potravin pro třeboňskou domácnost přicházely potraviny do její zámecké kuchyně ze tří zdrojů. V první řadě se jednalo o zásobování z vlastního panství, za druhé od místních prodejců a za třetí z cizích trhů (Českých Budějovic a Lince).²⁸⁷ Bohužel, autor seznamu nezaznamenal přesná čísla u všech druhů zásob, která pocházela z vlastní produkce. Zmínil se sice o spotřebovaných potravinách ze schwarzenberské produkce, ale již neměl potřebu se o tom podrobněji rozepisovat. Příčina takového postupu spočívala v tom, že hlavním cílem vyhotovení soupisu byla kontrola vynaložených peněz za daný rok, nikoliv výše spotřeby masa a dalších surovin z vlastních zdrojů.

Výhoda vlastní potravin a dalších surovin z vlastních velkostatků spočívala v nižších finančních nákladech. Muselo se tedy logicky jednat o produkty získávané ve velkém množství, případně o neprodejné přebytky. Z panské produkce proto pocházela především mouka, pivo, zvěřina, divoké ptactvo a v neposlední řadě také ryby.²⁸⁸ Právě prvně zmiňované pivo a obiloviny patřily ke zboží a surovinám, které panská kuchyně nemusela vůbec nakupovat. Tuto skutečnost potvrzuje také srovnání s výzkumem Josefa Hrdličky na příkladech zásobování pivem u pánů z Hradce, Slavatů a Krajířů z Krajku.²⁸⁹ U těchto rodin se pohybovala spotřeba šlechtického dvora od 1,5

²⁸⁵ Pro zjednodušení používá autor předkládané kvalifikační práce v částech textu pouze zkrácenou část jména třeboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera z Tyrol. Blíže k této osobě Petr ŠTOVÍČEK, *Zrození a proměny rožmberské tradice v Třeboni. Edice textů Třeboňských pamětí*, České Budějovice 2007, s. 131 (Diplomová práce).

²⁸⁶ „*Aller Victualien und anderer Nothurfften, Was Nemblicher vor Ihr hochfürstl: gdn: Meine gdigste Fürstin und Fraw, Von Waynechten ao 1673 bis widerumben Waynachten ao 1674 In einem ganzen Jahr, selbst aygens mit dero haltender hoffhaltung zu Wittingaw, in allem auf gelossen, Wöllches volgender gestaltten hisigen Allgemäiner Khauf nach zu geld geschlagen, und Colligiere worden, ...*“ Dopis třeboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁸⁷ TAMTÉŽ.

²⁸⁸ TAMTÉŽ.

²⁸⁹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 51.

do 11 % z celkové produkce jejich pivovarů.²⁹⁰ V případě třeboňské domácnosti Marie Justiny ze Schwarzenberku se pravděpodobně spotřebovalo podobné procentuální množství piva z celkové schwarzenberské výroby. Za celý rok 1673 dovezli služebníci Schwarzenberků do třeboňského sídla dohromady 71 beček piva, tedy přibližně něco mezi 20 až 25 litry piva v průměru na den.²⁹¹ Jistě šlo jen o zanedbatelnou část celkové produkce schwarzenberských pivovarů. Podobná situace pravděpodobně panovala také u mouky, jelikož: „*von dem herrschaftlichen Kossten, ist volgendes Mehl und anders, durch gantze Jahr verbraucht.*“²⁹² Jednalo se o 10 strychů pšenice a 52 strychů položky nazvané obecně jako obilí.²⁹³

Mezi další zásoby, které Schwarzenberkové brali ze svých zdrojů, patřila zvěřina a divoké ptactvo.²⁹⁴ Obě položky patřily k velmi častým druhům masa na šlechtickém stole.²⁹⁵ O způsobu jeho dodávek pomocí vlastních lovců se zmínil v dopise z února 1675 hejtman třeboňského panství Eliáš Meyerhofer: „...*Rothen und andern Federn Wyltprädt ist zwar etwas Weniges verspeist worden, weillen aber dessen nichts erkhaufft, sondern alles durch die herschl: Jager eingebracht worden...*“²⁹⁶ Z tohoto důvodu nemuseli Schwarzenberkové opět platit za jeho pořízení: „...*es auch weitter in gelt nicht gerechnet...*“²⁹⁷ Stejný způsob získávání zvěřiny používala většina šlechticů zemí Koruny české v raném novověku. I přesto si však stále hájili své výsadní právo na lov divoké zvěře - pro zábavu.²⁹⁸

Poslední zmíněná položka z vlastních zdrojů v roce 1673 se týkala ryb.²⁹⁹ Právě tento záznam podtrhuje základní způsob hospodaření na schwarzenberských panstvích a

²⁹⁰ TAMTÉŽ.

²⁹¹ „*An bier ist verbraucht worden, so ausser deß Maltzes und Kayl: aufschlags weitter nichts gekostet, und daher auch nicht gerechnet wird.*“ Dopis třeboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁹² TAMTÉŽ.

²⁹³ TAMTÉŽ.

²⁹⁴ TAMTÉŽ.

²⁹⁵ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 39. Její velkou oblibu potvrdil výzkum českých receptů v raném novověku. Ze zkoumaného výběru receptů se tento druh masa vyskytoval nejčastěji. R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 11.

²⁹⁶ Dopis třeboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

²⁹⁷ TAMTÉŽ.

²⁹⁸ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 39.

²⁹⁹ Dopis třeboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58. Ryby se v raném novověku dopravovaly buď živé, pokud se šlo o blízkou rezidenci a byly umístěny

vnímání domácnosti šlechtičny Marie Justiny ze Schwarzenberku. Ve své podstatě se kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku zaměřoval spíše na prodej a vývoz vlastních produktů než, aby je on sám či jeho manželka ve svých domácnostech spotřebovali. Suroviny a potřebné viktualie pak nakupovali na místních trzích, které pro ně musely představovat cenově výhodnější řešení zásobování. Třeboňský hejtman Eliáš Meyerhofer doslova napsal, že stejně jako u zvěřiny „*erwölche gerauchte fisch, wölche ohne des zu kheinen verkhauff dienen, verbraucht und daher weiter nit Zurechnen...*“³⁰⁰ Tím potvrdil předpoklad o více ekonomicky promyšleném způsobu zásobování, kde už hlavním odbytištěm panské produkce nebylo samotné sídlo šlechtice, ale trhy.

Zmíněné teze navíc dokreslila skutečnost, že rybí masa se nakupovalo v Třeboni. To navíc tvořilo největší podíl veškerých výdajů na jídlo za celý rok 1673 (srov. graf č. 2).³⁰¹ Z ročních nákladů 570 zlatých náleželo na úhradu ryb 132 zlatých.³⁰² Z celkových se tímto způsobem mohlo značně ušetřit, jelikož například do kuchyně pánů z Hradce putovalo podle jednotlivého druhu ryb od 5 až do 46 % z celkové produkce jejich panství.³⁰³ Rozdílný přístup k zásobování dokresluje také zjištění, že ve druhé polovině 16. století tvořily výdaje na koupi ryb u pánů z Hradce pouhá dvě procenta z celku.³⁰⁴ Tento rozdíl mohl být také částečně způsoben nejen odlišným množstvím ostatních surovin, ale především jejich cenou.

Pokud šlo o zásobování rybami od místních prodejců, tak nejvíce peněz utratila domácnost třeboňského sídla za nákup kaprů - 64 zlatých a 18 krejcarů.³⁰⁵ Na druhém místě se nejčastěji kupovaly štiky, za které Marie Justina ze Schwarzenberku vydala téměř poloviční částku - 32 zlatých a 40 krejcarů.³⁰⁶ Třetí druh ryby, za níž třeboňská

do takzvaných haltýřů v řece. Naopak pokud se jednalo o přepravu mezi sídly, tak se ryby musely vyudit. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 50.

³⁰⁰ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³⁰¹ TAMTÉŽ.

³⁰² TAMTÉŽ.

³⁰³ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 49.

³⁰⁴ TENTÝŽ, *Potraviny*, s. 18.

³⁰⁵ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³⁰⁶ TAMTÉŽ. Velká obliba konzumace štik se projevila také v počtu receptů, které zkoumal ve své diplomové práci Roman Sobotka. Oproti kaprovi se 14 recepty, se štika pyšnila 38 možnostmi úprav. Pravděpodobná příčina spočívala ve snadnějším chovu kaprů v rybnících, jelikož štika potřebuje pro svůj život jako predátor větší prostor. R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 12.

schwarzenberská domácnost zaplatila nemalý obnos, představovali okouni v hodnotě 7 zlatých a 57 krejcarů.³⁰⁷ Dále v seznamu nakoupených zásob figurovaly další různé druhy ryb, za které treboňská kuchyně vydávala nižší částku. Mezi nimi nechyběli například lín obecný nebo platýs.³⁰⁸ Důležitost a význam ryb na jídelníčku v raném novověku potvrzovaly náboženské zvyky v podobě dodržování půstu. V tomto období patřilo rybí maso k nezbytnostem.³⁰⁹ Nejednalo se pouze o čtyřicetidenní půst před Velikonocemi, ale také o takzvané suché dny, významné církevní svátky a každý pátek a sobotu v týdnu.³¹⁰ Hlavní důvod postění spočíval v odčinění spáchaných hříchů a zároveň mohl sloužit jako lék proti přílišné zálibě v jídlu.³¹¹

Na druhém místě vydávala domácnost kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku po rybách nejvíce za hovězí a telecí maso.³¹² Celkově se za celý rok nakoupilo do kuchyně treboňského zámku 1479 liber hovězího masa za 56 zlatých a 14 krejcarů a nad to ještě 1201,5 liber telecího masa za 40 zlatých a 43 krejcarů.³¹³ Ke všemu bylo nutné ještě připočítat tři hovězích jazyky za 18 krejcarů.³¹⁴ Pokud se však srovnají tato čísla například se spotřebou dvora Fridricha z Kounic zpočátku 17. století, tak se jednalo o skutečně malou spotřebu, jelikož šlechticův dvůr zkonsumoval v průměru 273 liber hovězího masa během jednoho týdne.³¹⁵ Z toho vyplývá, že počet osazenstva domácnosti zmíněné šlechtičny během jejího pobytu v Třeboni nemohl být nikterak vysoký.

³⁰⁷ Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³⁰⁸ TAMTÉŽ.

³⁰⁹ R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 8; Čeněk ZÍBRT, *Staročeské umění kuchařské*, Praha 2012, s. 149.

³¹⁰ Suché dny jsou postní dny středa, pátek a sobota, které se liturgickém kalendáři opakují čtyřikrát. První jsou v týdnu po třetí neděli adventní, dále po první neděli postní, pak ve svatodušním týdnu a nakonec po svátku Povýšení svatého Kříže. Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 268-269.

³¹¹ Právě u Marie Justiny ze Schwarzenberku mohl důvod největších vydání za ryby souviset právě v jejím náboženském smýšlení, jelikož půst byl stejně jako almužna byl „rychlý posel k bohu“. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 183.

³¹² Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58. Důležitost hovězího masa v nákupech potravin potvrzuje také srovnání s dalšími panstvími ve druhé polovině 16. století (Hluboká nad Vltavou, Protivín a Žirovnice) a první polovině 17. století (Košumberk), kdy jejich podíl na zakoupeném masu tvořil až 90 % z celku. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 58.

³¹³ Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³¹⁴ TAMTÉŽ.

³¹⁵ Podle instrukcí zmíněného šlechtice se celkově za týden smělo spotřebovat až 373 liber masa. Avšak jedná se o instrukce, tudíž skutečnost mohla být zcela odlišná. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 189.

Na třetím místě se podle výše vynaložených prostředků nacházelo skopové maso s téměř 7 %, následně drůbež s 5 %. Nejmenší podíl na celkových výdajích pak mělo vepřové maso společně s divokými ptáky.³¹⁶ Základ skopového masa tvořila položka označená přímo jako skopové maso, kterého se snědlo 894,5 liber.³¹⁷ Ke skopovému masu patřila ještě navíc položka 20 liber z berana a jeho uzených částí.³¹⁸ Pokud by se porovnala spotřeba skopového masa v třeboňské rezidenci s konzumací skopového masa na dvoře Fridricha z Kounic, stále by šlo o více než dvojnásobné množství zkonzumovaného skopového masa. Skutečnost však zkresluje fakt, že hranice 50 liber masa týdně sloužila pro skopové a telecí maso dohromady.³¹⁹

Zbývající druhy masa tvořily jen nepatrnou část výdajů. V první řadě se jednalo o vepřové maso, kterého kuchyně třeboňské rezidence nakoupila za celý rok pouhých 50 liber.³²⁰ Naopak drůbeže a divokého ptactva nakoupila panská kuchyně v Třeboni o poznání více. Do obecné položky ptáci patřilo přesně 66 blíže nespecifikovaných kusů za 2 zlaté a 12 krejcarů, dále 51 holoubátek za 1 zlatý a 42 krejcarů a v neposlední řadě 45 malých blíže nespecifikovaných ptáků za 33 krejcarů.³²¹ Obdobné poměry panovaly také u výčtu nakoupené drůbeže. Největší položku tvořilo 187 kuřat za 6 zlatých a 47 krejcarů.³²² Hned za nimi se nacházelo 125 slepic za 12 zlatých a 30 krejcarů, 48 kapounů za 8 zlatých, 10 krocanů za 3 zlaté a 20 krejcarů a v neposlední řadě 2 uzené husy za 30 krejcarů.³²³ Po srovnání s telecím a hovězím masem se viditelně projevila příznivá cena nejen ptáků, ale hlavně drůbeže.

³¹⁶ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³¹⁷ TAMTÉŽ.

³¹⁸ TAMTÉŽ.

³¹⁹ J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 189.

³²⁰ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³²¹ TAMTÉŽ.

³²² TAMTÉŽ.

³²³ TAMTÉŽ. Na jejich značnou oblibu a menší finanční náročnost ukazuje analýza raně novověkých receptů od Romana Sobotky. Podle ní se počet receptů týkající se drůbeže nacházel hned za zvěřinou, na druhém místě. Navíc pokud by se sečetly recepty s využitím slepice, kohouta, slepičího masa a ptáků, převyšovaly by dokonce zvěřinu dvojnásobně. Z 247 receptů obsahovalo jako surovinu slepici nebo kohouta 43 receptů, kuřecí maso 37, různé ptáky 16, husu 6 a páva 1. Dohromady 103 receptů obsahovalo drůbež či ptačí maso, což byla téměř polovina všech receptů. Oproti tomu se zvěřina vyskytovala pouze ve 48 receptech. R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 10-11.

Mezi zbylé suroviny nakoupené u místních dodavatelů patřily vejce, sádlo, máslo, špek, mouka a sůl.³²⁴ Vejce mohly posloužit nejen jako přísada do pokrmů, ale také jako samotné jídlo.³²⁵ Celkově za celý rok služebníci kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku nakoupili vajec téměř za 13 zlatých.³²⁶ Oproti zbylým položkám však vejce patřila k levnějším komoditám. Sádlo patřilo k nezbytnostem ve šlechtické kuchyni, o čemž svědčí zakoupené množství 222 liber a suma přes 44 zlatých.³²⁷ Pokud se jednalo o máslo tak počty naznačovaly nižší spotřebu než u sádla.³²⁸ Celkově se do šlechtické kuchyně v Třeboni nakoupilo 349,5 liber másla za 29 zlatých, 7 krejcarů a 3 groše.³²⁹ Máslo a sádlo doplňoval ještě špek, který působil mnohem skromnějším dojmem, jelikož v kuchyni treboňské domácnosti využili za celý rok pouhých 40 liber za 2 zlaté a 30 krejcarů.³³⁰

Poslední jmenovanou, ovšem velmi významnou surovinou byla sůl.³³¹ Jelikož sůl mohla sloužit také pro konzervaci dalších potravin, nemusela být celá nakoupená část využita přímo v zámecké kuchyni, stejně jako při nákupech soli do kuchyně pánů z Hradce.³³² Na jejich příkladu Josef Hrdlička prokázal, že ke konci 16. století končilo v sídlech šlechticů pouhých 40 % nakoupené soli.³³³ Podobné procento množství soli z celkového množství využívali Slavatové ve své panské kuchyni v polovině 17. století.³³⁴ Otázkou zůstává, zda 3 strychy, 2 větele a 1 achtl za 19 zlatých sloužily

³²⁴ Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³²⁵ Ve zkoumaných kuchařkách z raného novověku se nacházely vejce v 74 receptech. V receptech se stejně jako dnes využívaly buď, jako celek, nebo pouze jen jejich části. R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 14.

³²⁶ Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³²⁷ TAMTÉŽ.

³²⁸ V porovnání například se spotřebou sídla v Jindřichově Hradci, kde se mezi lety 1594-1596 spotřebovalo 364 liber sádla, vychází spotřeba na zámku v Třeboni obdobně. Naopak v první polovině 17. století 1632-1643 spotřebovali slavatovští kuchaři 21 564 žejdlíků sádla, což v přepočtu na libry a v průměru na jeden rok značně převažuje sumu 222 liber zpracovanou ve schwarzenberské domácnosti. V podstatě se tím potvrdila zvyšující se tendence používání sádla při vaření v první polovině 17. století oproti konci 16. století. J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 199.

³²⁹ Dopis treboňského hejtmána Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³³⁰ TAMTÉŽ.

³³¹ V českých receptech raného novověku se rozhodně objevovala mnohem častěji než cukr. Jako univerzální dochucovadlo předčila všechny ostatní suroviny pro vaření, jelikož figurovala v 94 receptech z celkového počtu 247. R. SOBOTKA, *České kuchařské knihy*, s. 35.

³³² J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 58-59.

³³³ TAMTÉŽ.

³³⁴ TAMTÉŽ.

pouze pro domácnost šlechtičny.³³⁵ V porovnání se spotřebou pánů z Hradce a následně Slavatů na jejich sídle v Jindřichově Hradci jde o pouhou desetinu jejich celkové spotřeby.³³⁶ Jak už autor předkládané kvalifikační práce zmínil dříve, šlo o soupis útraty kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku, případně jejích hostů. Z toho vyplývá, že se s velkou pravděpodobností zakoupené množství soli zkonsumovalo pouze na třeboňském zámku. Pro tuto skutečnost také hovoří pragmatičnost a ekonomické myšlení knížete Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku, jelikož mohl nechat nakoupit sůl levněji na některém zahraničním trhu.³³⁷ Zvláště pokud se jednalo potencionálně až o 60 % nakoupené soli, která nesměřovala do panské kuchyně.³³⁸ Na druhou stranu Třeboň patřila již ve druhé polovině 16. století k obchodním centrům ze solí, takže by nebylo těžké nakupovat sůl přímo z Třeboně.³³⁹

Z Lince směřovaly do Třeboně různé druhy zboží a surovin.³⁴⁰ Většinu těchto položek zapsal třeboňský hejtman Eliáš Meyerhofer pouze jmenovitě jako seznam, bez jejich bližšího určení množství či dílčích cen. Tyto potraviny a jiné zboží se nakupovali nejen v Linci, ale také v Českých Budějovicích: „für Allerhandt Gewürtz, Paumöhl, Kuchl Zukher Confect, lemoni, Pomerantschen, auch weißwachsene tafkherten...zu lintz und budweiß bezahlt... 76 G 25 krl ...“³⁴¹ Výjimku udělal autor seznamu pouze u starého rakouského vína, kterého byla dovezena 3 vědra za 35 zlatých a 13 krejcarů.³⁴² Oproti vínu pro služebníky, jehož se pořídilo do třeboňské domácnosti

³³⁵ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³³⁶ Za pánů z Hradce se týdenní spotřeba soli na zámku v Jindřichově Hradci pohybovala v devadesátých letech 16. století mezi 24 až 36 prostaticemi za rok (tedy 60-90 litrů týdně). Podobná hodnota byla na stejném sídle za vlády Slavatů, mezi 26 až 27 za rok. Na Třeboni se spotřebovalo v přepočtu na litry přibližně 339 litrů (týdně zaokrouhleně 6,5 litru). J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 206.

³³⁷ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³³⁸ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 58-59.

³³⁹ TÝŽ, *Potraviny*, s. 22.

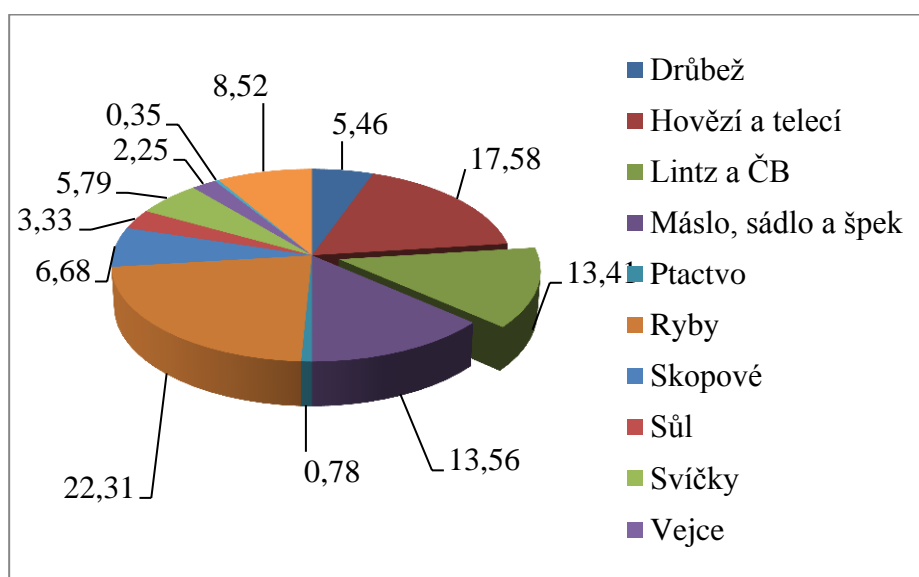
³⁴⁰ K důležitosti Lince jako zahraničního obchodního střediska blíže Václav BŮŽEK, *Der Anteil der österreichischen, süddeutschen und italienischen Märkte bei der Bildung des Kulturniveaus der Adelshöfe in dem böhmischen Staat in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg*, in: V. BŮŽEK (ed.), *SPOJUJÍCÍ A ROZDĚLUJÍCÍ NA HRANICI - VERBINDENDES UND TRENNENDES AN DER GRENZE*, České Budějovice 1992 (= Opera historica 2), s. 38-44; TÝŽ, *Die Linzer Märkte und die Kultur am Hofe der letzten Rosenberger*. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz* 1989, s. 11-44.

³⁴¹ Dopis třeboňského hejtmana Eliáše Meyerhofera knížeti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku z 21. února 1675. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³⁴² TAMTÉŽ.

téměř stejné množství, se cena starého rakouského vína pohybovala 2,5 krát výše.³⁴³ Druhy nakoupeného zboží v Linci pro třeboňský zámek se nijak nelišily od věcí, které si nechávali dovážet ze zahraničí ostatní šlechticové, které zkoumal Josef Hrdlička.³⁴⁴ V první řadě šlo o koření, různé druhy cizokrajného ovoce (citróny a pomeranče) a v neposlední řadě cukr a rozličné cukrovinky.³⁴⁵ Dodávání citrónů mělo hlubší smysl, jelikož lékaři je doporučili kněžně Marii Justině ze Schwarzenberku jako lék proti její psychické nemoci.³⁴⁶ Dále v porovnání s dalšími šlechtickými rody odpovídal také způsob výběru trhu podle místa, na kterém se šlechtické sídlo nacházelo. Jelikož se jednalo o rody z jižních částí Království českého, které sousedily s územím dnešního Rakouska, patřil mezi zmíněné trhy také Linec.³⁴⁷ Případně služebníci zmíněných šlechtických rodů nakupovali ve větších městech v okolí své rezidence.³⁴⁸

Graf č. 2: Procentuální rozložení výdajů na zásobování domácnosti hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku v Třeboni za rok 1673

³⁴³ „fier., 3 Emmer., 41 seitl officier Wein...13.,22...“ TAMTÉŽ.

³⁴⁴ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 58.

³⁴⁵ TAMTÉŽ.

³⁴⁶ H. TLAMSOVÁ, *Marie Justina ze Schwarzenberku*, s. 39.

³⁴⁷ TAMTÉŽ.

³⁴⁸ TAMTÉŽ.

III.3 Zásobování schwarzenberského vídeňského paláce

Až do roku 1669 sice hrabě Jan Adolf I. ze Schwarzenberku nevlastnil ve Vídni žádný dům, ale jeho rezidenční strategie napovídá tomu, že si do té doby pravděpodobně vždy pronajímal nějaký dům v metropoli habsburské monarchie.³⁴⁹ Tomu odpovídá také jeho způsob zásobování. Musel totiž disponovat dostatečným prostorem pro uskladnění potravin, jelikož si jich valnou část nechával posílat především ze svých panství v Království českém.³⁵⁰ Celá jeho zásobovací činnost se vyznačovala jasnými pravidly. Značnou vzdálenost z Třeboně do Vídně urazily plně naložené vozy zhruba za 5 až 6 dní, proto si Jan Adolf I. objednával zásoby potravin s předstihem u svých hejtmanů. Mnohdy se snažil dodání viktualíí ještě urychlit tím, že zaslal svým služebníkům v Třeboni nebo na Hluboké nad Vltavou upomínku.³⁵¹ Opačným směrem zase od hejtmanů chodily dopisy, ve kterých se omlouvali Schwarzenberkovi za malé množství zaslaných potravin. Obvyklou výmluvou vrchnostenských úředníků, proč se nepodařilo odeslat více, byl odkaz na špatné počasí: „...überstendte hiermit ettlich Wÿldt flieglwerks hette sehr gehrn ein mehrers abgeschikhet, So ist die khelte so groß alhier...zu den Nidrigen Wäldten, unndt Marrasten...“³⁵² Současné následovalo ujištění o brzké nápravě: „...So baldt nur Warmbe Zeits ein khobt, unnd die Jäger, zur dem Wÿldt gelangen Mögen, Wüerd Ein mehrers folgenn...“³⁵³

Další faktor, který hrál důležitou roli při dopravě zásob, byla jejich trvanlivost. Často se z toho důvodu musely viktualie před odesláním konzervovat (například vyuzením nebo přidáním soli).³⁵⁴ Ve většině případů se jednalo o dodání masa, sádla, másla, ale i jiných potravin.³⁵⁵ Pokud šlo o maso, byla velmi častým druhem zvěřina, která pocházela ze schwarzenberských lesů. Její bližší specifikace se však v korespondenci nezmiňovala. Schwarzenberští služebníci označovali vše souhrnně jako

³⁴⁹ SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

³⁵⁰ TAMTÉŽ.

³⁵¹ TAMTÉŽ.

³⁵² Hlášení se specifikací o poslaných zásobách od třeboňského hejtmana Jana z Eckersdorfu zaslané hraběti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku 28. března roku 1657. TAMTÉŽ.

³⁵³ TAMTÉŽ.

³⁵⁴ Například ryby bylo nutné před přepravou vyudit. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 50.

³⁵⁵ Hlášení se specifikací o poslaných zásobách od třeboňského hejtmana Jana z Eckersdorfu zaslané hraběti Janu Adolfovi I. ze Schwarzenberku 28. března roku 1657. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

zvěřina.³⁵⁶ Dále vrchnostenští služebníci zasílali do Vídně divoké ptáky, drůbež (slepice, kuřata, husy, krocany) a uzené ryby.³⁵⁷ Bohužel z útržkovitě dochované korespondence nelze předložit nějaký souhrnný přehled. Pouze z ní vyplývají základní poznatky o struktuře a způsobu zásobování schwarzenberského paláce ve Vídni. Přesto v pramenech existují určité výjimky, které podrobněji popisují dodávky určitého druhu potravin.

V případě sádla a másla se v dochovaných pramenech nachází pouze jediný záznam o několika zásilkách, které se s největší pravděpodobností opakovaly v pravidelných intervalech.³⁵⁸ Zápis z 24. prosince roku 1665 zaznamenává roční zásilky másla a sádla z třeboňského a hlubockého panství do Vídně.³⁵⁹ Jelikož jde o základní suroviny pro panskou kuchyni, odpovídalo také jeho množství vyšší spotřebě než na třeboňském zámku. Celkově se jednalo o 799 liber sádla a 382 liber másla z Třeboně.³⁶⁰ K tomu ještě hlubocký hejtman zaslal do Vídně 1287 liber sádla a 388 liber másla.³⁶¹ Celkové množství sádla a másla se z hlubockého panství převáželo třikrát rozdělené do tří stejných dílů. Pouze sádlo z Třeboně vezli schwarzenberští služebníci čtyřikrát. První zásilka byla o polovinu menší než ty zbylé. Příčinou mohly být dostatečné zásoby sádla ve Vídni, nebo nutnost naplnit vozy jinými potravinami. U másla se rozdílily ve váze jeho zásilek poslaných do Vídně téměř nevyskytovaly.³⁶² Celkově se jednalo o spotřebu zhruba 1072 kilogramů sádla a 395 kilogramů másla za celý rok 1665.³⁶³

K dováženému zboží samozřejmě patřil alkohol, především pivo a víno.³⁶⁴ Pivo jako takové se do vídeňské domácnosti Schwarzenberků nakupovalo jak přímo ve Vídni,

³⁵⁶ TAMTÉŽ.

³⁵⁷ TAMTÉŽ.

³⁵⁸ Specifikace dodávek másla a sádla z Třeboně a Hluboké nad Vltavou do Vídně z 24. prosince 1665. TAMTÉŽ.

³⁵⁹ TAMTÉŽ.

³⁶⁰ TAMTÉŽ.

³⁶¹ TAMTÉŽ.

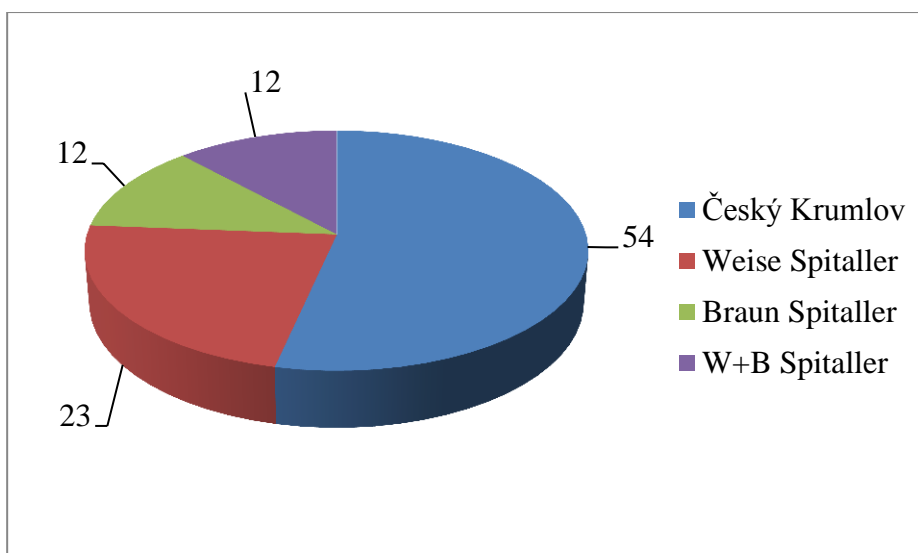
³⁶² TAMTÉŽ.

³⁶³ Vše zaznamenal třeboňský hejtman v pražských librách (1 pražská libra=514 gramů): „...und auf Prager gewicht folgender gestalt...“ TAMTÉŽ.

³⁶⁴ Alkohol se dovážel do vinných sklepů či „vinných pivnic“ šlechtických rezidencí. Na starosti je měl klíčník. V případě schwarzenberského vídeňského paláce není z pramenů patrné, jak se nazýval tento úřad, ale činnost klíčníka zastával Bonifác Röttenheil. Registr nákupů alkoholu do vídeňského schwarzenberského sklepu od 31. prosince 1677 až 6. dubna roku 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50. Ke zmíněným informacím o vinném sklepech a klíčníkovi více J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 53.

tak se také dováželo z vlastní produkce.³⁶⁵ Na počátku roku 1678 nechal kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku dovézt do paláců ve Vídni z Českého Krumlova 101 rakouských věder chmelového moku.³⁶⁶ Jelikož u dovezeného alkoholu z Českého Krumlova autor pramene nezaznamenal jeho cenu, šlo s velkou pravděpodobností o pravidelnou materiální podporu od jeho zetě, knížete Jana Kristiána I. z Eggenberku (1641-1710).³⁶⁷ Celkově zásobování z Českého Krumlova pivem v období od 31. prosince 1677 až 6. dubna 1678 proběhlo pětkrát.³⁶⁸ Druh piva autor soupisu pořázeného alkoholu rozlišil pouze u nakoupeného chmelového moku, kde převládalo v množství bílé pivo nad tmavým přibližně dvojnásobně.³⁶⁹

Graf č. 3: Množství nakoupeného piva v rakouských vědrech od 31. prosince 1677 až do 6. dubna 1678

Naopak víno se do schwarzenberských domů ve Vídni pouze výhradně nakupovalo.³⁷⁰ Celkem nechal kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku ve sledovaném

³⁶⁵ Registr nákupů alkoholu do vídeňského schwarzenberského sklepu od 31. prosince 1677 až 6. dubna roku 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

³⁶⁶ TAMTÉŽ.

³⁶⁷ TAMTÉŽ.

³⁶⁸ TAMTÉŽ.

³⁶⁹ TAMTÉŽ. Bílá piva byla pšeničná, tmavá ječná. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 51. Srov. J. JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959, s. 366-381.

³⁷⁰ Registr nákupů alkoholu do vídeňského schwarzenberského sklepu od 31. prosince 1677 do 6. dubna roku 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

období pořídit 75 rakouských věder vína.³⁷¹ Z množství hlediska převažovalo v účetních záznamech staré rakouské víno, které se u Schwarzenberků těšilo velké oblibě. Pocházelo z oblasti Senfftenberg v dnešním Dolním Rakousku.³⁷² Ve sledovaném období Schwarzenberkové nakoupili 44,5 rakouských věder zmíněného vína.³⁷³ O jeho kvalitě svědčila také jeho cena jedno rakouské vědro za 5 zlatých a 36 krejcarů: „...den Emer 5st 36x...“³⁷⁴ Z tohoto důvodu staré rakouské víno sloužilo ke konzumaci pro vyšší služebníky a pravděpodobně i samotné Schwarzenberky.³⁷⁵ Naopak blíže nejmenované levnější víno konzumoval personál v kuchyni a služebníci oficírů.³⁷⁶ Tomu odpovídala také nižší cena - 2 zlatých za jedno rakouské vědro.³⁷⁷ Celkově nechal kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku za sledované období do vídeňského sklepa nakoupit 23,5 rakouských věder levného vína.³⁷⁸ Jako poslední byl zakoupen zvláštní druh vína označovaný jako Wermuth, kterého se do Vídně zakoupilo 396 litrů.³⁷⁹ Podobně jako staré rakouské víno pocházelo z oblasti Senfftenberg.³⁸⁰

³⁷¹ TAMTÉŽ.

³⁷² Nákup vína z oblastí dnešního Rakouska patřil k běžným zásobovacím strategiím šlechticů z českých zemí. Vedle toho nakupovali víno také z Uher a z oblastí dnešního Německa. Jeho důležitost pro šlechtickou rezidenci dokládá také poměr vynaložených prostředků na nákup vína vůči zbylým potravinám ve vídeňském paláci pánů z Hradce, kde tvořilo takřka polovinu celkové sumy vynaložené za nákup potravin. J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 57; TÝŽ, *Potraviny*, s. 34.

³⁷³ Registr nákupů alkoholu do vídeňského schwarzenberského sklepa od 31. prosince 1677 až 6. dubna roku 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

³⁷⁴ TAMTÉŽ.

³⁷⁵ „Den 9. Martj seindt erkhaufft, durch den dauid Canzelisten bezalt, Und von mir in Empfang genohmen worden „2 Ehmer alter österreicher Wein vor die hl officier und trompeter...“ TAMTÉŽ.

³⁷⁶ „Den 10 Januarj 1678 seind zu Wien...erkaufft worden 11 ½ Emer heirigen wein, vor der hl. officier ihre diener, und Kuchel parthey, den Emer 2st...“ TAMTÉŽ.

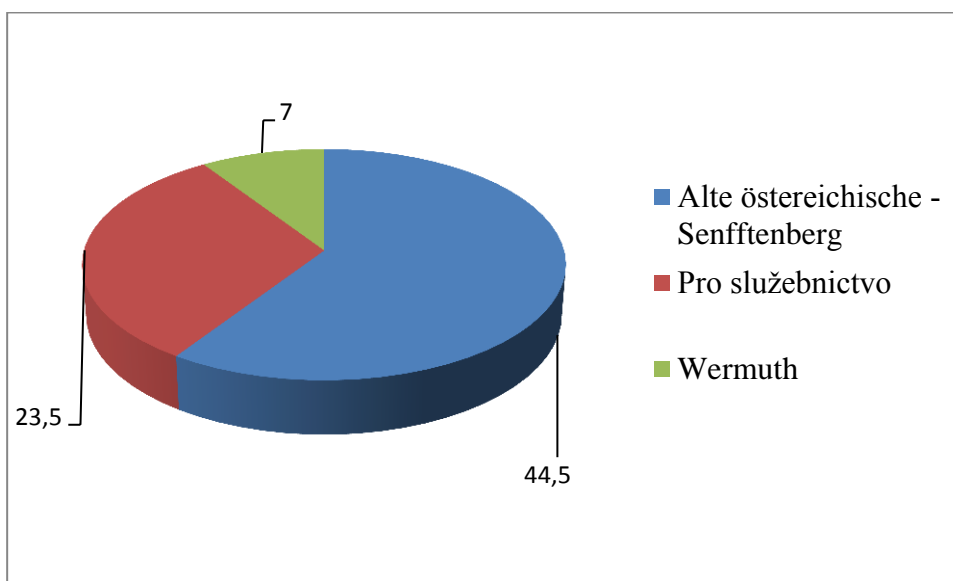
³⁷⁷ TAMTÉŽ.

³⁷⁸ TAMTÉŽ.

³⁷⁹ Wermuth v doslovném překladu znamenal pelyněk. Pravděpodobně se jednalo o víno s příměsí této byliny. Otázkou však zůstává, nakolik toto víno bylo stejné jako víno, které je za vermut označováno dnes. Zvláště pokud se uvádí, že první vermut vytvořil Antonio Carpano ve druhé polovině 18. století v Turíně. Bohužel k danému tématu neexistuje kvalitní odborná literatura. Srov. [<http://www.martinezlacuesta.com/en/content/the-history-of-vermouth>, odkaz funkční k 17.7.2013].

³⁸⁰ Registr nákupů alkoholu do vídeňského schwarzenberského sklepa od 31. prosince 1677 až 6. dubna roku 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

Graf č. 4: Množství nakoupeného vína od 29. prosince 1677 do 29. dubna 1678 v rakouských vědrech

Sice by se na první pohled mohlo zdát jednoduché, určit, pro koho byl alkohol nakoupen ke konzumaci, avšak ve skutečnosti jde o mnohem komplikovanější záležitost. Naštěstí se ze stejného roku zachoval také „*Keller Register*“, který zaznamenal „*aller außgaaben Wein und bier...von 14. Janl. bis und mit dem 28: febr. 1678.*“³⁸¹ Z něj vyplývá, kolik se přibližně nacházelo ve vídeňském domě služebníků a na kolik vína či piva měli denně nárok.³⁸² Bohužel už do pramene nikdo nezaznamenal, zda a kolik piva a vína směřovalo na stůl samotného knížete Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jeho hostů.³⁸³ V dochovaném prameni jsou uvedeni pouze schwarzenberští služebníci, které autor zápisu rozřadil na pět základních skupin. Na prvním místě se nacházel hofmistr, na druhém oficiři, na třetím trubači, na čtvrtém mladí služebníci, páté místo zaujímal kuchyňský personál. V ojedinělých případech sem autor zanesl také pážata.³⁸⁴

Pokud jde o blíže nejmenovaného hofmistra, jeho denní přiděl se nejčastěji pohyboval ve výši 1 mázu starého rakouského vína ze Senfftenbergu a 2 mázů piva.³⁸⁵ Ze záznamů také vyplývá, že tento vysoce postavený schwarzenberský dvořan pravděpodobně často cestoval. Tuto hypotézu potvrzují písemně zachycené dny, kdy si hofmistr nevybral ze sklepa žádné víno ani pivo, přičemž ostatní služebníci svůj přiděl

³⁸¹ Registr vydaného piva a vína od 14. ledna do 28 února 1678. TAMTÉŽ.

³⁸² TAMTÉŽ.

³⁸³ TAMTÉŽ.

³⁸⁴ TAMTÉŽ.

³⁸⁵ TAMTÉŽ.

dostali.³⁸⁶ Na druhém místě pomyslného hierarchického žebříčku schwarzenberských služebníků se nacházeli oficíři. Jejich přibližný příjem alkoholu byl 1 máz starého rakouského vína a půl až 1 máz piva na osobu. Počet zmíněných služebníků se ve sledovaném období pohyboval od jednoho do deseti. Nejčastěji se však ve vídeňském paláci Schwarzenberků nacházelo sedm až deset oficírů.³⁸⁷

K hofmistroví a oficírům se ještě řadili trubači, jelikož měli nárok jak na pivo, tak na staré rakouské víno.³⁸⁸ Ve vídeňském paláci Schwarzenberků jich obvykle pobývalo od 8 do 10, ale v zápisech se vyskytovali jen do 20. ledna 1678 a posléze od 15. února stejného roku.³⁸⁹ Jejich denní přiděl na osobu činil přibližně 0,7 mázu starého rakouského vína a 0,6 mázu piva.³⁹⁰ Za mezistupeň mezi výše postavenými a nejnižšími služebníky lze označit pážata, která se v záznamech nacházela v počtu jedné či dvou osob. Společně měla nárok na jednu pintu starého rakouského vína a 2 mázy piva.³⁹¹

Mezi níže postavené skupiny patřil kuchyňský personál a skupina mladých služebníků.³⁹² Za celé sledované období ani jeden z nich nedostal přiděleno ke konzumaci kvalitnější staré rakouské víno ze Senfftenbergu. Oběma skupinám náleželo pouze levné víno. Dokonce ani pivo se za celé období neobjevilo na jejich nápojovém lístku. Počet kuchyňských služebníků se pohyboval mezi třemi až čtyřmi. Oproti tomu mladších služebníků pobývalo v domě knížete Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku mezi šesti a jedenácti.³⁹³ Členové těchto dvou skupin mohli podle záznamů denně zkonsumovat polovinu mázu levnějšího vína.³⁹⁴

Celkově by se mohlo zdát, že se na spotřebě 10 rakouských věder a 15 mázů starého rakouského vína podíleli jen hofmistr, oficíři a trubači. Využívalo se však také v kuchyni, podobně jako pivo, „zum speise machen“.³⁹⁵ Avšak spotřeba alkoholu

³⁸⁶ Šlo až o jedenáct dní v řadě (od 5. až do 24. února 1678). TAMTÉŽ.

³⁸⁷ TAMTÉŽ.

³⁸⁸ TAMTÉŽ.

³⁸⁹ Pravděpodobně museli doprovázet šlechtice na cestách, a proto si nemohli vybrat svůj přiděl alkoholu. TAMTÉŽ.

³⁹⁰ TAMTÉŽ.

³⁹¹ TAMTÉŽ.

³⁹² Skupina označená jako „mladí služebníci“ s největší pravděpodobně zahrnovala služebně mladší osoby v rámci schwarzenberské domácnosti ve Vídni. Jejich práce musela odpovídat také jejich nízké pozici v rámci hierarchicky organizované domácnosti Schwarzenberků. TAMTÉŽ.

³⁹³ TAMTÉŽ.

³⁹⁴ TAMTÉŽ.

³⁹⁵ TAMTÉŽ.

v panské kuchyni pro vaření se výrazně měnila. Zatímco v některých dnech nebylo třeba k vaření žádné víno, v jiných se spotřebovaly až 4 mázy.³⁹⁶ Dále se ještě na celkové spotřebě piva (13 rakouských věder a 5 mázů) pravidelně podílela skupina označená jako „*frauwe Zimmer*“.³⁹⁷ Každý den této skupině připadl jeden máz piva.³⁹⁸ Vyměřená denní dávka piva tak svědčí o nízkém počtu těchto osob. Dokonce se mohlo jednat pouze o jedinou osobu, jelikož ji sklepník označoval pouze termínem „*Frauwe Zimmer*“ a ne „*Frauwen Zimmer*“. Dále se také na celkové spotřebě levného vína (6 rakouských věder a 34 mázů) příležitostně podíleli další služebníci ze stájí. Nízkou kvalitou levného vína dokreslovalo použití jednoho mázu pro umytí nástrojů ve stájích: „*reitt schlepperm...vor die Pferd zu waschen*“.³⁹⁹

Z celkové analýzy registru vydaného vína a piva ze schwarzenberského sklepa ve Vídni vyplývá, že se do spotřeby alkoholu ve schwarzenberské domácnosti promítalo hierarchické postavení jednotlivých služebníků. Jejich postavení se odráželo nejen v kvalitě dotyčného nápojů, ale důležitou roli hrálo také množství alkoholu na jeden den na osobu. Na nejvyšší pozici se z pohledu kvality a množství alkoholu nacházel hofmistr, po něm následovali oficíři a trubači.⁴⁰⁰ Na konec lépe postavených služebníku pak patřila pážata, která však mohla konzumovat již o poznání menší množství kvalitního starého vína z oblasti Senfftenberg. Kupodivu také pivo bylo určeno spíše pro výše postavené služebníky.⁴⁰¹ Naopak na konci tohoto pomyslného žebříčku se nacházeli nižší služebníci. Jmenovitě do této skupiny patřil kuchyňský personál,

³⁹⁶ TAMTÉŽ.

³⁹⁷ V porovnání s nařízením Ditrichštejnů z roku 1675 se pravděpodobně lépe měly příslušnice fraucimoru u Ditrichštejnů, jelikož pily nejlepší mikulovské víno a ne pivo. Jelikož se však jedná o nařízení nelze s jistotou říci, jaká byla skutečnost. M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 26.

³⁹⁸ Registr vydaného piva a vína od 14. ledna do 28 února 1678. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 15, sign. F.P.h/11, kart. 50.

³⁹⁹ Levné víno mohlo být dokonce ve Vídni levnější než voda. Druhá možnost se nachází ve vysvětlení, že lépe čistilo špinu, jelikož obsahuje kyselinu octovou. TAMTÉŽ.

⁴⁰⁰ Oficíři v tomto případě byli pravděpodobně výše hierarchicky postavení úředníci jako na dvoře Ditrichštejnů ve druhé polovině 17. století (například knížecí komoří, sekretář a jiní). Jejich vyšší hierarchickou pozici a dalších zmíněných osob potvrzuje také srovnání s nápojovým řádem Ditrichštejnů z roku 1675. Do skupiny, která měla nárok na nejlepší víno, patřili: příslušníci rodu Ditrichštejnů, hofmistr, knížecí sekretář Horn, správce Jan Křtitel Pramer (Bramer) vídeňského paláce a knížecí komoří. M. KONEČNÝ, *Dietrichsteinská dvorská společnost*, s. 26.

⁴⁰¹ Oproti ditrichštejnskému nařízení se zde projevil rozdíl, jelikož nejvýše hierarchicky postavení úředníci pili výhradně kvalitní víno a žádné pivo. TAMTÉŽ.

příslušníci stájí a mladí služebníci.⁴⁰² Jak vyplývá z předchozí sondy, náleželo jim pouze levnější víno.

⁴⁰² V porovnání s ditrichštejským nařízením měli lepší podmínky schwarzenberští služebníci, jelikož pro své služebníky ve stájích či v kuchyni nakupoval Jan Adolf I. ze Schwarzenberka alespoň levné víno. Naproti služebníci Ditrichštejnů se stejným pracovním zařazením neměli nárok na žádné pivo ani víno. TAMTÉŽ.

III.4 Porovnání jednotlivých zásobovacích strategií

Z provedených sond do schwarzenberských domácností vyplývá, že se jejich způsob zásobování v mnohém odlišoval. Ve srovnání pražské a vídeňské domácnosti Schwarzenberků se mnohem více zásoby posílaly z vlastních panství do jejich paláce v metropoli habsburského soustátí.⁴⁰³ S velkou pravděpodobností se Jan Adolf I. ze Schwarzenberku snažil na jídle ve vídeňském prostředí ušetřit, jelikož přítomnost císařského dvoru a řady šlechticů výrazně navyšovala ceny na tamních trzích.⁴⁰⁴ Oproti tomu v Praze mohla jeho manželka těžit z nepřítomnosti císařského dvoru.⁴⁰⁵ Navíc centrum Království českého disponovalo dobrými obchodními styky se zahraničními kupci (například z říšského města Norimberk), proto nabízel místní trh šlechtičně dostatek kvalitního zboží ke koupi (látky, koření, cizokrajné ovoce a jiné).⁴⁰⁶

Jiný styl zásobování jistě ovlivnil také rozdíl mezi domácností šlechtice a jeho manželky. Přece jen, Jan Adolf I. ze Schwarzenberku disponoval větším počtem služebnictva než jeho choť, proto musel dovážet do svého paláce ve Vídni více potravin. Stejně tak k jeho vysokému postavení u císařského dvora patřila odpovídající prezentace jeho osoby jako dobrého hostitele. Nemohl si dovolit nechat připravit pro případné návštěvníky svého vídeňského paláce nedostatečné množství jídla, nebo opomenout jeho kvalitu.⁴⁰⁷ Tím pádem musel mnohem promyšleněji zásobovat svůj palác ve Vídni.⁴⁰⁸ Současně se snažil ušetřit peníze. Z toho vyplývá, že pražská a vídeňská zásobovací strategie fungovaly na zcela odlišných principech. Hlavní příčina rozdílů mezi styly zásobování rezidencí se však spíše odvíjela od osob, které stály v jejich čele.

Naopak zásobovací strategie třeboňského sídla a vídeňského paláce se v mnohém shodovaly. Obě domácnosti získávaly zvěřinu z vlastních lesů od schwarzenberských lovců.⁴⁰⁹ Při zásobování dalšími druhy masa se jejich počínání

⁴⁰³ Podobně fungovaly také městské rezidence dosud zkoumaných raně novověkých šlechticů z jihu Království českého. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 32.

⁴⁰⁴ Ke snaze ušetřit pomocí dopravy vlastních potravin například J. KUBEŠ, *Zásobování sídel*, s. 255-289.

⁴⁰⁵ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury* IV(4), s. 285.

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ. Blíže například Eduard MAUR, *Některé aspekty obchodních vztahů mezi Prahou a Norimberkem v 16. a 17. století*, in: Olga FETLOVÁ - Václav LEDVINKA - Jiří PEŠEK (edd.), *Ztracená blízkost, Praha-Norimberk v proměnách staletí*, Praha 2012 (=Documenta Pragensia 7), s. 241-252.

⁴⁰⁷ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 264.

⁴⁰⁸ K tomu také TAMTÉŽ, s. 32.

⁴⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 39.

již lišilo. Hlavní důvod se pravděpodobně nacházel v rozličných cenách, které panovaly v Třeboni a ve Vídni. O podobnou situaci šlo také v případě získávání másla a sádla do panských kuchyní, jelikož značnou část zásob posílali hlubočtí a třeboňští hejtmané do Vídně. Pro kuchyň kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku v Třeboni naopak máslo a sádlo nakupovali její služebníci na místním trhu.

Potraviny do obou domácností Marie Justiny ze Schwarzenberku se téměř výhradně nakupovaly. Hlavně způsob pořizování potravin do schwarzenberské kuchyně v Třeboni byl výjimečný. I když se nacházela uprostřed panství Schwarzenberků, které proslulo rybníkářstvím, tak do třeboňského zámku putovaly pouze ryby, jež se nehodily k prodeji. Rybí maso se pak nakupovalo na třeboňském trhu. Oproti tomu do Vídně se posílalo, ale nejdříve jej služebníci Schwarzenberků museli vyudit. V obou případech šlo hlavně o finanční výhodnost. Jelikož už ve druhé polovině 16. století se z třeboňského panství vyváželi kapři jako obchodní artikl, stejně tomu tak bylo podle dochovaných pramenů za správy Schwarzenberků.⁴¹⁰ Z pohledu dobrého hospodáře bylo výhodnější ryby prodat se ziskem a za získané peníze pak nakoupit levnější na místním trhu. Těžko však říci, jak by vypadalo zásobování třeboňské rezidence, pokud by tam sídlil sám Jan Adolf I. ze Schwarzenberku.

Přes různé odlišnosti lze najít určité paralely v zásobování jednotlivých sídel Schwarzenberků alkoholem. U všech schwarzenberských domácností se jasně projevila velká záliba ve starém rakouském vínu z oblasti Senftenberg, dnešního Dolního Rakouska.⁴¹¹ Nehledě na jeho vysokou cenu směřovalo do všech tří rezidencí, které za tu dobu schwarzenberský manželský pár obýval. U piva se však domácnosti zásobovaly pomocí vlastní produkce, nebo jej nakupovali v místě svého pobytu.⁴¹² Zatímco Třeboň jako jedinou Schwarzenberkové zásobovali výhradně domácím pivem, pražské sídlo získávalo chmelový mok pouze nákupem. Naopak do vídeňská rezidence si sice nechával kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku nakupovat pivo také v metropoli habsburského soustátí, ale většina pocházela z vlastních zásob. Všechny domácnosti

⁴¹⁰ K rybníkářství například Alois MÍKA, *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955.

⁴¹¹ Dovážená vína z cizích zemí patřila ke standardu většiny českých šlechticů v raném novověku. Například u Ditrichštejnů panovala výjimka, jelikož měli víno z Mikulova. M. KONEČNÝ, *Ditrichsteinská dvorská společnost*, s. 26.

⁴¹² U většiny rodů zkoumaných Josefem Hrdličkou, zásobovali šlechticové své sídla pomocí vlastního piva. K porovnání však nemohlo dojít, jelikož se jednalo v daných případech o spotřebu celých dvorů. Navíc do toho byli počítáni i hosté. J. HRDLÍČKA, *Hodovní stůl*, s. 214-217.

také spojoval druh chmelového moku. V dochovaných pramenech převládalo bílé pivo, naopak tmavé se nakupovalo pouze pro vídeňský palác Schwarzenberků.

Celkový pohled na zjištěné skutečnosti o zásobování schwarzenberských domácností ukazuje dobré hospodářské vlastnosti knížete Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. Především však dokazuje jeho flexibilitu v možnostech získávání zásob u jednotlivých položek, kterou mohlo ovlivnit mnoho faktorů. Zásadní pro výběr strategie při zásobování byla samozřejmě cena potravin či jiných předmětů. S tím souvisí také kvalita daného zboží. Především u kvalitního vína Schwarzenberkové prokázali, že u luxusního zboží nezáleželo na jeho ceně a vzdálenosti, ze které daný předmět pocházel. Do stejné kategorie patřilo také například koření, cizokrajné ovoce nebo třeba luxusní látky. Praha a Vídeň disponovaly obchodníky s tímto zbožím.⁴¹³ I proto se tento jev projevil nejvíce v třeboňské domácnosti, jež dovážela cizokrajné zboží z Lince.

Poslední věc, která velmi ovlivňovala zásobování šlechtických rezidencí, byla jejich trvanlivost.⁴¹⁴ Ta se naopak nejvíce projevila při dopravě potravin do vídeňského paláce Schwarzenberků. Jelikož cesta s vozy trvala několik dní, tak museli schwarzenberští služebníci maso nejprve upravit. V dochovaných pramenech se z toho důvodu často nacházejí záznamy o již vyuzeném masu, které se odesílalo Janu Adolfovi I. do Vídně. Pro konzervaci potravin se používala také sůl například pro prodloužení spotřební lhůty másla.⁴¹⁵ Právě o nákupu soleného másla vypovídají týdenní účty hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku z jejího pobytu v Praze. Z těchto veškerých poznatků vyplývá, že strategie zásobování šlechtických rezidencí byla skutečně komplexní záležitostí. Často se odvíjela podle jednotlivých druhů potravin či jiných předmětů. Navíc při volbě vhodného způsobu zásobování nemusela cena pokaždé hrát tu nejhlavnější roli, jelikož mohly převážet jiné již zmíněné faktory.

⁴¹³ K tomu například Peter RAUSCHER – Andrea SERLES (edd.), *Wiegen – Zählen – Registrieren, Handelsgeschichtliche Massenquellen und die Erforschung mitteleuropäischer Märkte (13.-18. Jahrhundert)*, Wien 2015; Georg STÖGER, *Sekundäre Märkte? Zum Wiener und Salzburger Gebrauchtwarenhandel im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 2011.

⁴¹⁴ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 50.

⁴¹⁵ TAMTÉŽ, s. 58-59.

IV. Závěr

V předkládané kvalifikační práci se autor pokusil proniknout několika sondami do problematiky zásobování schwarzenberských domácností ve druhé polovině 17. století. Jelikož chtěl autor ukázat různorodost zásobovacích strategií Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku, zvolil pro svůj záměr tři schwarzenberské rezidence (v Praze, Vídni a Třeboni). Jejich rozdílnost podporovala skutečnost, že v rezidencích na území Království českého pobývala většinu času pouze Marie Justina ze Schwarzenberku. Naopak její manžel žil v této době v metropoli habsburského soustátí.

Počátek výzkumu spočíval ve vytvoření představy o personálním složení služebnictva Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku a jeho rodiny. Pro svůj záměr využil autor soupis služného z 1. července až 30. v září 1658. Cílem této části textu nebylo zrekonstruovat obraz schwarzenberského dvora v jeho úplnosti a v dlouhé časové epoše. Naopak, autor provedl pouze malou sondu do jeho organizační podoby v přesně časově omezeném období. Důvod spočíval v tom, že získané informace postačovaly pro vytvoření základní představy o služebnické části schwarzenberských domácností. Srovnání s dosud zkoumanými dvory navíc přineslo trochu očekávané zjištění, že se domácnost hraběte ze Schwarzenberku svým organizačním uspořádáním nijak zvlášť nelišila od domácností jiných barokních velmožů zemí Koruny české.

V druhé části diplomové práce autor provedl sondu do života hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku, rozené ze Starhemberka, kolem roku 1658. K tomu mu posloužily záznamy z deníku pražského arcibiskupa, kardinála Arnošta Vojtěcha z Harrachu.⁴¹⁶ Pomocí tohoto výzkumu se podařilo prokázat, že se hraběnka v dané době těšila zdravému rozumu. Tato informace o jejím dobrém duševním stavu hrála důležitou roli pro následnou interpretaci jejich týdenních účtů z počátku roku 1658, kdy pobývala v Praze. Z rozboru těchto archivních pramenů vyplynulo, že její tamější domácnost využívala k zásobování téměř výhradně pražský trh.

Dále se autor ve zmíněné kapitole zaměřil na rozbor jednotlivých částí výdajů manželky Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku. Z něj vyšlo najevo, že peníze utracené za jídlo zdaleka netvořily největší část jejich nákladů. Největší sumu zaplatila v období od 27. ledna až 31. ledna 1658 za jednotlivé položky ve skupině výdajů s názvem „*Extra Ordl.*“, do které rytíř Hoffer zahrnoval vše, co nemohlo být zařazeno

⁴¹⁶ K. KELLER - A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel VI.*

do ostatních. Autor předkládané kvalifikační práce se navíc v této části textu důkladněji zaměřil na vnímání položky almužen v očích šlechtičny v raném novověku.

V dalších kapitolách se autor věnoval zásobovacím strategiím Schwarzenberků. Nejprve pojednal o pořizování potravin do domácnosti kněžny Marie Justiny ze Schwarzenberku v Třeboni v průběhu roku 1673. Na ni navazovala část o způsobu zásobování domácnosti Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku v centru habsburské monarchie. Jádrem této podkapitoly tvořila rekonstrukce chodu schwarzenberského sklepu ve Vídni. Šlo o snahu zjistit, odkud pocházel dovážený alkohol do tamního paláce Schwarzenberků. S tím pak souvisela otázka, kdo uskladněné víno a pivo konzumoval.

Z jednotlivých výzkumů domácností Schwarzenberků vyplynuly především odlišnosti, jakým způsobem se zásobovaly. Pražská domácnost hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku získávala veškeré zásoby pouze pomocí nákupů. Na podobném principu fungovala domácnost šlechtičny v Třeboni, ale již některé zásoby pocházely z vlastní produkce. Šlo především o zvěřinu, mouku a pivo. Dále velká část potravin sice pocházela z místního trhu obdobně jako v případě pražského paláce, ale již část zboží musela být dovážena z Lince a Českých Budějovic (především citrony, pomeranče, staré rakouské víno, koření, cukr a také bílé stolní svíčky).

Dovozem předmětů z cizí země patřil mezi klasické zásobovací strategie také jiných českých šlechticů. Z pohledu skladby nakoupených potravin a surovin se od ostatních domácností kněžny ze Schwarzenberku nijak nelišila. Rozdíl však znamenal porovnání procentuální skladby nákladů za maso, kdy se v Třeboni nejvíce nakupovaly ryby oproti hovězímu masu u pánů z Hradce. Dále podle zjištěných údajů muselo pobývat na treboňském sídle mnohem méně lidí než, na jiných rezidencích z výzkumu Josefa Hrdličky (pánů z Hradce, pánů z Rožmberka či Slavatů). Z toho však mohla plynout základní příčina použité strategie pro zásobování. Pokud by sídlil v Třeboni kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku, spotřeba jídla by se zřejmě zvýšila. S velkou pravděpodobností by místní trh nestačil pokrývat potřeby jeho domácnosti.

Vídeňské trhy by sice mohly bez větších problémů zásobovat městský palác Schwarzenberků, ale za vše by musel Jan Adolf I. ze Schwarzenberku patřičně zaplatit.

V jeho počínání se projevil smýšlení dobrého hospodáře. Pro zásobování své rezidence v centru habsburské monarchie využíval převážně jen potraviny z vlastního panství. U tohoto způsobu dopravy potravin do šlechtické rezidence hrála svou roli také trvanlivost zásob. Třetí velmi důležitý faktor při výběru strategie zásobování byla kvalita daného předmětu. Jako zářný příklad trvanlivých hodnot v očích Schwarzenberků bylo drahé a staré rakouské víno z oblasti Senftenberg dnešního Dolního Rakouska. Jejich úředníci nikdy nezapomněli zdůraznit, že se jedná o „staré“ víno. Jak prokázaly sondy, tak jej Schwarzenberkové konzumovali minimálně od roku 1658 až do 1675. S velkou pravděpodobností jej pili ještě mnohem déle bez ohledu na jeho vysokou cenu. Z čehož vyplývá, že strategie zásobování se odvíjela od jednotlivých předmětů. Navíc ji ovlivňovala řada faktorů, k nejvýznamnějším patřila cena a kvalita daného zboží.

Téma schwarzenberských domácností rozhodně nebylo touto předloženou kvalifikační prací vyčerpáno. S využitím písemných pramenů z jednotlivých schwarzenberských velkostatků by bylo možné doplnit mezery v provedených sondách. Tím by se také rozšířily vědomosti o chodu jednotlivých panství v době, kdy na nich hospodařili Schwarzenberkové. Dále by bylo možné se vydat stejným směrem bádání jako Aleš Valenta, který ve svých výzkumech řeší finance šlechtických rodin.⁴¹⁷ K tomuto účelu by mohly sloužit účetní knihy za jednotlivé roky uložené ve schwarzenberském rodinném archivu, které byly pro problematiku zásobování domácností nevhodné. Pokud by se doplnily o mimořádně rozsáhlou osobní a úřední korespondenci Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku, mohl by vzniknout jedinečný pohled na finanční tok peněz na příkladu jedné z nejbohatších šlechtických rodiny ve střední Evropě.

⁴¹⁷ Například A. VALENTA, *Lesk a bída*.

V. Prameny a literatura

V.1 Archivní prameny

HARRER, Paul, *Wien - seine Häuser, Menschen und Kultur*, Wien 1952. WStLa, Lesesaal, sign. W 190/1-8 1.Ex.

ÖStA, HKA, Hofquartierbücher, svazek 94.

SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 13-38, sign. III A 1, kniha 12-37.

SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, RA Schwarzenberků, inv. č. 18, sign. F.P.h/14, kart. 58.

WAGNER, Theodor, *Zum Charaktergemälde des Fürsten Johann Adolf zu Schwarzenberg, Präsidenten des kaiserl. Reichshofrathes u. s. w.*, Wittingau 1852. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sbíрка rukopisů Český Krumlov 1327-1968, č. 80.

V.2 Vydané prameny

Allgemeine Deutsche Biographie XXXIII, München-Leipzig 1891.

Jaroslava KAŠPAROVÁ, *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, České Budějovice 2010

KALISTA, Zdeněk (ed.), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechten Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941.

KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *České země a jejich obyvatelé očima románského světa 16.-17. století*, České Budějovice 2010.

KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667) VI*, Wien 2010 (= Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 104/6).

KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997.

ŠIMEK, František (ed.), *Učení M. Jana Rokycany*, Praha 1938.

ze ŠTÍTNÉHO, Tomáš, *O obecných věcech křesťanských*, Karel Jaromír Erben (ed.), Praha 1852.

V.3 Literatura

ANTONÍN, Robert – BOROVSÝ, Tomáš, *Panovnícké vjezdy na středověké Moravě*, Brno 2009.

ARIÈS, Phillippe, *Dějiny smrti I*, Praha 2000.

BASTL, Beatrix, *Das österreichische Frauenzimmer. Zur Rolle der Frau im höfischen Festund Hofleben 15. bis 17. Jahrhundert*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 79-105.

BASTL, Beatrix, *Tugend, Liebe, Ehe. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien-Köln-Weimar 2000.

BECKER, Udo, *Slovník symbolů*, Praha 2007.

BÉRENGER, Jean, *Deník Jana Adolfa ze Schwarzenberku*, in: Václav BŮŽEK (ed.) *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= Opera historica 13), s. 41-57.

BERGER, Adolph, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BOKOVÁ, Hildegard - SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novohornoněmecký glosář*, Olomouc 2003.

BUKAČOVA, Irena, *Zámecká společnost ve světle obrazových a písemných pramenů v Manětíně na počátku 18. století*, *Studia historica I.*, 1992, s. 190–204.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 6), s. 145-271.

BŮŽEK, Václav - JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

BŮŽEK, Václav - JAKUBEC, Ondřej, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.

BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, 2002, s. 229-264.

BŮŽEK, Václav, *Der Anteil der österreichischen, süddeutschen und italienischen Märkte bei der Bildung des Kulturniveaus der Adelshöfe in dem böhmischen Staat in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg*, in: Václav BŮŽEK (ed.), SPOJUJÍCÍ A ROZDĚLUJÍCÍ NA HRANICI - VERBINDENDEN UND TRENNENDES AN DER GRENZE, České Budějovice 1992 (= Opera historica 2), s. 38-44.

BŮŽEK, Václav, *Die Linzer Märkte und die Kultur am Hofe der letzten Rosenberger*. Historisches Jahrbuch der Stadt Linz 1989, s. 11-44.

BŮŽEK, Václav, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740), České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 5-31.

BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

BŮŽEK, Václav, *Prameny k českým šlechtickým dějinám 16. a první poloviny 17. století v Rodinném archivu Starhemberg-Riedeggů*, Archivní časopis 43, 1993, s. 22-31.

BŮŽEK, Václav, *Rytíři renesančních česků*, Praha 1995.

BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999 (= Opera historica 6), s. 5-28.

BŮŽEK, Václav, *Úvod do studia historie*, České Budějovice 1994.

ČORNEJ, Petr, *Panovníci Svaté říše římské*, Praha 1994.

DŮLMEN, Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002

DŮLMEN, Richard, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století, dům a jeho lidé*, Praha 1999.

FRANK, Elba Maria, *Der Gabe auf der Spur, Eine soziologische Untersuchung zu Gabe und Geschenk im gesellschaftlichen Kontext*, Salzburg 2011, (Disertační práce).

HAJNÁ, Milena, *Rožmberský fraucimor. Ženský živel na aristokratickém dvoře koncem předbělohorské doby*, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000-2001, s. 5-29.

HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.

HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 2004.

HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku. Několik tezí*, in: Lenka Bobková (ed.), Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference na

pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.–31. října 1991, Ústí nad Labem 1992, s. 161–178.

HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.

HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640-1740)*, Praha 2011, (Disertační práce).

HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000.

HRDLIČKA, Josef, *Potraviny na předbělohorském dvoře pánů z Hradce (Způsoby zásobování a finanční náklady)*, in: Václav Bůžek - Josef Hrdlička (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 5-62.

HRDLIČKA, Josef, *Rezidenční město a panská kuchyně. Podíl jindřichohradeckých měšťanů, ostatních obyvatel a panských služebníků na zásobování předbělohorského dvora pánů z Hradce potravinami*, JSH 64, 1995, s. 84-112.

HRDLIČKA, Josef, *Rituál stolování na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích*, in: Václav Bůžek - Josef Hrdlička (edd.), *Příspěvky ke každodenní kultuře novověku*, České Budějovice 1995 (= Opera historica 4), s. 619-653.

HRDLIČKA, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě*, České Budějovice 2013.

IVANEGA, Jan, *Le château de chasse d'Ohrada au temps d'Adam Franz zu Schwarzenberg*, in: Olivier Chaline – Ivo Cerman (edd.), *Les Schwarzenberg, une famille dans l'histoire de l'Europe, XVIe-XXIe siècle*, Panazol 2012, s. 329–342.

IVANEGA, Jan, *Rezidenční strategie Adama Františka ze Schwarzenbergu na příkladu panství Hluboká nad Vltavou počátkem 18. století*, České Budějovice 2012 (Diplomová práce).

IVANEGA, Jan, *Vrchnostenská sídla na panství Hluboká nad Vltavou za Adama Františka ze Schwarzenbergu (1703–1732)*, České Budějovice 2012, (Rigorózní práce).

Le GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.

JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská*, Praha 1968.

JANÁČEK, Josef, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.

JUŘÍK, Pavel, *Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008.

KALISTA (ed.), Zdeněk, *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechten Janem Černínem z Chudenc*, Praha 1941.

- KALISTA, Zdeněk, *Stručné dějiny československé*, Praha 1992.
- KECK, Andreas, *Das philosophische Motiv der Fürsorge im Wandel, Vom Almosen bei Thomas von Aquin zu Juan Luis Vives, De subventionem pauperum*, Würzburg 2010.
- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Brno 2006.
- KONEČNÝ, Michal, *Dietrichsteinská dvorská společnost v 17. – 19. století*, Brno 2007 (Diplomová práce).
- KOPIČKA, Petr, *Dvůr Zdeňka Vojtěch a Polyxeny z Lobkovic ve dvacátých a třicátých letech 17. století*, In: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7)*, s. 469–493.
- KORYCHOVÁ, Markéta, *Dvůr posledního Eggenberka v Českém Krumlově. Každodenní život českokrumlovské zámecké rezidence v letech 1665–1667*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 423–441.
- KORYCHOVÁ, Markéta, *Personální složení dvora Kristiana z Eggenberku a jeho manželky Marie Arnoštky v Českém Krumlově mezi lety 1665–1719*, Jihočeský sborník historický 69-70, 2000–2001, s. 30–51.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2001.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- KROUPA, Jiří, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno 2006 (první vydání 1987).
- KRUMMHOLZ, Martin, *Clam-Gallasův palác, Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007.
- KŘENKOVÁ, Radka, *Vyhodnocení kvality másla a směsných tuků*, Brno 2011 (Diplomová práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550-1750*, in: Anna Fundárková - István Fazekas (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert / A Cseh királyság egyházi és világi elitje a Bécsi udvarban a 16.-17. században*, Wien 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Band 8).
- KUBEŠ, Jiří, *Kuchyně a zásobování rožmberských sídel (Příspěvek ke komunikaci ve společnosti aristokratického dvora Petra Voka z Rožmberka v jeho vedlejších, dočasných a příležitostných rezidencích v letech 1592-1602)*, České Budějovice 1998 (Diplomová práce).

KUBEŠ, Jiří, „*Tehdáž, když v voboře před morem bytností jsem byl.*“ *Zásobování letohrádku Kratochvíle v letech 1592-1602*, n: *Historie* 97. Sborník z celostátní studentské vědecké konference, Brno 1998, s. 143-180.

KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).

KUBEŠ, Jiří, *Švamberský dvůr v Třeboni v letech 1611/1612 – 1620*, OH 7, 1999, s. 441–468.

KUBEŠ, Jiří, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750). Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů*, Pardubice 2007 (= *Prameny k dějinám Pardubického kraje* 3), s. 9-33.

KUBEŠ, Jiří, *Zásobování sídel Petra Voka*, JSH 68, s. 255-289.

LAß, Heiko – STEINAU, Norbert, *Die höfische Jagd der Herzöge zu Braunschweig und Lüneburg in Celle in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: Heiko Laß (ed.), *Hof*, s. 181–208.

LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení velkostatku v předbělohorských Čechách (Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596)*, Praha 1985.

MAREK, Jaroslav – ŠMAHEL, František, *Škola Annales v zrcadle českého dějepisectví*, ČČH 97, 1999, s. 1-18.

MAREŠOVÁ, Marie, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorfu na počátku 18. století*, in: Celostátní studentská vědecká konference *Historie* 2004, Brno 2005, s. 68-88.

MARKUS, Antonín, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.

MAŤA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= *Opera historica* 7), s. 139-162.

MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

MAUR, Eduard, *Některé aspekty obchodních vztahů mezi Prahou a Norimberkem v 16. a 17. století*, in: Olga FEJTOVÁ - Václav LEDVINKA - Jiří PEŠEK (edd.), *Ztracená blízkost, Praha-Norimberk v proměnách staletí (Documenta Pragensia 7)*, Praha 2012, s. 241-252.

MAURER, Maximilian, *Das Hofquartierwesen am Wiener Hof in der Frühen Neuzeit*, Wien 2013 (Diplomarbeit).

MENDELOVÁ, Jaroslava, *Dovoz piva do pražských šlechtických paláců v 16. a 17. století (Pražští nákladníci piva vaření a jejich boj s konkurenčním pivem)*, Documenta Pragensia 9, 1991, s. 181-190.

MÍKA, Alois, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, SH 15, 1967, s. 45-73.

MÍKA, Alois, *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955.

MIKULEC, Jiří, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.

OEXLE, Otto Gerhard, *Soziale Gruppen in der Ständegesellschaft: Lebensformen des Mittelalters und ihre historischen Wirkungen*, in: Otto G. Oexle – Andrea von HÜLSEN-ESCH (edd.), *Die Repräsentation der Gruppen. Texte – Bilder – Objekte*, Göttingen 1998 (= Veröffentlichungen des Max=Planck-Instituts für Geschichte 141), s. 9-44.

PÁNEK, Jaroslav, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského ve světle hofmistrovské instrukce z roku 1592*. In: Zdeněk HOJDA – Jiří PEŠEK – Blanka ZILYNSKÁ (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 189-199.

PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové – velmoži české renesance*, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, *Renesanční dvůr olomouckého biskupa – obecné a zvláštní rysy*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních místech posledních Rožmberků*, České Budějovice 1993 (= Opera historica 3), 167-177.

PÁNEK, Jaroslav, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600-1750)*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 24.

PARAVICINI, Werner, *Interesse am Adel, Eine Einleitung*, in: Otto Gerhard Oexle – Werner Paravicini (edd.), *Nobilitas. Funktion und Repräsentation des Adels in Altereuropa*, Göttingen 1997, s. 9-25.

PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury II*, Praha 1995, 1997.

PILS, Susanne Claudine, *Schreiben über Stadt, Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639-1716*, Wien 2002.

PUNČOCHÁŘ, Roman, *Turecké obléhání Vídne a každodenní život v metropoli habsburského soustátí roku 1683 očima Jiřího Vojtěcha Felixe Novodvorského*, České Budějovice 2013, (Bakalářská práce).

RÄBER, Arnold, *Der Kampf um das Herrenmeistertum des Johanniterordens (1641-1652). Zugleich ein Beitrag zur Geschichte der Grafen Adam und Johann Adolf zu Schwartzenberg*, Würzburg 1911.

RAMEŠ, Václav, *Proměny schwarzenberského panství v Čechách*, in: Martin Gaži (ed.), *Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 25–36.

RADIMSKÁ, Jitka, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007 (= Bibliotheca viva 1).

RAUSCHER Peter –SERLES Andrea (edd.), *Wiegen – Zählen – Registrieren, Handelsgeschichtliche Massenquellen und die Erforschung mitteleuropäischer Märkte (13.-18. Jahrhundert)*, Wien 2015.

RYANTOVÁ, Marie, *Památníky, aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007.

SCHREIBER, Renate, *„Ein Galeria nach meinem Humor.“ Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2005 (= Schriften des Kunsthistorischen Museums 8).

zu SCHWARZENBERG, Karl, *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg, Neustadt an der Aisch 1963* (= Veröffentlichungen der Gesellschaft für fränkische Geschichte IX. Darstellungen aus der fränkischen Geschichte 16).

SMÍŠEK, Rostislav, *Antická mytologie v zámeckých malbách Jaroměřic nad Rokytnou, Relationes Budvicenses. Miscellanea philologiae classicae. Sborník prací o antickém starověku 3*, 2002, s. 183-187.

SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenbergů za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.

SMÍŠEK, Rostislav, *Die Heiratsstrategien der Fürsten zu Schwarzenberg 1600 bis 1750*, in: Ronald G. Asch – Václav Bůžek – Volker Trugenberg (edd.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450-1850*, Stuttgart 2013 (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg 191, Reihe B), s. 127-154.

SMÍŠEK, Rostislav, *Die „höfische“ Karriere der Fürsten von Dietrichstein und zu Schwarzenberg während der Regierungszeit Kaiser Leopolds I.*, in: David Schriffl - Niklas Perzi (edd.), *Schlaglichter auf die Geschichte der Böhmisches Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert. Ausgewählte Ergebnisse zu den österreichisch-tschechischen Historikertagen 2006 und 2008*, Wien-Berlin 2011, s. 63-72.

SMÍŠEK, Rostislav, *Die Schwarzenberger und ihr Weg an den Kaiserhof im 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts*, in: Anna Fundárková - István Fazekas (edd.), *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.-17. Jahrhundert*, Wien 2013 (= Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien 8), s. 441-468.

- SOBOTKA, Josef, *České kuchařské knihy 18. století*, České Budějovice 2010 (Diplomová práce).
- STEJSKAL, Aleš – BASTL, Milan, *Vzestup a pád rožmberského úředníka*, Historický obzor 6, 1995, s. 118-123.
- STEJSKAL, Aleš, *Matyáš Fuch z Fuchýřova – kariéra sluhy dvou pánů*, Historický obzor 8, 1997, s. 22-33.
- STEJSKAL, Aleš, *Nedoplatek a zpětná dotace – sociálně ekonomické kategorie rožmberských velkostatků (1550-1611)*, ČNM – řada historická 164, s. 6-39.
- STÖGER, Georg, *Sekundäre Märkte? Zum Wiener und Salzburger Gebrauchtwarenhandel im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 2011.
- STOLÍČKA, Ondřej, *Slavnostní vjezd Amálie Vilemíny Brunšvicko-Lüneburské do Vídně roku 1699*, České Budějovice 2013, s. 24, (Bakalářská práce).
- STORCHOVÁ (ed.), Lucie, *Conditio humana – konstanta či historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007.
- SVOBODA, František, *Ekonomika daru, dar a jeho reflexe v ekonomické teorii*, Politická ekonomie 1, 2010, s. 103-127.
- TLAMSOVÁ, Hanka, *Marie Justina ze Schwarzenberku. Obraz (nemocné) šlechtičny v polovině 17. století*, České Budějovice 2012 (Bakalářská práce).
- VALENTA, Aleš, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století (Chlumečtí Kinští v letech 1740-1770)*, Hradec Králové 2006.
- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.
- VOREL, Petr, *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století*, Pardubice 1997.
- VOREL, Petr, *Petr Hamza ze Zábědovic a regentská správa pernštejnských dominií v Čechách v letech 1550-1552*, Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 2, 1996, s. 113-140.
- ZÁLOHA, Jiří, *O původu Schwarzenberků*, Obnovená tradice 12, 2001, s. 55-57.
- ZÍBRT, Čeněk, *Staročeské umění kuchařské*, Praha 2012.
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – STELLNER, František (edd.), *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

V.4 Internetové zdroje

[<http://www.biblenet.cz/app/b/Matt/chapter/6>, 24. 2. 2015]

[<http://www.bilyujezd.cz/bu/kronika/pr03.html>, odkaz funkční k 22. 7. 2015]

[<http://www.martinezlacuesta.com/en/content/the-history-of-vermouth>, odkaz funkční k 17. 7. 2013]

[<http://www.odbornecasopisy.cz/svetlo/casopis/tema/cesta-svicky-historii-cast-1--16287>, odkaz funkční k 10. 7. 2015]

VI. Seznam příloh

Tabulka č. 1. Přehled služebníků schwarzenberské domácnosti a jejich platů ve třetím čtvrtletí roku 1658

Tabulka č. 2. Srovnání ročních platů významných služebníků hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku se služebníky dalších českých šlechticů

Tabulka č. 3. Přehled počátečního stavu peněz a výdajů v domácnosti hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku (počátek roku 1658)

Tabulka č. 4. Přehled výdajů rozdělených do jednotlivých skupin v domácnosti hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku (počátek roku 1658)

Obrázek č. 1. Kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku [http://www.itrebon.cz/jan-adolf-i-ze-schwarzenbergu_66.html, odkaz funkční k 26.6. 2015].

Obrázek č. 2. Marie Justina ze Schwarzenberku [převzato z Jitka RADIMSKÁ, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenbergu na zámku v Českém Krumlově*, České Budějovice 2007, s. 39.]

Obrázek č. 3. Pohled na Judenplatz ve Vídni [<http://www.kayak.com/Vienna-Hotels-Apartment-Judenplatz-Wien.2080589.ksp>, odkaz funkční k 26.6.2015].

Obrázek č. 4. Pohled na Judenplatz ve Vídni [<http://www.wienbilder.at/2008/04/page/5/>, odkaz funkční k 26.6.2015].

Obrázek č. 5. Mapa Judenplatz s označeným domem, který v roce 1669 koupil Jan Adolf I. ze Schwarzenberku.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Judenplatz#/media/File:V12p428001_Vienna.jpg, převzato a upraveno 20. 7. 2015].

VII. Přílohy

**Tabulka č. 1: Přehled služebníků schwarzenberské domácnosti a jejich platů
ve třetím čtvrtletí roku 1658**

Pozice	Zlatých	Krejcarů
Hofmistr	56	15
Sekretář Tillmann	37	30
Kancléř Silbernagel	25	
Preceptor	25	
Malíř	45	
Komorník Wauters	37	30
Komorník Caspar	25	
Stolník hraběte	22	30
Stolník hraběnky	15	
Kuchmistr	45	
Lokaj	9	
Jezdec	9	
Pomocníci jezdců	7	30
Vozka	9	
Předjezdec	7	30
Christina	9	
Chůva Catharina	9	
Stříbrnice	6	

Tabulka č. 2: Srovnání ročních platů významných služebníků hraběte Jana Adolfa I. ze Schwarzenberku se služebníky dalších českých šlechticů⁴¹⁸

Pozice	Jan Adolf I. Schwarzenberku 1658	Jan Kristian z Eggenberku 1664	Jan Joachim Slavata 1680	Kryštof Václav z Nostic 1686 a 1687	František Antonín Collalto 1688	Ferdinand Ditrichštejn 1692	Hieronymus Colloredo 1715	František Ferdinand Kinský 1741
Hofmistr	225	600	300	73	150	180	100	200
Sekretář	150	150	100	60	-	150	75	-
Kancléř	100	-	-	40	-	50	75	-
Komorník	150	200	70	40	80-100	80	75	100-150
Stolník	90	75	60	-	30	-	60	-
Kuchař/Leibkoch	180/-	40-80/150	30/100	86/-	35/130	50-70/200	100	240
Lokaj	36	30	30	-	30	28	15	144
Jezdec	36	-	30	-	-	28	12	-
Kočí	36	30-35	30	-	28	28	15-20	-
Předjezdec	30	25	24	-	20	20	8	-

⁴¹⁸ Platy jsou uvedené ve zlatých. J. KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten*, s. 284-285.

Tabulka č. 3: Přehled počátečního stavu peněz a výdajů v domácnosti hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku (počátek roku 1658)⁴¹⁹

Týdny	Počátek		Výdaje	
	27.1.-31.1.	500	0	430
1.2.-5.2.	59	29	49	32
6.2.-8.2.	50	29	49	45
9.2.-16.2.	150	0	149	47
17.2.-23.2.	100	0	71	30
24.2.-2.3.	200	0	157	52
10.3.-16.3.	100	0	74	58

Tabulka č. 4: Přehled výdajů rozdělených do jednotlivých skupin v domácnosti hraběnky Marie Justiny ze Schwarzenberku (počátek roku 1658)⁴²⁰

Týdny	Kuchel		Extra Kuchel		Keller		Stall		Extra Ordl.		Almusen	
	27.1.-31.1.	95	45	24	53	8	40	17	26	279	45	4
1.2.-5.2.	26	4	19	30	0	0	6	42	5	16	4	0
6.2.-8.2.	15	53	16	0	5	22	6	10	6	20	4	0
9.2.-16.2.	42	28	21	40	8	52	2	24	67	23	7	0
17.2.-23.2.	34	59	5	43	0	0	1	3	22	45	7	0
24.2.-2.3.	35	35	3	37	0	0	7	0	104	40	7	0
10.3.-16.3.	36	33	6	23	8	40	4	17	12	5	7	0

⁴¹⁹ Peníze jsou uvedené ve zlatých a krejcarech.

⁴²⁰ TOTÉŽ.

Obrázek 1. Kníže Jan Adolf I. ze Schwarzenberku

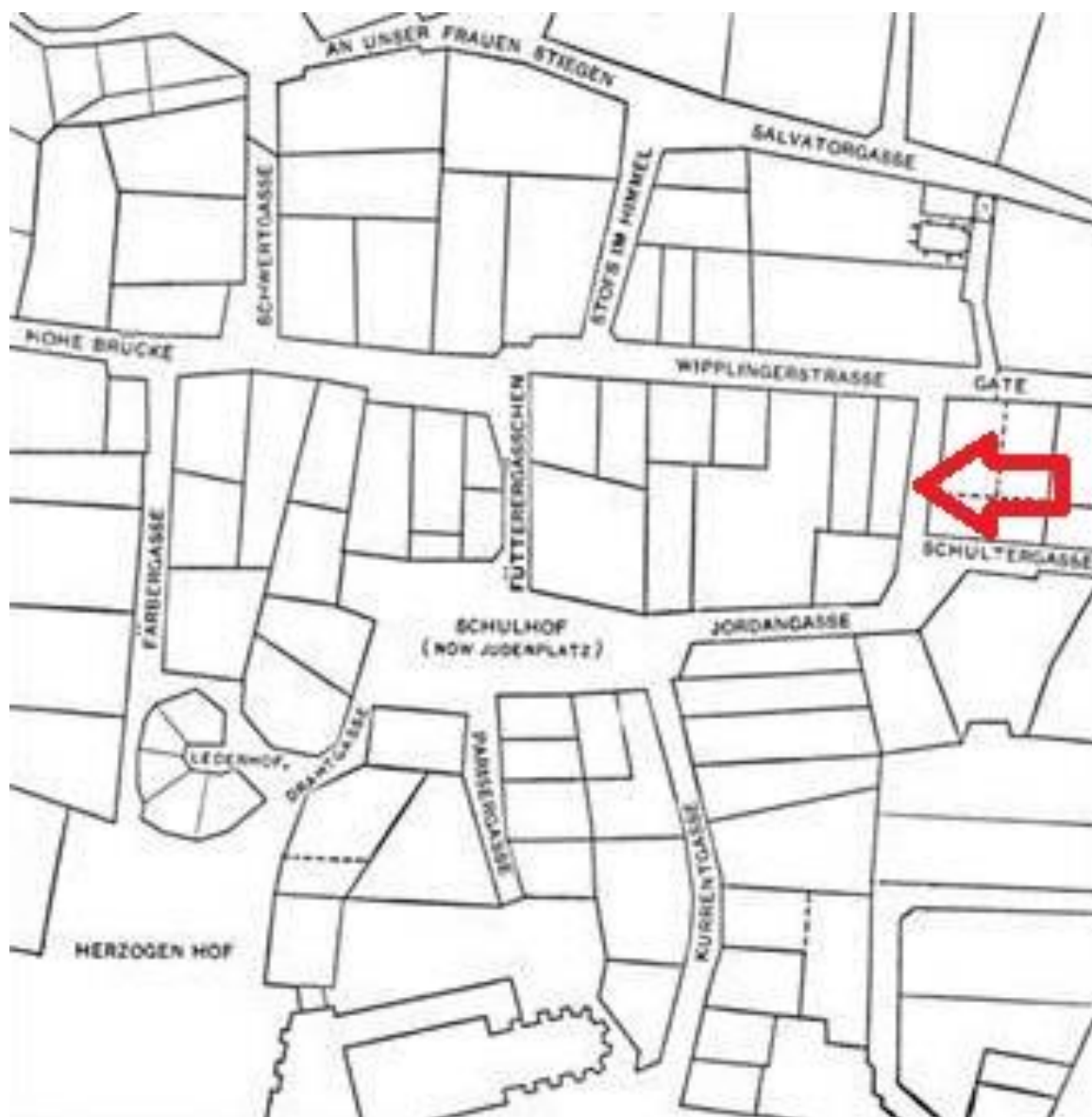
Obrázek 2. kněžna Marie Justina ze Schwarzenberku, rozená ze Starhemberku

Obrázek 3. Pohled na Judenplatz ve Vídni

Obrázek 4. Pohled na Judenplatz ve Vídni

Obrázek č. 5. Mapa Judenplatz s označeným domem, který v roce 1669 koupil Jan Adolf I. ze Schwarzenberku.

VIII. Seznam zkratek

ČČH	Český časopis historický
ČNM	Časopis národního muzea
FHB	Folia historica bohemika
HKA	Hofkammerarchiv
Inv. č.	inventární číslo
JSH	Jihočeský sborník historický
kart.	karton
MH	Monographia historica
OH	Opera historica
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
RA	rodinný archiv
s.	strana
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
WStLa	Wiener Stadt- und Landesarchiv